

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

ANKEBÛT, AHZÂB VE SÂFFÂT SÛRELERİNDEKİ KİRÂAT
FARKLILIKLARI VE TEFSİRE ETKİLERİ

ŞÜKRÜ DİNLEK

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi ORHAN İYİBİLGİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORDU 2021

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezi olarak savunduğum “Ankebût, Ahzâb ve Sâffât Sûrelerindeki Kırâat Farklılıkları ve Tefsire Etkileri” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların “Kaynakça” bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08 /08/ 2021

Şükrü DİNLEK
1753120022

ÖNSÖZ

Allah'ın insanlara indirdiği semavî kitapların sonuncusu Kur'ân-ı Kerîm'dir. İçerdiği hükümler itibariyle bütün insanlar için bağlayıcı nitelikte olan Kur'ân'ın hükümleri ve okunuşu kıyamete kadar devam edecektir.

Allah'ın tüm insanlığı uyarmak için gönderdiği Kur'ân, lafzı ve manası yönüyle mucizedir, yani insanlar onun benzerini getirmekten acizdir. Muciz kelâmın lafızlarını, hükümlerini anlayabilmek ve hayatlarında tatbik edebilmek için insanlar cehd etmişlerdir. Kur'ân'ın kırâati (okunuşu) üzerine çalışmalar yapmışlardır. Son dönemlerde kırâat farklılıklarının tefsire etkileri üzerine de hayli çalışmalar yapılmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'i anlayabilme adına onun lafzının nasıl okunduğunu (Kırâat farklılıklarını) bilmek oldukça önemlidir. Bunu öğrenebilmek için “Kırâat İlmî” ile tanışmak ve ondan faydalanmak gerekir.

Kırâat ilmi günümüze çeşitli aşamalardan geçerek gelmiştir. Bugün Kur'ân-ı Kerîm'i anlamaya çalışan bir kişi, kendisine ulaştığı bu bilgileri göz önünde bulundurmalıdır. Zira kırâat farklılıkları fikhî anlamda mezhepler arasında fikir ayrılıklarına neden olmuştur.

Bu çalışmada kırâatler bağlamında Ankebût, Ahzâb ve Sâffât sûrelerinin ihtivâ ettiği farklılıklar ve bu farklılıkların tefsire etkileri” ele alınmıştır. Amaç ise kırâat farklılıklarının tefsire etkilerinin olduğu gerçeğinin çalışılan sûrelerde de var olduğunu ortaya koymaktır. Kırâat farklılıklarının bilinmesi önemlidir. Örneğin “Evlerinizde oturun.” manasına gelen âyetten kastedilen asıl mananın ağırbaşlı olunması yönünde bir emir olduğu وَقْرُنْ kırâati ile beraber anlaşılmaktadır.

Çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kırâatin tarifi, konusu, gayesi ve kırâat ilminin geçirdiği aşamalara değinilmiştir.

İkinci bölümde ise Ankebût, Ahzâb ve Sâffât sûrelerinin Mushaf'taki yeleri, isimleri, nüzul sebepleri, kelime ve harf sayıları, Ankebût, Ahzâb ve Sâffât sûrelerinin ihtivâ ettiği konular ve Ankebût, Ahzâb ve Sâffât sûrelerinde bulunan kırâat farklılığı bulunan kelimeler gösterilmiştir. Âyet-i kerîmelerin mealleri

konusunda Diyanet İşleri Başkanlığı meali esas alınmıştır. Devamında da bahsi geçen sûrelerdeki kırâat farklılıklarının tefsire etkileri belirtilmiştir.

Bu çalışmamızın hazırlanmasında değerli vakitlerini ayırıp desteğini esirgemeyen ve her fırsatta yardımcı olan danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Orhan İyibilgin'e, kıymetli değerlendirmeleri ile katkıda bulunan Prof. Dr. Sadık KILIÇ'a, Dr. Öğr. Üyesi Cemal SANDIKÇI'ya, Dr. Öğr. Üyesi Yusuf YURT'a Eğitim Görevlisi İdris ERTÜRK'e, Öğretim Görevlisi Mustafa Hatipoğlu'na, Arş. Görevlisi Samet Karahüseyin'e ayrıca her türlü destek ve dualarını esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmanın Kırâat ve Tefsir ilmine katkı sunması ümidiyle,

Şükrü DİNLEK

Ordu 2021

İÇİNDEKİLER

SAYFA NO

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
TABLOLAR LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	1
ARAŞTIRMANIN AMACI.....	1
ARAŞTIRMANIN METODU	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1. KİRÂAT İLMİ.....	3
1.1. KİRÂAT İLMİNE GENEL BAKIŞ	3
1.1.1. Kırâatın Tarifi.....	3
1.1.2. Kırâat İlmî	3
1.1.3. Kırâat İlminin Konusu	4
1.1.4. Kırâat İlminin Gayesi	19
1.2. KİRÂAT İLMİNİN GEÇİRDİĞİ AŞAMALAR.....	19
1.2.1. Hz. Muhammed (s.a.v.) Dönemi	19
1.2.2. Hz. Ebû Bekir (r.a.) Dönemi	20
1.2.3. Hz. Osman (r.a.) Dönemi	21
1.2.4. Tâbiîn Dönemi.....	21
1.2.5. Gelişme Dönemi	22
1.3. KİRÂAT ÇEŞİTLERİ.....	22
1.3.1. Sahih Kırâatler.....	23
1.3.1.1. Mütevâtir Kırâat.....	23
1.3.1.2. Meşhur Kırâat	23
1.3.2. Sahih Olmayan Kırâatler	24
1.3.2.1. Âhad Kırâat.....	24

1.3.2.2. Şâz Kırâat.....	24
1.3.2.3. Müdrec Kırâat	24
1.3.2.4. Mevzû/Apokrif Kırâat.....	25
1.4. KİRÂAT İMAMLARI VE RÂVİLERİ.....	25
İKİNCİ BÖLÜM.....	29
2. ANKEBÛT, AHZÂB VE SÂFFÂT SÛRELERİNDEKİ KİRÂAT FARKLILIKLARI VE TEFSİRE ETKİLERİ.....	29
2.1. ANKEBÛT, AHZÂB VE SÂFFÂT SÛRELERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	29
2.1.1. Ankebût Sûresi	29
2.1.2. Ahzâb Sûresi.....	31
2.1.3. Sâffât Sûresi.....	33
2.2. ANKEBÛT, AHZÂB VE SÂFFÂT SÛRELERİNİN İHTİVÂ ETTİĞİ KONULAR.....	35
2.2.1. Ankebût Sûresinin İhtivâ Ettiği Konular	35
2.2.2. Ahzâb Sûresinin İhtivâ Ettiği Konular	38
2.2.3. Sâffât Sûresinin İhtivâ Ettiği Konular	48
2.3. ANKEBÛT, AHZÂB VE SÂFFÂT SÛRELERİNDEKİ KİRÂAT FARKLILIKLARI VE TEFSİRE ETKİLERİ.....	53
2.3.1. Ankebût, Ahzâb ve Sâffât Sûrelerindeki Kırâat Farklılığı Olan Kelimeler.....	53
2.3.1.1. Ankebût Sûresindeki Kırâat Farklılıkları.....	54
2.3.1.2. Ahzâb Sûresindeki Kırâat Farklılıkları	63
2.3.1.3. Sâffât Sûresindeki Kırâat Farklılıkları	84
2.3.2. Ankebût, Ahzâb ve Sâffât Sûrelerindeki Kırâat Farklılıklarının Tefsire Etkileri	101
2.3.2.1. Ankebût Sûresindeki Kırâat Farklılıklarının Tefsire Etkileri .	102
2.3.2.2. Ahzâb Sûresindeki Kırâat Farklılıklarının Tefsire Etkileri	113
2.3.2.3. Sâffât Sûresindeki Kırâat Farklılıklarının Tefsire Etkileri.....	122
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	130
TABLolar LİSTESİ.....	133

KAYNAKÇA	143
ÖZGEÇMİŞ.....	149

ÖZET

ANKEBÛT, AHZÂB VE SÂFFÂT SÛRELERİNDEKİ KİRÂAT FARKLILIKLARI VE TEFSİRE ETKİLERİ

Ankebût, Ahzâb ve Sâffât sûrelerindeki kırâat farklılıklarının ve tefsire etkilerinin araştırıldığı bu çalışma giriş, iki bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır.

Giriş kısmında araştırmanın konusu, amacı ve metodu hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde kırâat kavramının anlamı, kırâat tarihi ve kırâat imamları üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde ise çalışılan sûrelerin içeriği, özellikleri ve ihtivâ ettiği konular anlatıldıktan sonra sûrelerde mevcut olan kırâat farklılıklarına değinilmiş ve ardından da tefsire etkileri incelenmiştir.

Kırâat farklılıklarını bilmek âyetlerden kastadilen asıl mananın ne olduğunun bilinmesi açısından önem arz etmektedir. Bu sebeple çalışmada amaç mezkûr sûrelerdeki kırâat farklılıklarını tespit etmek ve ardından tespit edilen kırâat farklılıklarının tefsire etkilerini ortaya koymaktır.

Sonuç kısmında ise çalışılan sûrelerde mevcut olan kırâat farklılıklarının tefsire etkilerinin olduğu belirlenmiştir. “*Hayır, sen (onların haline) şaşkın onlar ise alay ediyorlar.*” âyetinde failin Allah olamayacağı düşüncesiyle عَجِبْتُ kırâati dayanak gösterilerek müfessirlerce bu âyetin ilgili kısmı tevil edilebilmiştir. Zira taaccubiyet insanın bilmediği bir şey karşısında takındığı bir tavır olması nedeniyle Allah için uygun bir sıfat değildir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kırâat Farklılığı, Ankebût, Ahzâb, Sâffât.

ABSTRACT

THE DIFFERENT RECITATION OF SURAH ANKABÛT, AHZÂB, SÂFFÂT AND THE EFFECT OF COMMENTERY'S THIS SURAHS

This study has got three parts which are introduction, two chapters and conclusion.

In the introduction part the information was given by the researcher about the topic, purpose end method of this research.

In the first chapter was explained that what is the meaning of the term of the "Kiraât and who are the leaders of the kiraât by the researcher. After that was given information about history Kiraât.

In the second part of this research was given information about the surahs by the researcher. So where the name of surahs came from? Which topics this surahs has got? What is the different recitation of this surahs and What is the effects of commentery of ayah?

To know of that the different recitation of the Holy Quran is really important for realizing that what is the real meaning of the Quran. Therefore, our target in this research is designate of variety. After that we are going to determine that what is the interpretation effects of this variety to the commentery of the verse.

In the conclusion is given result of this research. So the different recitation has effected to the commentery of the verses. This result is seen in this example. So Allah tells us in the Holy Quran that: "*No, you had wonder their status but they had regement that.*" In this sentences the perpetrati is God. Also the sentences is given us information about the perpetrati. According to this sentences the perpetrati is wondering. If peoples don't have any information about the something it can be surprise for them. Therefore wondering is out of place for God and it is just for people. Because Allah knows everything. For this reason interpreter have changed their comments and have said that: the perpetrati is not Allah but it is Prophed Muhammed. Their avidence is the recitation of عَجَبْتُ.

Key Words: Commentery, Different Recitation, Ankabût, Ahzâb, Sâffât.

TABLÖLÄR LİSTESİ

Tablo 1. Ankebût Sûresindeki Kırâat Farklılıkları Şeması.....	133
Tablo 2. Ahzâb Sûresindeki Kırâat Farklılıkları Şeması	136
Tablo 3. Sâffât Sûresindeki Kırâat Farklılıkları Şeması.....	140

KISALTMALAR

b.	: bin
c.	: cilt
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Hz.	: Hazreti
H.	:Hicrî
md.	: Madde
ö.	: Ölüm
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
(s.a.v.)	: Sallallahü aleyhi vesellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Yay.	: Yayınları
thk.	: Tahkîk
(a.s.)	: Aleyhisselam
(r.a.)	: Radiyallahuanh/Radiyallahuanhe
t.y.	: Tarih yok
yy.	: Yayınevi/Yayın yeri yok
Trc.	: Tercüme eden
Yay.	: Yayınevi, Yayınları
vd.	: Ve devamı
nşr.	: Neşreden
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Yayınları
MÜ	: Marmar Üniversitesi
c.c.	: Celle Celâluhu
Bas.	: Basım yeri

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Kur'ân her yönüyle zengin bir kitaptır. Bu Kitabı anlayabilme adına ciltlerce kitaplar yazılmış ve yazılmaya da devam etmektedir. Son dönemlerde Kırâat farklılıklarının tefsir, kelam, fıkıh gibi ilimlere tesiri araştırılmıştır. Abdurrahman Çetin'in "Kırâatlerin Tefsire Etkileri", Yaşar Akaslan'ın "Kırâat-i Aşere Tahlili (Nisa Sûresi Örneği)", İsmail Karaçam'ın "Kırâat İlminin Kur'ân Tefsirindeki Yeri ve Mütevâtir Kırâatların Yorum Farklılıklarına Etkisi" gibi eserler bu alanda yapılan son dönem çalışmalara örnek verilebilir. Fakat özel olarak Ankebût, Ahzâb ve Sâffât Sûreleri hakkında böyle bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu sûrelerdeki kırâat farklılıkları müfessirlerin yorumlarına tesir etmiş mi? Tevil ihtiyacı duyulun konular kırâat farklılıklarından yardım alınarak yorumlanmış mı veya nasıl yorumlanmış? vb. soruların cevap bulması açısından bu çalışma önem arz etmektedir. Yapılan bu çalışma ile bahse konu sûrelerdeki kırâat farklılıkları öncelikli olarak tespit edilmiş olacak ve devamında da tespit edilen farklılıkların tefsire etkileri gün yüzüne çıkarılmış olacaktır.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Yapılan her araştırmanın belli bir amacı vardır ve bu amaç doğrultusunda çalışmalar yürütülür. Kur'ân'ı anlamaya yönelik bir gayret olan bu çalışmada amaç, Ankebût, Ahzâb ve Sâffât sûrelerinde bulunan kırâat farklılıklarını belirlemek ve varsa tefsire etkilerini ortaya koymaktır.

ARAŞTIRMANIN METODU

Öncelikle konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Belirlenen konu ile ilgili kitaplar, makaleler ve elde edilen bilgiler analiz yöntemiyle derlenmiştir. Kırâat imamlarının kırâatları ve ihtiyaç duyulması hâlinde şâz okuyuşları da belirtmek suretiyle sûrelerdeki kırâat farklılıkları belirlenmiştir. Sonraki aşamada ise; mümkün mertebe bir çok tefsire müracaat edilerek bu farklılıkların tefsire etkileri araştırılmıştır. Çalışmada alana dair "tahkik okumuştur", "muvafakat emiştir", "hülflü okumuştur" gibi teknik kavramlar kullanıldığı şekliyle verilmiştir. İhtiyaç hâlinde bu kavramlar hakkında dipnot kısmında bilgi verilmiştir.

Çalışmada literatür taraması yapılmış ve özellikle şu eserlerden istifade edilmiştir:

1. Ebû'l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbnu'l Cezerî'nin en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr,
2. Ahmed b. Muhammed b. Ahmet ed-Dimyâti'nin İthâfu Fudelâi'l-Beşer bi'l-Kırâati Erbaa Aşer,
3. İmam Ebû Amr Osman b. Saîd b. Amr ed-Dânî'nin et-Teysîr fi'l-Kırâati's-Seba',
4. Muhammed Emin Efendi'nin Umdetü'l-Hullân fi İdâhı Zübdeti'l-İrfân,
5. Abdülfettah Pâlûvî'nin Zübdetü'l-İrfan
6. Muhammed Faht Hârûf'un el-Müyessera fi'l-Kırâati'l-Aşri'l-Mütevâtiri min tarîk-i tayyibeti'n-Neşri ve'l-Kırâati'l-Erbaati'-ş-Şâzzeti ve Tercihihe.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KİRÂAT İLMİ

1.1. KİRÂAT İLMİNE GENEL BAKIŞ

1.1. Kırâatın Tarifi

Sözlükte “Kırâat”, “okumak, tilâvet etmek, telaffuz etmek”¹ manasında “sesli veya sessiz, nağmeli veya nağmesiz okuma, tilâvet etme” anlamındadır. Aynı kökün Kur’ân şeklinde gelen mastarı da kırâatle eşanımlıdır.² Kırâat kelimesinin bizatihi kendisi Kur’ân’da yer almasa da “tilâvet” manasını veren fiil kalıplarında ve mastar olarak birçok yerde geçer.

Istilahî olarak kırâatın birden çok tanımı yapılmıştır. Bu tariflerden biri şu şekildedir: “Kırâat, telaffuz esnasında seste, kelimenin yapısında ve i’râbında meydana gelen değişikliklerdir.”³

İbnü’l-Cezerî ise (ö.833) ilm-i kırâatı şöyle tanımlamaktadır; “Kur’ân kelimelerinin edâ biçimini ve bu kelimelerdeki ihtilafı nakleden kişiye nispet ederek bildiren ilimdir.”⁴ Bu tanıma göre kırâat ilmi, geniş bir çerçevede kelimelerin telaffuz biçimiyle, yapısıyla, i’râbıyla ve bu kelimelerin farklı şekillerde okunmasını gerektiren isnat boyutuyla ilgilenmektedir. Bu tanım aynı zamanda sahîh kırâatlerin şartlarını da içinde barındırmaktadır.⁵

1.2. Kırâat İlimi

Kırâat, “Kur’ân, yedi harf üzerine inzal olmuştur”⁶ hadisi şerifinden ilhamla ortaya çıkan bir ilimdir. Kırâat ilmi, Kur’ân’ın inzalinin başladığı ilk lahzadan itibaren İslamî ilimler arasındaki yerini almıştır. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) yukarıda serdettiğimiz hadisi ve sahabe arasında geçen diyaloglar bunu göstermektedir.

---

¹ Ebu’l Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er- Ruveyfî, *Lisânu’l-Arab*, ‘أ-ج-ز’ md., Beyrut, Daru’s-Sâdir, 1414/1994, c. I, s. 128.

² Abdulhamit Birişik, “Kırâat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2002, (c. XXV, s. 426-432.)

³ Rızık et-Tavil Seyyid, *Medhal fi Ulûmi’l-Kırâat*, Mektebetü’l-Feysâliyye, Mekke, 1985, s. 27.

⁴ Ebu’l Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed, İbnü’l-Cezerî, *Müncidü’l-Mukriin*, 1998, s. 9.

⁵ Ebu’l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbnü’l Cezerî, *en-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 2016, s. 18.

⁶ Ebû Abdullah Muhammed el- Buharî, *Fezâilü’l-Kur’an*, yy., t.y., s. 66.

Kur'ân'ın indiriliş safhasında Hz. Muhammed (s.a.v.) kendisine indirilen âyetleri sahabeye okur, sahâbîler de bunları can kulağıyla dinler; bazısı bunu ezberler bazısı da yazıya geçirirdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) nazil olan âyetleri farklı harflerle okuduğunda sahâbe-i kirâmdan bir kısmı bunu bir harf, bir kısmı ise iki harf, diğer bir kısmı ise daha fazla harf üzerine öğrenirdi. Sahabîler (r.a.) öğrendiklerini, dünyanın farklı yerlerine giderek öğretmeye gayret ederlerdi. Bu öğretme işini de Hz. Peygamber'den öğrendikleri şekliyle yaparlardı.⁷

Kırâat ilmi konusunda gerek Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatta oldukları zamanda gerekse sonraki (Hz. Ebû Bekir ve Hz. Osman) dönemlerde çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların asıl amacı, ümmetin arasında cereyân eden farklı görüşleri sağlam zemine oturtabilmektir. Ümmetin birbirini tekfirle suçlayacak duruma gelmeden görüş ayrılığına sebep olan bu kırâat farklılığından kaynaklı ayrışma problemini çözebilmek ve ümmetin birliğini sağlayabilmektir. Bu çalışmalar aynı zamanda, daha sonra gelecek olan kırâat âlimlerine de kapı aralamıştır.⁸

1.1.3 Kırâat İlminin Konusu

Bilindiği gibi Kur'ân kelimelerinin farklı okunabilmesinin kaynağı Hz. Muhammed'den (s.a.v.) nakledilmiş okuma şekilleridir. Bu okuma şekillerini ona Cebrâil (a.s.) öğretmiştir. Nitekim Hz. Muhammed Kur'ân'ı Cebrâil'e her yıl bir defa arz ederdi.⁹ Vefat edeceği sene ise önceki yıllardan farklı olarak iki defa arz etmiştir. Bu arzlarda Cebrâil, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Kur'ân'ı farklı kırâatlerle okur ve ondan da aynı şekilde dinlerdi. Bundan dolayı Peygamber Efendimiz (s.a.v.); “Kur'ân yedi harf üzerine nazil olmuştur”¹⁰ buyurmuştur. Bu rivâyete göre; kırâat ilminin konusu Kur'ân'ın kelimeleridir. Kırâat ilmi bu kelimeleri iki ana başlık altında incelemektedir. Bunlardan biri kırâat ilminin kurallarıyla ilgilenen “Usûl” bölümü, diğeri ise kelimelerin yapısıyla ilgilenen “Ferş” bölümüdür. Usûl bölümünde Kur'ân kelimelerinin eda farklılıkları ele alınır.

⁷ Muhsin Demirci, *Kuran Tarihi*, İFAV Yayınları, İstanbul 2015, s. 109 vd.

⁸ Muhsin Demirci, 2015, 109.

⁹ Hz Muhammed (s.a.s.) kendisine vahyedilen ayetlerin doğruluğunu her yıl Cebrail (a.s.) ile karşılıklı okuyarak kontrol ederlerdi. Her yıl yapılan bu eylem Hz. Muhammed'in (s.a.s.) vefat edeceği yıl iki defa gerçekleştirmiştir. Buna arz-ı ahire, son sunuş, son kontrol denilmektedir.

¹⁰ Ebû Amr Osman b. Said b. Osman ed-Dâni, *el-Ahrufu's-Sab'a li'l-Kur'an*, nşr. Abdulmuheymîn Tahhan, Mektebetü'l-Menar, Mekke, 1987, s.46; Seyyid, 1985, 306.

Bahsi geçen farklılıklar araştırılmış ve bunların yaklaşık otuzyedî kadar olduğu belirlenmiştir.

Sayıları yaklaşık olarak ifade edilen eda farklılıkları kısaca şunlardır;

Feth (فتح): Feth kelimesi lügatte “açmak, genişletmek, bir şeyin evveli ve hüküm”¹¹ anlamlarına gelmektedir. İstilahî olarak “okuyucunun harfî teleaffuz ederken ağzını açmasına” denir.¹² Bir yönüyle feth “asl” imâle ise “fer” hükmündedir. Örneğin فاحياكم lafzında Verş (ج) hüflü¹³ bir şekilde taklil okumuştur. Yani hem taklîl (beyne), hem de feth (tahkîk) okumuştur. Kisâî ise imale yaparak okumuştur.¹⁴

Hazf (حذف): Lügatte “düşürmek, kaldırmak, bir şeyden bir parça kesmek ve koparmak”¹⁵ anlamına gelmektedir. İstilahî olarak ise bir kelimedenden bir harf koparmak, kaldırmak anlamına gelmektedir¹⁶.

İdgâm (ادغام): Okuyuşu kolaylaştırmak maksadıyla yapılan bir uygulama olan İdgâm, kelime manası bakımından “bir şeyi veya harfî diğerrinin içine koymak” anlamına gelir. Ayrıca “bir şeyi karartmak, atın ağzına gem vurmak ve yüzü karartmak”¹⁷ anlamına gelmektedir. İstilahî olarak ise “harfî, şeddeli olarak ikinci harf gibi bir harf şeklinde okumak”¹⁸ anlamına gelmektedir. Bir diğerr tanımlama ise şöyledir: “Sıfatları ve mahreçleri aynı olan veya mahreçleri aynı sıfatları farklı olan veyahut sıfatlarında veya mahreçlerinde yakınlık olan iki harften birincisinin ikincisine katılmasıdır.”¹⁹

İdgâm, İdgâm-ı Kebîr ve İdgâm-ı Sağîr olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İdgâm-ı kebir idgâmın her iki rüknünün harekeli olduğu durumlarda yapılan

¹¹ Ebü't-Tâhir Meccüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *Kâmûsu'l-Muhît*, Kahire, 1913, c. I, s.293.

¹² Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbnu'l Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr*, II, s. 29-30.

¹³ Hüflü okumak: Hem tahkik hem de taklil okumak demektir.

¹⁴ Demirci, 2015, 204.

¹⁵ Emin Efendi, 1287/1870, 20.

¹⁶ Muhammed Abdulazim ez-Zerkânî, *Menâhilü'l-İrfân fi Ulumi'l-Kur'an*, Matbaatü İsa el-Babi el-Halebi, Kahire, t.y., c. I, s. 362.; İsmail Karaçam, *Kur'an-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kıraâtî*, İstanbul 1974, s. 207.

¹⁷ Karaçam, 1974, 207.

¹⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 93.

¹⁹ İbnu'l Cezerî, 2016, 274.

²⁰ İbnu'l Cezerî, 2016,243.

İdğâmdır. خَلَقْتُمْ kelimesi bu çeşit İdğâma örnek gösterilebilir. Zira bu kelime İdğâm olarak okunduğu takdirde خَلَّكُمْ şeklinde idğâm edilmektedir. İdğâm-ı Sağır ise müdğam olan harfin sakin, müdğamun fih olan harfin harekeli olduğu durumlarda yapılan idğâmdır ki Âsım kırâatindeki tüm idğâmlar idğâm-ı sağırdır.²⁰ مَاعَبْتُمْ kelimesinde yapılan مَاعَبْتُمْ şeklindeki idğâm da idğâm-ı sağır'e bir örnektir.

İdğâm yapıları açısından ise tam ve nakıs olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Tam idğâm, مَاعَبْتُمْ örneğinde olduğu gibi birinci harfin zâtı ve sıfatı yönüyle müdğamun fih içerisinde kaybolmasını ifade ederken; nakıs idğâm نَخَلَّكُمْ örneğindeki gibi müdğam olan harfin sadece zâtı itibariyle müdğamun fih içerisinde kaybolup sıfatı yönünden kaybolmamasını ifade etmektedir.²¹ Uygulamaya dikkat edildiğinde “ق” harfinin isti'lâ, tefhîm gibi lazimî sıfatları idğâm sırasında halen okunmaya devam etmektedir. Çalışılan sûrelerde bu konuda fazlasıyla örnekler mevcuttur. İdğâm-ı kebir için الصَّافَاتِ صَفًا²² lafzının الصَّافَاتِ صَفًا şeklinde; وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ²³ lafzının وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ şeklinde; وَقَدَفَتْ فِي قُلُوبِهِمُ الرَّعْبَ²⁴ lafzının وَقَدَفَتْ فِي قُلُوبِهِمُ الرَّعْبَ şeklinde; وَإِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ²⁵ lafzının وَإِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ şeklinde; وَإِنَّهُ هُوَ يُعَدِّمُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ²⁶ lafzının وَإِنَّهُ هُوَ يُعَدِّمُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ şeklinde; وَالْعَلِيمِ الْحَكِيمِ²⁷ lafzının وَالْعَلِيمِ الْحَكِيمِ şeklinde okunması örnek gösterilebilir. İdğâm-ı sağır için de وَنَادَيْنَاهُ أَيَا إِبْرَاهِيمَ²⁸ lafzının وَنَادَيْنَاهُ أَيَا إِبْرَاهِيمَ şeklinde; مِنْ رَبِّهِمْ²⁹ lafzının مِنْ رَبِّهِمْ şeklinde okunması gibi uygulamalar örnek olarak verilebilir.

İzhâr (اظهار): Kırâat ilminin ilgilendiği bir diğer usul uygulaması ise izhârdır. Kelime anlamına bakıldığında “açıklamak, açıkça yapmak, ortaya çıkarmak, harfeynin arasını ayırmak, uzaklaştırmak”³⁰ gibi anlamlara gelen bu

²⁰ Ebû Amr Osman b. Said b. Osman ed-Dâni, *et-Taḥdîd fi'l-itḳân ve't-tecvîd*, yy., 1987, s. 101.; Ebu'l Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed, İbnü'l-Cezerî, *Tahrîbu't-Tenzîl*, t.y., s. 43 vd.

²¹ Ramazan Pakdil, *Ta'lim, Tecvid ve Kıraat*, İFAV yay., İstanbul 2016, s. 177vd.

²² Sâffât, 37/1.

²³ Ahzâb, 33/52.

²⁴ Ahzâb, 33/26.

²⁵ Ankebût, 29/16.

²⁶ Ankebût, 29/21.

²⁷ Ankebût, 29/26.

²⁸ Sâffât, 37/104.

²⁹ Ankebût, 29/50.

³⁰ Asım Efendi, *Kamûs Tercümesi*, yy., t.y., c. I, s. 513.

uygulama, ıstılahî olarak “mahreç ve sıfat yakınlıkları olmayan harflerin yanyana geldiklerinde birbirlerine idğâm yapılmadan veya ihfâ uygulamasında olduğu gibi evvelki harfin mahreci gizlenilmeden harflerin kendi mahrecinden ve harflerin sıfatlarını bihakkin yerine getirerek okumak”³¹ anlamına gelmektedir.

İzhâr uygulaması lisânî, şefevî, kamerî ve izhâr-ı kelime-i vahide olmak üzere dört kısma ayrılmaktadır. İzhâr-ı lisânî tenvin veya sakin nun’dan sonra اللهُ حَيِّ خَالِقٌ عَدْلٌ غَنِيٌّ هَادِيَا beytinin baş harflerinden birisi gelirse sakin nun izhâr ile okunur yani ihfâ yapılmadan veya idğâm yapılmadan okunur. مِنْ خَوْفٍ örneğindeki gibi sakin nun, “خ” harfine katılmadan okunmaktadır. İzhâr-ı şefevî ise sakin mim’in hallerinden bir tanesidir. Sakin mim den م ve ب harflerinin dışında kalan harflerden birisi gelirse “م” ihfâ-i şefevî veya idğâm yapılmadan okunmalıdır. Yani م gelen harften ayrı olarak okunur. İzhâr’ın bir diğer çeşidi de İzhâr-ı Kameriye dir. ال takısından sonra gelen harfe göre ال takısının lamı okunur veya okunmaz. Eğer عَقِيمَةٌ وَخَفَ حَجَكَ ابغ beytinin harfleri ال takısından sonra gelirse ال takısının lamı okunur. Bu durum İzhâr-ı Kameriye olarak isimlendirilir, yani lam harfi açıktan okunur. İdğâm-ı şemsiyye deki gibi okunmamazlık yapılmaz.

Bir diğer izhâr çeşidi de izhâr-ı kelime-i vahidedir. İdğâm şartlarının bir kısmını taşıyor olmasına rağmen idğâmın diğer bazı şartlarını taşımadığı için idğâm yapılamadığından sakin nun harfi, gelen harflerden ayrı olarak okunur. Bu durum izhâr-ı kelime-i vahide olarak isimlendirilir. فَنُؤَانُ- فَنُؤَانُ- صِنُؤَانُ kelimeleri bu konuda örnek olarak verilebilecek kelimelerdir.

İklâb (اقلاب): İklâb kelimesi “bir şeyi geri çevirmek, döndürmek, içini dışına çevirmek”³² gibi anlamlara gelmektedir. Terim anlamı ise “Tenvin ve sakin nundan sonra ب harfi geldiğinde tenvin ve sakin nun’u tam bir mim’e çevirmek ve onu ب harfinin evvelinde ğunne ile ihfâ etmektir.”³³ şeklinde tanımlanmaktadır. Örnek vermek gerekirse لِيُنْبَدَنَّ ve سَمِيعٌ بَصِيرٌ lafızları iklâba örnektir.

İhfâ (اخفاء): Lügate “örtmek, gizlemek”³⁴ anlamına gelen ihfâ, terim olarak “Ğunneyi belirtmek suretiyle, şedde olmaksızın, İdğâm ile izhâr arası bir tecvid halidir”³⁵ şeklinde tarif edilmektedir.

³¹ Abdurrahman Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, Emin Yay., Bursa 2015, s. 267.

³² Asım Efendi, t.y., c. I, s. 445.

³³ Nihat Temel, *Kıraat ve Tecvid İstılahları*, İFAV Yay. İstanbul 2013, s. 72.

³⁴ Asım Efendi, t.y., c. II, s.1129.

³⁵ Pakdil, 2016, 165.

Tenvin veya sakin nun'dan sonra **صِفْتُ ذَا ثَنَا جُودَ شَخْصٍ قَدْ سَمَا كَرَمًا ضَعَّ ظَالِمًا زِدْ** beytinin baş harfleri gelirse tenvin veya sakin nun'un mahreci gizlenerek okunur. Bu durumun sebebi ise nun ve ihfâ harflerinin birbirleri ile mahreç bakımından ne izhâr edilecek kadar uzak ne de idğâm edilecek kadar yakın olmasıdır.

İhfâ kendi içerisinde ayrıca Lisanî ve Şefevî olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. İhfâ-i Şefevî sakin mim'in hallerinden biridir ve sakin mimden sonra ب harfi gelirse م in mahreci gizlenerek okunur. Bunun dışında kalan ihfâlâr da İhfâ-i Lisanî olarak ifade edilmektedir.³⁶

İşbâ' (إشباع): Lügavî açıdan “doymak”,³⁷ demektir. Arap şiirinde vezin veya kâfiye mecburiyetinden dolayı kelimelere bir harf ilave etmek³⁸ şeklinde tarif edilen bu kavram ıstilahî olarak kırâat âlimlerinin “tûl”³⁹ med ölçüsünden fazla takdir ettikleri bu miktar nisbetinde uzatılan harf⁴⁰ veya teshîli⁴¹ caiz olan bazı harflerin mahrecinden çıkartılması şeklinde tarif edilmiştir.⁴²

İbdâl (إبدال): Lügatte “değiştirmek bir şeyi başkasının yerine koymak”⁴³ anlamlarına gelmektedir. Bazı harfleri diğer bazı harflerin yerine koymaya⁴⁴ da ibdâl denilmektedir. İstilahen bakıldığında ise sakin bir hemzeyi, makablinin harekesi cinsinden bir harf-i medde çevirmektir. Yani hareke ötre ise hemze vav'a, kesra ise ya'ya, fetha ise elif'e dönüştürülür. İbdâl kuralını vakf ve vasıl hâlinde, Verş, Sûsî ve Ebû Ca'fer uygulamaktadır. Fakat sadece vakf hâlinde ise Hamza uygulamaktadır. Çalışılan sûrelerde bu uygulamanın örnekleri fazlasıyla mevcuttur. Örneğin **تَأْتُونَنَا** lafzındaki geçen **أَيَّتِنْدَ إِنْكُمْ كُنْتُمْ تَأْتُونَنَا** ⁴⁵ **الْيَمِينِ** hemze elif'e ibdâl edilmiş ve **تَتُونِنَا** şeklinde tilavet

³⁶ Abdurahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, Emin Yay. Bursa, 2015, s. 169.

³⁷ Asım Efendi, t.y., c. III, s. 300.

³⁸ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, yy., 1978, s. 558.

³⁹ Bu kavram med miktarı açısından 4 elif uzatanlar için azamî ölçü olan 4 elif miktarı uzatmayı ifade eder.

⁴⁰ Palûvî, t.y., 81.

⁴¹ Teshîl: Kolaylaştırmak anlamına gelen bu kavram yan yana gelen iki hemzeden ikincisini hemze ve he arası bir sesle okumak demektir.

⁴² Temel, 2013, 79.

⁴³ Asım Efendi, t.y., c. II, 139.

⁴⁴ Ebu'l-Bekâ, el-Hüseynî el-Kefevî, *Külliyâtu Ebi'l-Bekâ*, İstanbul, 1287, s. 15.

⁴⁵ Sâffât, 37/28.

edilmiştir. Yine ⁴⁶ قَالُوا بَلْ لَمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ âyetinde geçen مُؤْمِنِينَ lafzında bulunan hemze vav harfine ibdâl edimiş ve مُؤْمِنِينَ “mûminîn” şeklinde tilavet edilmiştir.

İskât (اسقاط): Lügat anlamı olarak iskât, “indirmek, harfi düşürmek,”⁴⁷ “düşürülme ve yok etme”⁴⁸ anlamlarına gelmektedir. Kırâat ıstılahında ise “bir harfi tamamen kaldırmak, düşürmek” anlamına gelmektedir.⁴⁹ Vakf hâlinde ⁵⁰ اَلسُّفْهَاء lafzında bulunan hemzenin düşürülmesi bu konuya güzel bir örnektir. Bunun dışında vasıl hâlinde içtima-i sakineyn vuku bulduğu takdirde ilk harf med harfi ise okunuştan düşer. Bu da iskât uygulamasının vasıl haline bir örnektir. ⁵¹ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ örneğinde de görüldüğü üzere وَعَمِلُوا kelimesinde bulunan vav harfi teleffuzdan düşmüştür. Ahzâb sûresinin ⁵² وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقُونَ اِنْ شَاءَ اَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ kelimesinde bulunan vav harfi teleffuzdan düşmüştür. Ahzâb sûresinin ⁵³ اِنْ شَاءَ lafzı örnek verilebilir. Zikredilen bu lafzı Kalûn, Bezzî ve Ebû Amr iskât ile yani lafzın sonundaki hemzeyi düşürerek okumuşlardır.⁵³ Bu uygulamanın zıddı ise İsbât (اثبات) tır.

İmâle (امالة): Kelime manası açısından meyletmek, bir şeye doğru yönelmek⁵⁴ anlamına gelmektedir. İstılahen ise elif harfini ya harfine; fethayı da kesraya doğru eğmeye denilmektedir. İmale, kendi içerisinde imâle-i kübrâ ve imale-i suğra olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. İmale-i kübra aynı zamanda imâle-i şedide kavramı ile de ifade edilmektedir. Bahse konu imale çeşidi fetha harekeyi kesraya doğru meylettirerek okumak şeklinde tarif edilirken, imale-i suğra ise fetha harekeyi halis fetha ile kesra arasında, fakat fethaya yakın bir şekilde meylettirmek sûretiyle okumaya denilmektedir.⁵⁵ Kırâat imamlarından Hamza, Kisâî ve Halef’in Kırâatleri böyledir. Örneğin ⁵⁶ سَلَامٌ عَلَىٰ مُوسَىٰ وَ هَارُونَ lafzında geçen موسى kelimesinde Kisâî, Halef ve Hamza imale uygulamasını

⁴⁶ Sâffât, 37/29.

⁴⁷ Muhammed Murtaza ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiril Kâmûs*, Mısır, 1306, c. V, s. 154.

⁴⁸ Devellioğlu, 1978, 473.

⁴⁹ Hamid b. Hâce Palevî, *Zubdetu'l-İrfân*, yy., t.y., s. 17.

⁵⁰ Bakara, 2/142.

⁵¹ Ra'd, 13/29.

⁵² Ahzâb, 33/24.

⁵³ Pâlûvî, t.y., 45.

⁵⁴ el-Ensârî er- Ruveyfî, 1414/1994, c. VIII, s. 4309.

⁵⁵ İbnu'l Cezerî, II, 30.; Temel, 2013, 73.

⁵⁶ Sâffât, 37/120.

yapmaktadırlar. İmam Âsım'ın râvisi Hafs ise sadece مجريها kelimesinde imale-i kübra uygulamasını yapmaktadır.

İhtilâs (اختلاس): الخلس kelimesi “beyaz ile siyahı karıştırmak veya bir nesneyi elden kapmak” anlamlarına gelir.⁵⁷ الاختلاس kelimesi ise bir şey, hızlıca kapmak⁵⁸ anlamına gelmektedir. İstilahî manası ise harfîn harekesini hafif bir sesle okumaya veya eksiltmek suretiyle harekenin ekserisini okumaya denmektedir.⁵⁹ Zümer sûresinde geçen يَرْضَهُ⁶⁰ kelmesindeki ة zamiri ihtilas ile okunmaktadır. Yani harekenin 2/3 oranında okunmasıyla yapılmaktadır. Bir diğer örnek ise aslen لَاتَأْمَنَّا⁶¹ olan fakat okunuşu لَاتَأْمَنَّا olan kelimedir. Bu lafızda bulunan birinci nunun ötresini hızlıca okuyup geçmek sûretiyle ihtilas yapılmaktadır.

İrsâl (ارسال): İrsâl kavramı lügat açısından “itlâk” anlamındadır. Yani “demek, isimlendirmek, tabir etmek, salıvermek, bırakmak, affetmek, boşamak, bir kayıtla kayıtlı olmamak, kayıtsız şartsız olmak” anlamlarına gelmektedir. İstilahî olarak ise sakin olan izafet ya'sını fetha ise harekelemek anlamındadır.⁶²

İskân (اسكان): Sözlük anlamı olarak “durmak, susmak, ara vermek, hafifletmek” anlamlarına gelmektedir. İskân kavramı yine harfî üç harekeden uzaklaştırmak⁶³ vakfedildiği zaman kelimenin sonunu sakin kılmak olarak da tanımlanmıştır. Bu konuda üçüncü tekil şahıs zamirlerinin başlarına ل - ف - و harflerinden birisi veya ثم lafzı geldiğinde Kırâat imamlarından Kâlûn, Ebû Amr, Kisâi ve Ebû Ca'fer munfasıl zamirlerin ilk harfîni هُوَ/هُوَ/هُوَ şeklinde sakin olarak okumuşlardır. Bu uygulamanın gerekçesi ise zamirlerin baş kısmına bitişen harfler sayesinde bu zamirlerin bir kelime gibi olması dolayısıyla kelimenin telaffuzunu kolaylaştırmaktır. Çalışılan sûrede إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ⁶⁴ lafzı bu mevzuya örnek gösterilebilir. Örnekten de anlaşılacağı üzere zamirin başına ل

⁵⁷ İmam Ebû Amr Osman b. Saîd b. Osman b. Saîd b. Amr ed-Dânî, *et-Teysîru fi'l-Kırââti's-Seba*, Daru'l-Kütübü'l-Arabiyye, Beyrut, 1984, s. 45.

⁵⁸ Asım Efendi, t.y., c. II, 1129.

⁵⁹ Mehmet Efendi Birgivi, *Durri Yetim*, 1566, s. 14.

⁶⁰ Zümer, 39/7.

⁶¹ Yusuf, 12/11.

⁶² ed-Dabba', t.y., 32.; [https://www.alukah.net/fatawa_counsels/0/14534/,\(15.09.2020.\)](https://www.alukah.net/fatawa_counsels/0/14534/,(15.09.2020.))

⁶³ Temel, 2013,76.

⁶⁴ Sâffât, 37/60.

harfî gelmiş ve zamir yukarıda zikredilen kırâat imamlarınca لَهْو “lehve” şeklinde okunmuştur.⁶⁵

İşmam (اشمام): Bir şeyi bir kimseye koklatmak⁶⁶ anlamındandır. İmam Cezerî'nin ifadesiyle harfe ötre ve kesre koklatmaktır.⁶⁷ Diğer ifadeyle harekeyi sessiz bir şekilde işaret etmektir. Bunun dışında işmâmın tarifleri vardır. Mesela Dımyâtî “İthâf” adlı eserinde işmâmı harekeyi göstermek için dudakları yummak⁶⁸ olarak tarif etmiştir. Bir diğer tarifte ise işmâm, harfî başka bir harfe katmak olarak tarif edilmiştir. الصراط lafzındaki ص harfinin ز harfî gibi okunması bu konuya örnektir ki Hallâd ve Hişâm böyle okumuşlardır.

Bir diğer bir işmâm şekli ise harekenin bir diğer harekeye katılması şeklinde olmaktadır. قيل kelimesindeki kesranın zamme ile karıştırılarak “kuwile” şeklinde okunması buna örnektir. Burada işmâm yapanlar Hişâm, Kisâî ve Ruveys'tir. Son olarak bir diğer işmâm çeşidi ise herkesçe malum olan bir işmâm çeşididir. O da sükûndan sonra zamme harekeye işaret etmek maksadıyla dudakları ötre pozisyonunda ileride toplamaktır.⁶⁹ Sonunda ötre olan bir kelimeyi okumak isteyen bir kişi kelimenin sonunu önce sakın okur, daha sonra kelimenin sonunda olan ötre harekeye de dudakları ile işaret eder. Bu duruma işmâm denilmektedir. İşmâm dudaklarla ve sessizce yapılmasından dolayı sükûndan kabul edilmiştir. İşmam sükûndan kabul edilmesi nedeniyle meddin ortadan kalkmasını gerektiren bir durum olarak kabul edilmemiştir. Bu nedenle tul, tavassut ve kasr ile işmâm yapmak caizdir⁷⁰.

Kasr (قصر): Sözlükte “kısa olmak” anlamındandır. İstilahta ise “med harfinden sonra ziyade med yapmaksızın, tabîî meddi hali üzere bırakmak demektir.⁷¹ Bir başka ifadeyle harf-i med ve harf-i lîn'in ziyadesiz olarak uygulanmasına denilmektedir.⁷² Kasr kavramının bir diğer anlamı da harf-i med

⁶⁵ Pâlûvî, t.y.,116.

⁶⁶ el-Ensârî er- Ruveyfî, 1414/1994, c. I, s. 2333.; Asım Efendi, t.y., c. III, 300.

⁶⁷ İbnu'l Cezerî, c. II, 121.

⁶⁸ Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdu'l-Ğânî, ed- Dımyâtî, *İthâfu'l Fudelaî'l- Beşer fi'l-Kıraâti'l- Erbai'l- Aşer*, Mısır, 1359, s. 126.

⁶⁹ Saçaklızâde, t.y., 136.

⁷⁰ Çetin, 2015, 223.

⁷¹ İbnu'l Cezerî, I, 313.

⁷² Pakdil, 2016, 135.

olan bir kelimededen harf-i meddin okunuşunun kaldırılmasıdır.⁷³ Bu durumlarda hata yapılmaması adına kelimenin altına “قصر” ifadesi ile uyarılar yapılmaktadır.

Kat’ (قطع): Kat’ kelimesi lügatte “kesmek, geçmek, susturmak ve ayrılmak”⁷⁴ manalarına gelir. Saçaklızâde kat’ kavramını eserinde Kârî’nin maksadını tahsil için okumaktan bir an için ayrılması⁷⁵ olarak ifade etmiştir. Üzerinden durulan kat’ kavramı birbirlerinin yerlerine zaman zaman kullanılan vakf kavramıyla yakın anlama gelen bir kavramdır. Her ikisi de durmak, Kırâate ara vermek anlamı gelirken kat’ kavramı tilaveti tamamen bitirmek niyetiyle vakfetmek⁷⁶ anlamına gelmektedir. Zikredilen bu iki kavramı ifade mahiyetinde bilgi vermek gerekirse kat’, âyet ortalarında değil, âyet başlarında yapılır.⁷⁷ Ayrıca kat’ uygulamasından sonra tilavete devam etmek için istiaze ve besmele gerekirken vakfta buna gerek yoktur.

Med (مد): Kelime manası “uzatmak, çekmek, yükseltmek, akmak”⁷⁸ olan med kavramının ıstilahî manası “Tabiî meddin üzerine yapılan ilave uzatmalardır.”⁷⁹ Bir başka anlamı ise med harfi veya lin harfi sebebi ile sesi uzatmaktır.⁸⁰ Med kavramı tabî ve ferî med olarak iki kısma ayrılmaktadır. Tabii med için رُوُسُهُمْ – مَسْئُولًا lafızları birer örnektir. Kırâat ilminde med kavramı tabîi meddin üzerine yapılan ilave uzatmalar için kullanılmıştır. Ferî medler ise kendi içerisinde medd-i muttasıl, medd-i munfasıl, medd-i lâzım, medd-i ârız ve medd-i lîn olmak üzere beş kısma ayrılmaktadır.⁸¹

Nakil (نقل): Lügatte “nakletmek, bir şeyi bir yerden başka bir yere taşımak”⁸² anlamlarına gelmektedir. “Bir nesneyi yerinden başka bir yere göçürmek”⁸³ anlamına da gelmektedir. Terim olarak ise “harekeli hemzenin harf-i

⁷³ Pakdil, 2016, 136.

⁷⁴ Zemahşerî, 1965, 262.

⁷⁵ Saçaklızâde Mehmed Efendi, (Maraşî), *Cuhdu’l-Mukil*, t.y., s. 110.

⁷⁶ İbnu’l Cezerî, I, 239.

⁷⁷ Ebu’l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûti, *el-İtkân*, c. I, s. 89.

⁷⁸ Asım Efendi, t.y., c. II, s. 19-20.

⁷⁹ Ebu’l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbnu’l Cezerî, *en-Neşr fi’l-Kıraati’l-Aşr*, c. I, s. 357.

⁸⁰ Ebû Muhammed, *El-Hidâye İlä Büluğu’n-Nihaye*, Cemiatü’ş-Şerîa, h. 1429, s. 132.

⁸¹ Çetin, 2015, 205.

⁸² ez-Zebîdî, 1306, 143.

⁸³ Âsım Efendi, t.y., c. IV, s.120.

med elifine dönüşüp, harekesini de evvelki sakin harfe terketmesidir.”⁸⁴ Çalışılan sûrede uygulamaya dair örnekler mevcuttur. Örneğin وَرَبِّ آبَائِكُمُ الْأُولِينَ⁸⁵ lafzında bulunan الْوَالِدِينَ kelimesindeki hemzenin harekesi bir önceki sakin olan ل harfine verilip وَرَبِّ آبَائِكُمُ الْوَالِدِينَ “âbâikumulevvelîn” şeklinde okunması bu uygulamanın zahir örneklerinden biridir.

Ravm (روم): Lügate “istemek, talep etmek” “belirtmek”⁸⁶ anlamlarına gelmektedir. İstilahî açıdan ise sakin kılınan harfin harekesini hafif bir sesle okumaktır.⁸⁷ Bir diğer ifadeyle vakfedilen yerdeki sakin okunan son harfin harekesinin üçte birini okuyarak harekeyi belirtmektir. Ravm ve işmâm uygulamaları müenneslik alameti olan te’nis tâ’sında cemi mimlerinde ve arızî hareketlerde caiz değildir.⁸⁸ Ayrıca ravm harekeye mahsustur. Dolayısıyla sadece kasr ile uygulanmaktadır. ⁸⁹ وَرَبِّ آبَائِكُمُ الْوَالِدِينَ ayetinin sonunda vakfedildiği takdirde ravm uygulamasını görmek mümkündür. Uygulama olarak vakf yapılan kelimenin sonunda bulunan “ن” harfinin harekesi olan ötre 1/3 oranında okunur.

Sekte (سكتة): Kelime manası olarak “sözü kesmek, sönmek,”⁹⁰ “susmak, konuşmamak ve durmak”⁹¹ anlamlarına gelmektedir. İstilahta ise tilavet esnasında nefes almaksızın sesin bir harf miktarınca kesilmesi⁹² demektir. Cezerî, eserinde sekte kavramını “sesi nefes almaksızın âdet olduğu üzere vakf zamanından daha kısa olacak şekilde bir müddet kesmek olarak tanımlamıştır.”⁹³

Âsım’ın râvisi Hafs’dan rivâyetle ikisi vacib ikisi caiz olmak üzere dört yerde sekte vardır. Sekte uygulamasının ilki Kehf sûresindeki وَأَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عَوْجًا قِيمًا⁹⁴ lafzındadır. Mevcut olan bu sektenin yapılmasındaki sebep عوجا قِيمَا kelimesinin عوجا kelimesinin sıfatı gibi algılanmasını önlemektir. Buradaki sekte uygulaması

⁸⁴ Palevî, t.y., 17.

⁸⁵ Sâffât, 37/126.

⁸⁶ Asım Efendi, t.y., c. IV, 317.

⁸⁷ İbnu’l Cezerî, c. II, 121.

⁸⁸ İbnu’l Cezerî, c. II, 125.

⁸⁹ Sâffât, 37/15.

⁹⁰ el-Ensârî er- Ruveyfî, 1414/1994, c. II. S. 44.

⁹¹ Zebidî, 1888, 553.

⁹² Muhammed Sâlim, Muhaysin, *el-Muhezzeb fi’l-kıraâti’l-aşr ve tecvîdihâ min Tarîk-i Tayyibet’n-Neşr*, Mektebetü’l-Ezheriyye, Kahire, 1997, c. I, s. 43.

⁹³ İbnu’l Cezerî, c. I, 240.

⁹⁴ Kehf, 18/1.

hüküm bakımından caizdir. Bir diğer sekte uygulaması da Yasîn sûresinde bulunan من مرقدنا هذا⁹⁵ lafzındadır. Buradaki sekte uygulaması da من مرقدنا kelimesinde bir harf miktarı sesi kesip هذا kelimesinden devam etmek şeklinde uygulanmaktadır. Bu uygulamanın sebebi de iki kelime arasında sıfat-mevsuf ilişkisinin olamadığını beyan etmektir. Zira birinci sözü kâfirlerin sözleri iken ikinci söz müminlerin veya meleklerin sözleridir. Burada sekte yapmak sûretiyle de müminlerin ve kâfirlerin sözleri birbirinden ayrılmış olmaktadır.⁹⁶ Buradaki sekte uygulamasının hükmü yine caizdir. Bu iki sûredeki sekte uygulamasında vakf yapmak evlâdır.⁹⁷

Sıla (صلة): Lügat anlamı itibariyle “ulaşmak, geçmek, yetişmek, yetiştirmek”⁹⁸ gibi anlamlara gelmektedir. İstilahî anlamda ise, “sakin olan كُمْ - هُمْ - أَنْتُمْ gibi cemi’ mimlerini, vasıl durumunda mukadder bir vav ile ve ötreli olarak uzatmaktır.” Bu durum sadece vasıl haline mahsustur. Örneğin فَسَنَفِّئُهُمْ أَهْمٌ⁹⁹ lafzında mevcut olan cemi’ zamirleri sıralı okunduğunda فَسَنَفِّئُهُمْ أَهْمُو şeklinde okunmaktadır. Kırâat imamlarından İbn-i Kesîr, Ca‘fer ve Verş burada ayrıca med sıla yaparak okumuşlardır. Yine قَالُوا إِنَّكُمْ كُنْتُمْ كُنْتُمْ misalinde de sıla vardır. İbn-i Kesîr, Ca‘fer ve hulflü¹⁰⁰ bir şekilde Kâlûn sıla yaparak قَالُوا إِنَّكُمْ كُنْتُمْ şeklinde okumuşlardır. İbn-i Kesir cemi’ zamirlere ilave olarak منهو - اليهي örneklerinde ifade edildiği gibi müfred müzekker ğaib zamirlerinde de sıla yapmaktadır.¹⁰¹

Tahkîk (تحقيق): Kur’ân-ı Kerîm’in Tahkîk, Tedvîr ve Hadr olmak üzere üç farklı okuyuş usulü vardır. Tahkîk, lügat olarak “bir şeyin hakkını yerine getirme hususunda mübâlağa etmek”¹⁰² anlamına gelmektedir. İstilahî olarak ise sürat olarak en ağır okuyuşu ifade eden bir kavramdır. Bununla beraber tahkîk okuyuş, harfleri ve kelimeleri birbirlerine katmadan, ulama yapmadan, harflerin hakkını ve müstehakkını vererek, harekelerini birbirlerinden ayırarak, şeddeleri, tutma miktarlarını tam yaparak ve med miktarlarını azami ölçüde yaparak okumak

⁹⁵ Yâsîn, 36/52.

⁹⁶ Bedru’ d-Dîn Muhammed, Abdillâh, ez- Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, Mısır, 1957, c. I, s. 345.

⁹⁷ Çetin, 2015, 251.

⁹⁸ el-Ensârî er- Ruveyfî, 1414/1994, c. IX, s. 4850.

⁹⁹ Sâffât, 37/11.

¹⁰⁰ Hem tahkik hemde sıla yaparak okumak demektir.

¹⁰¹ Dâni, 1984, 29.; Abdülfettah Pâlûvî, *Zübdetü’l-İrfân*, Âsitane, İstanbul, t.y., s. 10.

¹⁰² Pakdil, 2016, 34.

anlamlarına gelmektedir.¹⁰³ Aşr-ı şerifler bu formatta okunur. Tilâvet usullerinden bir diğeri tedvîr okuyuşudur. Med miktarları medd-i lâzım hariç birer elif miktarı azaltılarak okunur. Mukabele usûlü olarak bilinen bu okuyuş Kur'an'ı orta hızda okumak anlamında bir kavramdır. Bir diğere okuyuş usûlü ise hadr usûlüdür ve en hızlı okuyuş şeklidir. Hafızların ders okuma usulü olarak bilinen bu usulde medlerden medd-i muttssıl en az iki elif miktarı, munfasıl bir, lazım üç uzatılarak okunmaktadır. Medd-i lîn lazimî sükundan dolayı ise tavassut ile okunurken, muhayyer olmakla birlikte arızî sükundan dolayı ise kasr ile okunur. Bir diğere med olan medd-i ârız ise kasr ile okunabilmektedir. Ayrıca çalışılan konu ile yakın ilgisi olması nedeniyle tahkîk kavramı farklı okunuşları mevcut olan lafızları kırâat imamlarından Âsım gibi okumak demektir.

Teshîl (تسهيل): Fasih Arapça'da bulunan, kendisinin özel bir resmi bulunmayan, fakat hecâ harflerinden biri ile yazılıp, kendine mahsus sesle seslendirilen harflere ferî harfler denilmektedir.¹⁰⁴ Hemze-i müsehhele de bunlardan biridir. Bu noktada teshîl kavramı lügavî olarak kolaylık demektir.¹⁰⁵ İstilahî olarak ise hemze harfini kendisi ile yine kendi harekesinden olan harfin mahreci arasına koymaktır.¹⁰⁶ Başka bir ifadeyle teshîl hemzenin şiddet sıfatının giderilip hemze ile elif arası bir sesle okunmasıdır. Burada ne hemze ne de elif tam olarak hemze veya eliftir. Bu ikisi arasında bir sestir.¹⁰⁷ Tam olarak “ه” okumak ise bir hatadır.

Teshîl üç kısma ayrılmaktadır. Öncelikli olarak **أَعْجَمِيَّ** örneğinde olduğu gibi ikinci hemzeyi hemze elif arasında bir sesle “eaaycemiyyun” şeklinde okumaktır. İkinci olarak ise **أَنْتُمْ**¹⁰⁸ örneğinde olduğu gibi ikinci hemzeyi hemze ile ya arasında bir sesle “eiynnekum” şeklinde okumaktır.¹⁰⁹ Son olarak ise **أَنْتُمْ**¹¹⁰ örneğinde ifade edildiği gibi ikinci hemzeyi hemze ile vav arası bir sesle

¹⁰³ Pakdil, 2016, 34.

¹⁰⁴ Pakdil, 2016, 48.

¹⁰⁵ Muhammed Ali b. Ali et-Tehânevî, *Kitâbu Keşşâfî Istilahâti'l-Funûn*, Kalkuta 1862, c. I, s. 172.

¹⁰⁶ Suat Abdulhamit Muhammed Serukî, *Teysîru'r-Rahman Fi Tecvîdi'l-Kur'ân*, Daru't-Takva, yy., 2001, s. 51.

¹⁰⁷ İbnu'l Cezerî, c. I, 362; Danî, t.y., 33; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-Hallân fî İdâhi Zübdeti'l-İrfân*, Mektebetü'l-Hanefiyye, İstanbul, 1287/1870, s. 35.

¹⁰⁸ Neml, 27/55.

¹⁰⁹ Suât Abdulhamid, *Tesîru'r-Rahmân fi Tecvîdi'l-Kur'ân*, Daru't-Takva, 2001, s. 51.

¹¹⁰ Âl-i İmrân, 3/15.

“eûnebbiukum” şeklinde okumaktır. Âsım kırâatine göre ¹¹¹أَعْجَمِيّ lafzında bulunan ikinci hemze teshîl ile okunmaktadır.

Tahfif (تَحْفِيف): Kelime olarak “azalmak, noksan olmak, hafiflemek, kolaylaştırmak, basitleştirmek ve gevşetmek”¹¹² anlamlarına gelmektedir. İstilahî olarak ise telaffuzdaki zorluk veya mahreçteki uzaklık nedeniyle hemzenin teshîl, iskât, nakil veya ibdal ile okunması demektir.¹¹³ Tahfif, teshîl, nakil, ibdal ve iskât gibi uygulamaların hepsini içine alan bir kavramdır. Yani tahfif, bazen teshîl, bazen ibdal, bazen iskât ve bazen de nakil ile gerçekleşmektedir.

Taklîl (تَقْلِيل): Lügatte “azaltmak”¹¹⁴ anlamındadır. İmâle uygulamasının beyne olarak isimlendirilen kısmının bir diğer adıdır. Yani daha önce de değinildiği üzere fetha harekeyi halis fetha ile kesra arasında, fakat fethaya yakın bir şekilde meylettirmek sûretiyle okumaya¹¹⁵ denilmektedir. İmâle-i mütevassıta, taltîf, taklîl ve beyne beyne olarak isimlendirilen imale-i süğra فاحياكم كافرين- gibi kelimelerde de mevcut olan bir uygulamadır.¹¹⁶

Terkîk (تَرْكِيْق): Lügat manası olarak “sözü güzelleştirmek, bir şeyi zayıflatmak,”¹¹⁷ “inceltmek, yumuşatmak”¹¹⁸, “bir şeyi ince kılmak”¹¹⁹ demektir. İstilahî olarak ise harflerin ince okunması alamına gelmektedir. Bu uygulamda dilin kökü üst damağa kaldırılmaz. Aşağıda kalarak harfin zatında incelik meydana getirilir. Bazı kaynaklarda arızî bazı kayanıklarda lazımlî olarak belirtilen terkîk sıfatlı harfler tefhîm sıfatlı harflerin dışında kalan harfleridir.

Tefhîm (تَفْخِيم): Lügatte “bir şeyi büyükmek, kalın yapmak”¹²⁰ anlamındadır. İstilahta ise “harfin telaffuzu esnasında dil kökünün üst damağa yükselmesi nedeniyle harfte meydana gelen kalınlık”¹²¹ veya harfî kalın okumak

---

¹¹¹ Fussilet, 41/44.

¹¹² el-Ensârî er- Ruveyfî, 1414/1994, c. IX, s. 80.

¹¹³ el-Ensârî er- Ruveyfî, 1414/1994, c. IX, s. 80-81.

¹¹⁴ Âsım Efendi, c. IV, s. 54.

¹¹⁵ İbnu'l Cezerî, II, 30.

¹¹⁶ Pâlûvî, t.y.,121.

¹¹⁷ Asım Efendi, t.y., c.III, 863.

¹¹⁸ Muhammed Murtazâ, Zebidî, *Tacü'l-Arûs, min cevâhiri'- Kâmûs*, Matebetü'l- Hayriyye, Mısır, 1888, c. VI, s. 358.

¹¹⁹ Çetin, 2015, 120.

¹²⁰ Asım Efendi, t.y., c. IV, 428.

¹²¹ İbnu'l Cezerî, c. I, 216.

demektir. Tecsim, tesmin ve tağlîz kavramları tefhîm'in yerine kullanılan kavramlardır. Fakat tağlîz “lam” harfi için kullanılırken tefhîm ise “ra” harfi için kullanılmaktadır.¹²² Bir kısım kaynaklarda lazımlî sıfat olarak ifade edilen tefhîm kavramı bir kısım kaynaklarda da arızî sıfatlardan zikredilir.¹²³ “ر” harfinin kalın okunduğu yerlerde kalın okunması, makabli meftuh veya mazmum olan lafzatullahın lamının, istila harflerinden sonra gelen ve harfi med olan “ا” ve “و” harflerinin veya isti’la harflerinin kalın okunması tefhîm sıfatına örnek verilebilir.

Tağlîz (تغليب): Lügatte “bir şeyi kalın ve kaba yapma, kuvvetli söz alma, kaba söyleme”¹²⁴ anlamındadır. Nafi'nin ikinci râvisi olan Verş'e ait olan bu uygulama ıstılahî olarak itbak harflerinden olan fethalı ط - ظ - ص harflerinden sonra gelen fethalı lam harfinin kalın okunması demektir.¹²⁵ Telaffuzun daha kolay olmasını teminen yapılan bu uygulamaya dair الصَّلَاة veya الطَّلَاق kelimesindeki ل harfinin “dalâku” şeklinde kalın okunması örnek olarak verilebilir. Tefhîm de denilen bu uygulamada lam harfinin teleffuzu esnasında dil ortası üst damağa kaldırılır.¹²⁶

Tetmîm (تتميم): Lügat manası “tamamlamaktır”.¹²⁷ İstilahen ise bir şeyi kendisiyle tahsisi için cemi mimlerini sıralı okumaya denmektedir.¹²⁸ Kalûn, Ebû Ca'fer ve İbn-i Kesîr tetmim ile okumuşlardır. Verş hemzeden evvel gelmiş ise cemi mimlerini sıralı okumuştur.

Teşdîd (تشديد): Kelime anlamı “takviye etmek, güçlü, sıkı, sağlam ve sert yapmak, harfî şedde ile okumak veya yazmak ve şeddelemek” anlamlarına gelmektedir.¹²⁹ Bazı kelimelerde bulunan sakin harfler farklı kırâatlerde şeddeli okunmaktadır. Mesela يَسْأَلُونَ lafzında bulunan sakin س harfî bir kısım kırâat imamları tarafından يَسَاءَلُونَ şeklinde şeddeli olarak okunmaktadır.

¹²² Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Talib, *el- Keşf an Vucûhi'l-Kırâati's-Seb' ve İlelihâ ve Hucecihâ*, thk., Muhyiddin Ramazan, Mısır, 1974, s. 96.

¹²³ Çetin, 2015, 119.

¹²⁴ Cârullah Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ömer, *ez-Zemahşerî, Esâsü'l- Belâğa*, Mısır, 1965, c. II, s. 180.

¹²⁵ Zemahşerî, 1965, c. II, s.180.

¹²⁶ İbnu'l Cezerî, c. II, 111-112.

¹²⁷ Ali Muhammed ed-Dabba', *el-İdâetü fi Beyân-i Usûli'l-Kırâati*, el- Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türasi, t.y., s. 31.

¹²⁸ Dabba', t.y., 31.

¹²⁹ Serdar Mutcalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay. İstanbul, t.y., 434.

Teşkil (تشكيل): Sözlükte “vurmak, metni harekelemek, seslilerini belirtmek, bir şeyi şekle sokmak, düzenlemek”¹³⁰ gibi anlamlara gelmektedir. Kur’ân-ı Kerîm ilk dönemlerde noktalama ve harekleme olmaksızın bir araya getirilmişti. Sonraki dönemlerde önce nokta hâlinde, daha sonrada bildiğimiz şekilde harekelenmiştir. Bu harekeleme işine “teşkil” denmektedir. “Burada harekeleme işlemine neden ihtiyaç duyuldu?” gibi bir soru akla gelebilir. Bu soruya “Kur’ân’dan kastedilen mananın tam olarak anlaşılmasına hizmet etmek için harekelenmiştir,” şeklinde cevap vermek mümkündür. Ayrıca İslam dünyasının genişlemesi ve Arap olmayanların İslam’la şereflenip Kur’ân-ı Kerîm ile muhatap olmaları, harekeleme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Vakf (وقف): Lügavî manada “hapsetmek, menetmek, durmak ve durdurmaktır.”¹³¹ İstilahta ise nefesle birlikte sesin kesilmesidir.” Vakfta aslanan iskândır. Vakf kavramını Cezerî “Kelime üzerinde kırâate tekrar başlamak niyetiyle, tekrar nefes alacak kadar bir zaman sesi kesmekten ibarettir,”¹³² şeklinde tarif etmektedir.

Vakf, başlı başına geniş bir konudur. Dolayısıyla burada detaya girilmeden vakf-ı lazım, vakf-ı mutlak, vakf-ı caiz, vakf-ı mücevvez, vakf-ı murahhas, vakf-ı müstehab, vakf-ı muanaka, vakf-ı memnu’ ve vakf-ı muhaffef, vakf-ı nebî, vakf-ı ğufrân, vakf-ı cibrîl, vakf-ı beyan, vakf-ı tam, vakf-ı hasen, vakf-ı kâfi, vakf-ı kabîh, vakf-ı ızdırârî gibi sadece isimlerini zikretmekle yetinilecektir.

Yâu’l-izâfe (ياء الاضافة): Kırâat ilminde mütekellim kişiye işaret eden zaid bir ي harfidir. الذاتي kelimesindeki ي harfi gibi.

Yâu’z-zevâid (ياء الزوائد): Hz Osman’ın (ra.) istinsah ettirdiği mushafların hattında olmadığı hâlde tilavet esnasında isbat edilen ve kelimenin sonunda bulunan ي harfidir. İsim ve fiillerde gerçekleşmektedir. Mushaflarda mahzuf olan bu ي lar bazen hazifle bazen de isbât ile okunmaktadırlar. Bunlar kelimenin asli harfi olabilecekleri gibi aynı kelimedeki zaid olarak da bulunabilirler.

Kırâat ilminin ilgilendiği bölümlerden olan Ferş bölümünde ise, Kur’ân kelimelerinin şekilsel boyutu üzerinde yoğunlaşılır. Yani kelimelerdeki bab,

---

¹³⁰ Mutcalı, t.y., 453.

¹³¹ Asım Efendi, t.y., c. III, 762.

¹³² İbnu’l Cezerî, c. I, 240.

hareke vb. değişiklikleri konu edinir. Kırâat ilmi, bu kelimeleri yazılış ve isnat boyutuyla inceler.

1.1.4 Kırâat İlminin Gayesi

Ulûmu'l-Kur'ân içinde kırâat ilmi yadsınamayacak derecede önemlidir. Çünkü bütün ilimlerin ana kaynağı konumunda olan Kur'ân'ın doğru anlaşılması bu ilimle mümkündür. Böylesine önemi haiz olan bir ilmin elbette önemli bir gayesi olmalıdır.

Kırâat ilminin gâyesi Kur'ân kelimelerinin indirildiği şekliyle muhafaza edilmesidir. Bu muhafaza ezbere dayalı şifâhî yöntemlerle olabileceği gibi Hz. Osman'ın çoğalttığı mushafın yazılış şekillerinin incelenmesi ve bu vesileyle Kur'ân kelimelerinin doğru bir biçimde okunmasını sağlamak şeklinde de olabilmektedir.¹³³ Çünkü kastedilen mananın doğru ve net anlaşılması ile lafızların resminin doğruluğu ile doğru orantılıdır. Bu açıdan bakıldığında Kırâat İlminin amaç edinmiş olduğu konuların önemi ortaya çıkmaktadır.

1.2. KIRÂAT İLMİNİN GEÇİRDİĞİ AŞAMALAR

Çalışmanın bu bölümünde, Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminden başlayarak ilm-i kırâatin geçirdiği aşamalar üzerinde durulacaktır.

1.2.1. Hz. Muhammed (s.a.v.) Dönemi

Hz. Muhammed (s.a.v.) kendisine indirilen âyetleri okur ve sahâbe-i kirâm da O'nu dinlerdi. Hz. Muhammed'i (s.a.v.) dinleyen sahâbe-i kirâmdan bazıları okunulan âyetleri ezberler, bazıları da onu yazıya geçirirdi. Hz. Muhammed (s.a.v.) gelen vahyin tilavetini farklı harf/harflerle gerçekleştirirdi. Sahâbîler de kabiliyetleri nispetinde Hz. Peygamber'den (s.a.v.) farklı harflerle okumayı öğrenirler ve öğrendiklerini aynı şekilde diğer insanlara da öğretirlerdi.¹³⁴

Sahâbeden Hz. Ömer yaşadığı bir olayı şöyle anlatıyor: “Hişâm b. Hâkim'in Furkân sûresini Muhammed'in (s.a.v.) bize öğrettiğinden farklı okuduğunu duydum. Ona okumasını bitirinceye kadar zaman verdim. Sonra onu yakasından tutup Hz. Peygamber'e (s.a.v.) götürdüm:

---

¹³³ Önen, 2015, 21.

¹³⁴ Seyyid, 1985, . 31.

“Ey Allah’ın elçisi! Hişâm’dan Furkân sûresini bize öğrettiğinden farklı şekilde okuduğunu duydum.” dedim.

Hiz. Muhammed: “Onu bırak” dedi. Sonra Hişâm’dan okumasını istedi. O da daha önce benim ondan dinlediğim şekilde okudu. Bunun üzerine Peygamber:

“Böyle de nâzil oldu” dedi. Hiz. Muhammed (s.a.v.) daha sonra da benden okumamı istedi. Ben de okudum.

“Böyle de nâzil oldu. Kur’ân-ı Kerîm, yedi harf üzerine indirilmiştir. Kolayınıza geleni okuyun.” buyurdu.¹³⁵

Bu diyalogdan ortaya çıkmaktadır ki, Hiz. Peygamber (s.a.v.) döneminde bile farklı okuyuşlar mevcuttu. Kırâat farklılıkları bizzat Peygamber (s.a.v.) tarafından öğretilmiş, sahabe de Kur’ân-ı Kerîm’i bu farklı lehçelerle tilavet etmiştir.

Hiz. Peygamber Kur’ân-ı Kerîm’in okunuşunu ve hükümlerini öğretmeleri için sahâbe-i kirâmdam bazılarını farklı bölgelere öğretmen olarak görevlendirmiştir.¹³⁶ Sahâbe-i kirâm da Peygamberden (s.a.v.) öğrendikleri bu farklı okuyuşları öğrendikleri şekliyle görevli gittikleri yerlerdeki Müslümanlara öğretmişlerdir.

1.2.2. Hiz. Ebû Bekir (r.a.) Dönemi

Hiz. Peygamber döneminde sahabeden bazıları, O’ndan duyduklarını yazıya geçiriyorlardı. Bunun sonucunda da bir kısım sahabenin kendine ait Mushaf’ları ortaya çıkmıştı. Oluşturulan bu Mushaflar tüm müslümanların kullanması için açık değildi.

Yemâme savaşına kadar müslümanlar, Kur’ân âyetlerini bir kitapta toplama ihtiyacı hissetmediler. Bu savaşta birçok hafız şehit olunca Hiz. Ömer, (r.a.) dönemin halifesi Hiz. Ebû Bekir’e (r.a.) Kur’ân-ı Kerîm’in iki kapak arasına alınması gerektiğini söyledi. Hiz. Ebû Bekir bu öneriye önce sıcak bakmadı, fakat daha sonra Hiz. Ömer’in önerisini olumlu bularak Zeyd b. Sâbit başkanlığında bir

---

¹³⁵ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *el-Muvatta*, Kuran Hakkındaki Rivayetler, t.y., s. 688.

¹³⁶ Mekkî b. Ebî Talip, Ebû Muhammed Hammuş b. Muhammed el-Kaysî, *el-İbâne*, t.y., s. 46.

komisyon oluşturuldu. Bu komisyon, Kur'ân'ın iki kapak arasına alınıp bir kitap haline getirilmesi işini başarılı bir şekilde tamamladı.

Bu mushaf, Hz. Ebû Bekir'in yanında vefatına kadar kaldı. Hz. Ebû Bekir vefat edince Hz. Ömer'in kızı, aynı zamanda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eşi Hz. Hafsa'ya emanet edilmiştir.¹³⁷

1.2.3. Hz. Osman (r.a.) Dönemi

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Ebû Bekir'in (r.a.)halifeliği döneminde kitap hâline getirilmişti. Hz. Osman döneminde fetihlerin artmasının sonucunda İslam devletinin sınırları genişledi. Buna paralel olarak müslümanların sayısı arttı. Yeni müslüman olanlara İslam'ı öğretmek için sahâbe-i kirâm yeni İslam beldelerine hicret ediyorlardı. Gittikleri yerlerde Hz. Peygamber'den (s.a.v.) öğrendiklerini öğretiyorlardı. Bu öğretme işinin en önemli ayağını da Kur'ân-ı Kerîm öğretimi oluşturuyordu. Kur'ân'ı Kerîm'i Hz. Peygamber (s.a.v.)'den farklı harflerle öğrendikleri için gittikleri yerlerde de aynı şekilde farklı harflerle öğretiyorlardı. Bu durumun sonucunda da bölgeler arasında farklılıklar ortaya çıktı. Bu farklılık nedeniyle ümmetin ihtilafa düşmesi sonucu çıkabilecek kargaşayı önceden anlayan Huzeyfe b. Yeman konuyu Hz. Osman'a (r.a.) bildirmiştir. Bunun üzerine Hz. Osman, Hz. Hafsa'dan İmam Mushaf'ını istemiş, Zeyd b. Sâbit'in başkanlığında kurulan komisyon tarafından bu mushaftan Kur'ân çoğaltılarak müslümanların yaşadığı beldelere gönderilmiştir. Hz. Osman, istinsâh edilen Mushafları İslam ile şereflenen yeni beldelere ulaştırırken, gönderilecek nüshanın kırâatini en iyi bilen sahabeyi de mushafla birlikte o beldeye göndermiştir.¹³⁸

1.2.4. Tâbiîn Dönemi

Sahâbe-i kirâm Kur'ân'ı nasıl bizzat Hz. Peygamber'den (s.a.v.) öğrendiyse Tâbiîn de Kur'ân-ı Kerîm'i aynı şekilde sahabeden öğrenmiştir. Tâbiîn Kûfe'de İbn Mes'ûd (ö.32), Şam'da Ubeyy b. Ka'b (ö.33) ve Ebû'd-Derda' (ö.32), Basra'da Ebû Mûsa el-Eş'ari (ö.42) gibi sahâbilerden Kur'ân öğrenme fırsatı yakalamışlardır. İbn Âmir (ö.118), İbn Kesir (ö.120) ve Âsım b. Ebi'n-

---

¹³⁷ Zerkeşi, 1957, 234.

¹³⁸ Zerkânî, t.y., c. I, s. 413.

Necûd (ö.127) gibi Kırâat âlimleri de tâbiîndendir. Bu dönemde Kırâat ilmine katkıda bulunmuş ve bu ilimde en önde yer almış birçok tâbiîn vardır.¹³⁹

Kırâat silsilesi Hz. Peygamber'den sahâbeye, sahâbeden tâbiîne ve tâbiînden de günümüze ulaşmıştır.

Kırâat ilmi ilk olarak bu dönemde yazıya geçirilmiştir, fakat bu ilmi ilk olarak yazıya geçirenin kim olduğu hususunda ihtilâf vardır. Bu konuya dair ilk defa bir eser kaleme alanın Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm olduğu öne sürülmektedir. Kimilerine göre bu kişi Yahya b. Ya'mer'dir. İbnu'l-Cezerî gibi bazı âlimlere göre ise Ebû Hatim es-Sicistânî'dir. İbni Mücâhit kırâatleri yedi olarak tasnif eden âlimdir. Aynı zamanda bu alanda ilk eser yazan kişilerden biri olduğu da bilinmektedir.¹⁴⁰

1.2.5. Gelişme Dönemi

İslam beldelerine Kur'ân-ı Kerîm öğretmek için giden muallimlerin Kırâat alanındaki bilgileri farklıydı. Her muallim gittiği yerde kendilerinden okudukları kırâat aliminden öğrendiği kırâati öğretiyordu. Bunun sonucunda kırâat konusunda karışıklıklar ortaya çıkmaya başladı.

Kırâat konusunda karışıklıkların ortaya çıktığı dönemde zapt, rivâyet ve dirâyet sahibi bazı âlimler kırâat ilminin bu karışıklıktan çıkmasına öncülük etmişlerdir. Bu âlimler, kırâatlerin rivâyet boyutunu araştırmış ve senet zincirini oluşturmuşlar; koydukları kâide ve kurallarla sahih ve şâz kırâatlerin birbirinden ayırt edilmesine öncülük etmişlerdir. Genellikle buldukları beldele nispetle Medinelî, Mekkeli, Kûfeli, Basralı veya Şamlı olarak bilinen bu âlimler, yetiştirdikleri öğrenciler sayesinde Kırâat ilminin doğru bir şekilde sonraki nesillere ulaşmasında büyük pay sahibi olmuşlardır.¹⁴¹

1.3. KIRÂAT ÇEŞİTLERİ

Kırâatler, sıhhat bakımından ikiye ayrılır: Birinci kısmı oluşturan sahih kırâatler, kendi içinde mütevâtir ve meşhur olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. İkinci kısım ise gayr-i sahih kırâatlerdir. Bu kırâatler de kendi içinde âhad, şâz,

¹³⁹ Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *Mârifetü'l-Kurrâi'l-Kibâr Ale't-Tabakâti ve'l-Âsâr*, Dârul-Kütübî'l-İmîyye, Beyrut, 1997, s.51.

¹⁴⁰ Zerkeşi, 1957, 327; Sindî, t.y., 39.

¹⁴¹ Cezerî, t.y., c. I, s. 9.

müddet ve mevzu,¹⁴² olmak üzere dört kısma ayrılmaktadır. Şimdi bu sınıflandırmaya konu olan kırâatler tanıtılacaktır.

1.3.1. Sahih Kırâatler

Sahih Kırâatler olarak sıfatlandırılan mütevâtir ve meşhur kırâatler kaynakların ittifakıyla;

- Sahih ve muttasıl bir senetle Hz. Peygamber'e ulaşan,
- Bir yönüyle de olsa Arap dilinin gramerine uygun olan,
- Yazım olarak Hz. Osman'a dayandırılan mushafın resmî hattına muhalif olmayan kırâatlerdir.¹⁴³

Bu şartları taşıyan kırâatleri inkâr caiz görülmemiştir. Müslümanların da bu kırâatlere inanma ve onları kabul etme yükümlülüğü vardır.¹⁴⁴ Sahih olarak nitelendirilen söz konusu kırâatler yukarıda da belirtildiği üzere mütevâtir ve meşhur şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Burada her ne kadar iki ayrı kavram olarak ele alınmış olsa da, İslam âlimleri sözünü ettiğimiz bu iki kırâat arasında sıhhat bakımından herhangi bir fark görmemişlerdir.¹⁴⁵

1.3.1.1. Mütevâtir Kırâat

Mütevâtir olarak kabul gören kırâat, aklî noktada yalan üzerine ittifak etmeleri mümkün olmayan bir topluluğun, aynı özellikteki başka bir topluluktan muttasıl bir senet zinciriyle naklettikleri ve sahîh kırâatlere ait olan diğer iki şartı da taşıyan kırâat demektir.¹⁴⁶ İlim erbabının ekserisine göre mütevâtir kırâatler, kırâat-i seb'a, yani yedi kırâat imamının naklettiği kırâatlerdir.¹⁴⁷

1.3.1.2. Meşhur Kırâat

Senedi sahîh olmayan, fakat adalet ve zabt sahibi râvilerin rivâyet etmesiyle senedi sahîh olup, Arap dil yapısına ve yazı itibarıyla Hz. Osman'ın

---

¹⁴² Süyûtî, t.y., 215.

¹⁴³ İsmail Hakkı İzmirli, *Târîh-i Kur'ân*, yy., t.y., 18; Zerkânî, t.y., c. I, s. 418.

¹⁴⁴ Zerkânî, t.y., c. I, s. 418.

¹⁴⁵ Abdurrahman b. Ebî Bekir Celâlüddîn es-Süyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, thk., Muhammed Ebu'l Fadıl İbrahim, Mısır, el-Heyetü'l-Mısıriyyet'l-Âmmetü ilküttâb, 1394/1974, c. I, s. 258; Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 2013, s. 120.

¹⁴⁶ Cezerî, *Müncidü'l-mukriîn*, Beyrut, 1400/1980, s. 16.; Zerkeşi, 1957, 318.

¹⁴⁷ Zerkeşi, 1957, 318; Süyûtî, 1394/1974, 258.

(r.a.) istinsah ettirmiş olduğu mushaflara uygun olan, fakat tmütevâtir derecesine ulaşamayıp kırâat âlimleri arasında gördüğü kabul neticesinde şöhret bulmuş kırâatlere de Meşhur Kırâat denilmektedir.¹⁴⁸ Ebû Ca'fer, Ya'kûb ve Halefü'l-Âşir'in kırâatleri bu grupta ele alınmaktadır.¹⁴⁹

1.3.2. Sahih Olmayan Kırâatler

Sahih olmayan kırâatler, mütevâtir olan kırâatin üç şartını veya bu şartlardan herhangi birini taşımayan kırâatlerdir.¹⁵⁰ Bu kırâatler evvelce de işaret edildiği gibi âhad, şâz, müdrec ve mevzu gibi bölümlere ayrılmaktadır.¹⁵¹

1.3.2.1. Âhad Kırâat

Senedi sahih, fakat yazım bakımından Hz. Osman'ın Mushaf'ına veya Arap dil yapısına uygunluğu olmayan kırâatler Âhad Kırâat olarak isimlendirilmektedir.¹⁵² İslamî anlayışa göre söz konusu kırâatleri okumak caiz olmadığı gibi, onlara inanmak da vucubiyet ifade etmemektedir.¹⁵³

1.3.2.2. Şâz Kırâat

Sözcük anlamı itibariyle cemiyetten ve genel kaidelerden ayrılmak, mevcut kurallara aykırı olmak anlamına gelen “şâz” kelimesi, ıstilahî olarak senedi sahih, fakat mütevâtir kırâatlerin diğer iki şartından birisini veya her ikisini taşımayan kırâat olarak ifade edilmektedir. Bu tür kırâatleri namazda ya da namaz dışında okumak caiz görülmemiştir. Aynı zamanda Kur'ân-ı Kerîm olarak nitelendirmek de uygun görülmemiştir.¹⁵⁴

1.3.2.3. Müdrec Kırâat

Kur'ân-ı Kerîm'in bazı âyetlerine tefsir kastıyla yapılan hâşiyelere “müdrec” denilmektedir. Bilindiği üzere bu tür ziyâdeler Kur'ân-ı Kerîm'den olmayıp tamamen açıklama ve şerh maksadıyla yazılan şahsî notlardır. Özellikle bunlar; İbn Mes'ûd ve Ubeyy b. Ka'b'ın hususî mushaflarında yer almıştır.

---

¹⁴⁸ Zerkânî, t.y., c. I, s. 430.

¹⁴⁹ Zerkânî, t.y., c. I, s. 423.

¹⁵⁰ Zerkeşi, 1957, 331.

¹⁵¹ Süyûtî, 1394/1974, 258; Demirci, 2013, 120.

¹⁵² Zerkeşi, 1957, 331.

¹⁵³ Karaçam, 1974, s. 266.

¹⁵⁴ Süyûtî, 1394/1974, 129.

Elbette bu sahâbiler söz konusu ziyâdeleri Kur'ân'dan bir kelime ya da ibâre kabul ederek mushaflarına yazmamışlardır. Çünkü onlar, Kur'ân-ı Kerîm'den olmayanı kesin bir şekilde biliyor ve Kur'ân'dan olanla Kur'ân'dan olmayanı birbirine karıştırmıyorlardı.¹⁵⁵ Onun için özel mushaflarına, Kur'ân-ı Kerîm'in asıl metniyle beraber tefsir mahiyetindeki bu bilgileri yazmakta bir mahsur görmemişlerdir. Fakat daha sonraları bu tür ziyadeler, onları yazanlara nispet edilerek kırâat olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Sa'd b. Ebî Vakkas'ın Nisa sûresi 12. âyetini (مِنْ أُمَّ) ziyadesiyle, Ubeyy b. Ka'b ve İbn Mes'ûd'un Maide sûresi 89. âyetini (مُنْتَابِعَاتٍ) ziyadesiyle¹⁵⁶ okumaları müdrec kırâate örnek olarak gösterilebilir.¹⁵⁷

1.3.2.4. Mevzû/Apokrif Kırâat

Bu kısım kırâatler tamamen asılsız olup hiçbir temele oturmayan, uydurulmuş kırâatlerdir. Muhammed b. Ca'fer el-Huzâî (ö.408/1017)'nin, İmam Ebû Hanife'ye (ö.150/767) dayandırdığı إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ¹⁵⁸ âyetindeki الله lafzının merfu olarak tilaveti, mevzû kırâatlerin örneğini oluşturmaktadır. Bu okuyuşa göre söz konusu âyet, "...Allah, âlim olan kullarından korkar" anlamına gelmektedir. Bu okuyuşun tevilini yaparak söz konusu âyete, "...Allah âlim kullarına saygı duyar..." şeklinde mana verenler de vardır.¹⁵⁹ Hâlbuki âyetin anlamı, "...Allah'tan, kulları içinde hakkıyla ancak âlim olanlar korkar..." şeklindedir.¹⁶⁰

1.4. KIRÂAT İMAMLARI VE RÂVİLERİ

Bu başlık altında mütevâtir ve meşhur diye bilinen on kırâatin imam ve râvilerinden geleneksel sıralama esas alınarak kısaca bahsedilecektir.

Nâfi (نافع): Ebû Abdurrahman Nâfi b. Ebû Nuaym el-Leysî (ö.169). Aslen İsfahanlıdır. Kırâati yetmiş kadar Medineli kırâat âliminden almıştır. Almış

¹⁵⁵ Zerkânî, t.y., c. I, s. 431.

¹⁵⁶ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, TDV Yay., Ankara, 2007, s. 226; Abdurrahman Çetin, *Kur'an İlimleri ve Kur'anı-Kerim Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul, 2012, s.165.

¹⁵⁷ İsmail, Karaçam, *Kıraat İliminin Kur'an Tefsirindeki Yeri ve Mütevâtir Kıraatlerin Yorum Farklılıklarına Etkisi*, yy., İstanbul, 1996, s. 90.

¹⁵⁸ Fâtır, 35/28.

¹⁵⁹ Zerkânî, t.y., c. I, s. 430; Çetin, 2012,165.; Demirci, 2013, 122.

¹⁶⁰ Karaçam, 1996, 89.

olduğu bu ilmi pekçok kimseye öğreten Nâfi Medine’de ikâmet etmiştir. Bu sebeple Nâfi, Kırâat alanında Medine’nin imamı olarak tanınmıştır. “ب” rumuzuyla ifade edilen Kâlûn قالون (ö.220) ve “ج” rumuzu ile ifade edilen Verş ورش (ö.197) en meşhur olan râvileridir. İmam Nâfi rumuz olarak “ا” harfiyle ifade edilmiştir.¹⁶¹

İbn Kesîr (ابن كثير): Abdullah b. Kesîr el-Mekkî (ö.120). Tâbiînden olan İbn-i Kesîr Mekkelilerin kırâat imamı olarak bilinmekte ve kırâatı Abdullah b. Es-Sâib el-Mahzûmî’den aldığı rivâyet edilmektedir. Kaynakların belirttiğine göre kırâatını nakleden İmam Şâfi yazılı olarak ondan övgüyle bahsetmiştir. Bezzi بزّي (ö.250) ve Kunbül قُنْبُل (ö.291) en meşhur râvilerinden olup Bezzi “ه”, Kunbül ise “ز” harfi ile rumuzlanmıştır. İbn-i Kesîr ise rumuz olarak “د” harfiyle ifade edilmiştir.¹⁶²

Ebû Amr (ابو عمر): Ebû Amr b. El-A’la el-Mâzinî (ö.154). Zühd ve takva sahibi bir zat olduğu söylenen Ebû Amr, Basra’lıların imamıdır. Tefsir alanında şöhrete ulaşmış Ebû Amr, kırâat ilmini Mücâhid, İkrime, Sa’id b. Cübeyr ve Atâ b. Ebî Rabâh gibi tâbiînin önemli isimlerinden almıştır. Dûrî (ö.240) ve Sûsî (ö.261) Ebû Amr’ın bilinen meşhur iki râvisidir.¹⁶³ Bunlardan Dûrî için “ط”, Sûsî için ise “ي” harfi rumuz olarak belirlenmiştir. Ebû Amr için ise rumuz olarak boğaz harfi olan “ح” kullanılmıştır.¹⁶⁴

İbn Âmir (ابن عامر): Abdullah b. Âmir el-Yahsûbî (ö.118). Tabiînden olduğu için kırâatı sahâbîlerden aldığı bilinen İbn Âmir, Şam bölgesinin kırâat imamıdır. Kırâatı almış olduğu isimler arasında Muâviye, Ebû’d-Derdâ, Fudâle b. Ubeyd ve Vâsıla b. El-Eşkâ gibi sahabîler bulunmaktadır. Hişâm هشام (ö.245) ve İbn Zekvân ابن ذكوان (ö.242) en meşhur râvilerindendir. Râvilerinden Hişâm “ل”, İbn Zekvân “م”, İbn Âmir için ise “ك” harfi rumuz olarak kullanılmıştır.¹⁶⁵

Âsım (عاصم): Ebû Bekr Âsım b. Ebi’n-Necûd (ö.128). Kûfelilerin imamı olarak bilinen Âsım tâbiîndendir. Sesinin güzelliği ile tanınan Âsım, fesâhat

¹⁶¹ Dâni, 1984, 4; İbnu’l-Cezerî, *Gâyetü’n-nihâye fî tabakâti’l-kurrâ*, Mısır, 1351, c. II, 330-334; Zerkeşî, 1957, I, 327-328.

¹⁶² Dâni, 1984, 4-5; Cezerî, t.y., 443-445; Zerkeşî, 1957, 327.

¹⁶³ Dâni, 1984, 5; Cezerî, t.y., 332-333; Zerkeşî, 1957, 328.

¹⁶⁴ Demirci, 2013, 124.

¹⁶⁵ Dâni, 1984, 5-6; Cezerî, t.y., 354-356; Zerkeşî, 1957, 328.

sahibi, sika, mutkin, tecvid ilmini çok iyi bilen bir imamdır. Kırâat ilmini Ebû Abdurrahman es-Sülemi, Zerr b. Hubeyş ve Ebû Amr eş-Şeybânî'den öğrendiği rivâyet edilmektedir. Ebû Bekr Şu'be ابو بكر شعبه (ö.190) ve Hafs حفص (ö.180) Âsım'ın en meşhur râvilerindendir. Rumuz olarak imam Âsım için “ن”, râvileri Ebû Bekir Şu'be için “ص”, Hafs için ise “ع” harfi kullanılmıştır.¹⁶⁶

Hamza (حمزة): Ebû Ammâre Hamza b. Habib ez-Zeyyât (ö.156). Âsım ve A'meş'ten¹⁶⁷ sonra Kûfe'nin kırâat imamı olduğu bilinmektedir. Züht ve takva sahibi olarak bilinen Hamza sadece kırâat ilminde değil, aynı zamanda hadis ve feraiz ilminde de üstünlüğü kabul edilmiş bir imam olarak nitelenir. “ez-Zeyyât” ismiyle müsemma olan Hamza, aynı zamanda zeytinyağı ticareti ile meşgul olan bir tüccardır. Yaşı dikkate alındığında kuvvetle muhtemel sahâbeye yetişmiştir. Halef خلف (ö.229) ve Hallâd خَلْدٌ (ö.220) onun en meşhur iki râvisidir. Râvilerden Halef “ض”, Hallâd “ق”, Hamza ise “ف” harfi ile ifade edilmiştir.¹⁶⁸

Kisâî (كسائي): Ebû'l-Hasen Ali b. Hamza el-Kisâî (ö.189). Hamza'dan sonra Kûfe'nin kırâat imamı olan Kisaî yalnız kırâat ilminde değil, Arap Dili'nde de şöhret bulmuş bir imamdır. Harun Reşit zamanında Ebû Hanife'nin ünlü talebelerinden İmam Muhammed'le Horasan istikametine doğru seyahat ederken, Rey şehrinin Ranbûye köyünde vefat etmiştir. Bu iki büyük âlimin ölümünden dolayı çok üzülen Harun Reşit: “Fıkıh ve nahiv ilmini Rey'e defnettik” demiştir. Kisaî, kırâatı İbn Ebî Leylâ'dan okumuş, kendisinden de Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Ma'in gibi bazı zatlar kırâat dersi almıştır. Dûrî حفص دوري (ö.246) ve Ebû'l-Hâris أبو الحارث (ö.240) en meşhur râvileridir. Kisâî için rumuz olarak “ز” harfi kullanılırken onun ikinci râvisi Dûrî için “ت”, birinci râvisi Ebû'l-Hâris için ise س harfi kullanılmaktadır.¹⁶⁹

Ebû Ca'fer (ابو جعفر): Yezid b. El-Ka'ka' el-Mahzûmi (ö. 130). Medine kurrallarından olan Ebû Ca'fer aynı zamanda tâbiîndendir. Kırâatı Abdullah b. Kays'tan aldığı rivâyet edilmektedir. İsa b. Verdân عيسى ابن وردان (ö.160)¹⁷⁰ ve

¹⁶⁶ Dâni, 1984, 6-7; Cezerî, t.y., 261-263; Zerkeşî, 1957,328.

¹⁶⁷ A'meş, on kırâat imamının dışındaki Kûfe'nin kırâat alimidir.

¹⁶⁸ Dâni, 1984, 6; Cezerî, t.y., 346-349; Zerkeşî, 1957, 328.

¹⁶⁹ Dâni, 1984, 7; Cezerî, t.y., 535-540; Zerkeşî, 1957, 329.

¹⁷⁰ Cezerî, t.y., 616.

Süleyman b. Cemmâz ابن جماز (ö.170) en meşhur râvilerindendir.¹⁷¹ Ebû Ca'fer için rumuz olarak “جع” lafzı kullanılırken İsa b. Verdân için “عي”, Süleyman b. Cemmâz için ise “جم” lafızları kullanılmıştır.

Ya'kûb (يعقوب): Ya'kûb b. İshâk (ö.205). Basra Kırâat imamlarından biri olan Ya'kub, Muhammed b. Mütevekkil رويس (ö.238)¹⁷² ve Ravh b. Abdulmü'min روح (ö.234) adında iki meşhur râviye sahiptir. Rumuz olarak Ya'kûb için “يع”, Muhammed b. Mütevekkil için “يس”, Ravh b. Abdulmü'min için ise “حه” lafızları kullanılmıştır.¹⁷³

Halefü'l-Âşir (خلف العاشر): Halef b. Hişâm (ö.229). Hamza'nın birinci râvisi de olan Halef, Kûfe'nin kırâat imamıdır. Kırâat imamlarının onuncusu kabul edildiği için “خلف العاشر” adıyla da anılmaktadır. İshak b. İbrahim اسحاق (ö.286)¹⁷⁴ ve İdris b. Abdulkerim ادرس (ö.292)¹⁷⁵ en meşhur râvilerindendir. Halef için “خل”, İshâk b. İbrahim için “سح”, İdris b. Abdulkerim için ise “سه” ifadeleri rumuz olarak kullanılmıştır.

---

¹⁷¹ Cezerî, t.y., 315.

¹⁷² Cezerî, t.y., 234-235.

¹⁷³ Cezerî, t.y., 285.

¹⁷⁴ Cezerî, t.y., 155.

¹⁷⁵ Cezerî, t.y., 154.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ANKEBÛT, AHZÂB VE SÂFFÂT SÛRELERİNDEKİ KIRÂAT FARKLILIKLARI VE TEFSİRE ETKİLERİ

2.1. ANKEBÛT, AHZÂB VE SÂFFÂT SÛRELERİ İLE İLGİLİ

GENEL BİLGİLER

2.1.1 Ankebût Sûresi

Adını örümcek anlamına gelen Ankebût kelimesinden alan Ankebût sûresi mushaftaki sıralamada 29. sırada bulunmaktadır. Nüzul sırasına göre ise Ankebût sûresi 85. sırada nâzil olmuştur. Ankebût sûresi 69 âyetten, 1981 kelimededen ve 4195 harften¹⁷⁶ bazı kaynaklara göre de 4200 harften oluşmaktadır. İlk on âyetinin *وَأَلْيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ*’e kadar Medine’de nazil olduğu rivâyetiyle birlikte sûrenin geri kalan kısmı Mekke’de nazil olmuştur. İbn-i Mesûd ve Katade’ye göre sûrenin bir kısmı Medine’de nazil olmuştur. Katade’nin “Bu Sûrenin ilk on âyeti Medenî ve geri kalan âyet-i kerîmeleri ise Mekkî’dir.”¹⁷⁷ rivâyeti, sûrenin bir kısmının Medinede diğer kısmının da Mekke’de nazil olduğuna delil olarak zikredilebilir. Aynı zamanda Hz. Ali’nin bu Sûre hakkında “Bu Sûre Mekke ve Medine arasında nazil olmuştur.”¹⁷⁸ sözü, sûrenin en azından bazı kısımlarının Medine’de nazil olduğuna bir işarettir. Elde edilen bilgilerde sûrenin Mekkî veya Medenî olduğunu beyan edenlerin olduğu görülmüştür. Bunlardan Hasan, İkrime, Ata ve Cabir b. Zeyd sûrenin tamamının Mekkî olduğunu, İbn-i Abbas, Hz. Ali ve Katade ise sûrenin bir kısmının Mekkî bir kısmının ise Medenî olduğunu söylemektedirler.

Sûrenin faziletine dair Dârekutnî’nin Sünen’inde Hz. Aişe’den nakledilen hadis-i şerifi zikretmek yerinde olacaktır: “*Resulullah aleyhisselâm, güneş ve ay tutulmalarında iki rek’ât namaz kılar, bu namazın ilk rek’âtında Ankebût veya Rûm sûresini, ikinci rek’âtında Yâsîn sûresini okurdu*”.

¹⁷⁶ Ebû İshâk Ahmed b. İbrahim es-Sa’lebî, *El Keşfü ve-l Beyan an Tefsîr’il- Kur’an*, Daru’t-Tefsîr, Cidde 2015, c. XXI, s. 311.

¹⁷⁷ Bilgi için bkz: Ebû Ca’fer Muhammed b. el-Hasan b. Ali et-Tusî, *et-Tibyân fi Tefsîri’l-Kur’ân*, thk. Ahmed Habib Kasîr, el-Mektebu’l-İlâmu’l-İslamiyye, h.1409.

¹⁷⁸ Bilgi için bkz: Ebu Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habib el-Basriyyi el-Maverdî, *en-Nüket ve’l-Uyûn*, thk., Seyyîd b. Abdülmaksûd b. Abdürrahîm, Beyrut, 1992.

Ankebût sûresinin içerdiği konular arasında Allah'ın birliği, peygamberlik, haşir gibi temel itikadî konular ile İbrahim, Nûh, Lût ve Şu'ayb gibi peygamberlerin kıssaları vardır. Ayrıca Semûd ve Âd gibi kavimlerle Hâmân ve Kârûn gibi dönemin zâlim liderlerinin başlarına gelen musibetler konu edilmektedir.¹⁷⁹

Çalışılan sûre ile ilgili bir diğer konu âyetlerin manalarının doğru anlaşılmasına vesile olan sebab-i nüzul konusudur. Bazı âyetlerin veya sûrelerin hakiki sebab-i nüzulü varken bazılarının yoktur. Binaenaleyh birçok Âyet-i kerîme özel bir sebebe bağlı olmaksızın nazil olmuştur. Fakat her âyet ve sûre için, nazil olduğu ortam ve bağlam âyetlerin sebab-i nüzulü olarak da ifade edilebilir. Ankebût sûresinin ise hakiki sebab-i nüzulü mevcut olup bu konuda farklı rivâyetler zikredilmektedir:

İlk rivâyet Ayyâş b. Ebi Rebâa, Ammâr b. Yâsir, Velid b. Velid ve Seleme b. Hişâm gibi müslümanlara eziyet edilmesinin akabinde Mekke'de nazil olduğuna dairdir. Ammâr b. Yâsir'in validesi, Ebû Cehil tarafından insanlık dışı bir şekilde darp edilmiş, demir bir zırh giydirilip güneşin altında uzun süreler bekletilmek sûretiyle kendisine eziyet edilmiş ve İslam tarihinde ilk şehit edilenlerden olmuştur. Eziyetlere sabretmenin gerekliliğinin anlaşıldığı sûre, bu elim olaylardan sonra nazil olmuştur.¹⁸⁰

İkinci rivâyete göre Mekke'de birkısım insanlar İslam ile müşerref olmuşlardı. Medine'den bazı sahâbe-i kirâm hicret âyetinin inzalinin akabinde, İslam'a yeni giren Mekkelilere "Hicret etmedikçe ikrarınız, İslamınız kabul olunmayacak, ivedi bir şekilde Medine'ye geliniz" diye haber yollamışlardı. Bu haber üzerine Mekkeli müslümanlar hiç vakit kaybetmeden Medine'ye doğru yola koyuldular. Mekkeli müşrikler onları takip edip önlerini kesti ve onları geri çevirdiler. İkinci bir defa yine Medineli müslümanlar, "hakkınızda şöyle şöyle âyetler nazil oldu" diye Mekkeli müslümanlara haber gönderdiler. Mekkeli Müslümanlar da müşriklerden bizleri takip eden olursa onlara karşılık veririz diyerek Medine'ye doğru tekrar yola çıktılar. Müşrikler yine onları takip etti. İki grup arasında çatışma meydana geldi. Müslümanların bazıları şehit olurken

(مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ)¹⁷⁹

¹⁸⁰ Celaleddin Ebu Abdurrahman Suyutî, *Lubâbü'n-Nükûl fî Esbabî'n-Nüzûl*, Müessesetü Kütübü's-Sekafiyye, Beyrut, 2002, s. 198.

bazıları kurtuldu. Rivâyete göre Ankebût sûresindeki bazı Âyet-i kerîmeler zikredilen Mekkeli bu grup hakkında nazil olmuştur. Akabinde bu olaya dair âyetler inmeye devam etmiştir.¹⁸¹

Sûrenin sebab-i nüzulüne dair nakledilen bir diğer rivâyet ise Bedir savaşında ilk şehit olan ve “şehitlerin efendisi” olarak bilinen Mihca’ b. Abdullah hakkında nazil olduğu yönündedir.

2.1.2. Ahzâb Sûresi

Ahzâb Sûresi 73 âyet, 1280 kelime ve 5796 harften oluşmaktadır.¹⁸² Mushaf sırasına göre 33., nüzul sırasına göre 90. sırada olan Ahzâb sûresinin İbnu'l-Arabî'ye göre âyet sayısı 74'tür. Bazı kaynaklar kelime sayısını 1501, harf sayısını ise 5618 olarak vermektedirler. Bazı kaynaklara göre Mekki¹⁸³ olduğu ifade edilen sûre umuma göre 73 âyetten oluşan Medenî bir Sûredir.

Benî Kureyza, Hendek savaşları ve aile hayatına dair bazı hükümlerin konu edildiği Ahzâb sûresi ismini sûrenin 20.¹⁸⁴ ve 22.¹⁸⁵ âyetlerinde geçen “el-Ahzâb” kelimesinden almıştır. Ahzâb, kelimesi mana itibariyle insan grubu/hizip demektir. Yine bir kimsenin özel askerlerine, belirli arkadaşlarına, toprağı katı ve kalın olan yerlere hizip denilmektedir. Peygamber (s.a.v.) ile savaşmak üzere toplanıp Medine'yi kuşatmaya giden ve Hendek Savaşına neden olan topluluğa da hizip denilmektedir.¹⁸⁶ Bu olayı konu edinmesi sebebiyle de bu sûreye Ahzâb ismi verilmiştir.

Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sûrenin faziletine dair pek çok rivâyet gelmiştir. Ubey b. Ka'b'ın anlattığına göre Peygamber (sav), bu sûre hakkında “*Kim Ahzâb sûresini okur ailesine ve elinin altındakilere öğretirse kendisine kabir azabından kurtulma güvencesi verilir.*”¹⁸⁷ buyurmuştur. Ahzâb sûresinin fazileti hakkında bir başka rivâyet de şöyledir: “*Kim Ahzâb Sûresini çok*

¹⁸¹ Suyutî, 2002, 198.

¹⁸² Sa'lebî, 2015, c. XXI, 311.

¹⁸³ Bilgi için bkz: Ebu'l-leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed Semerkandî, *Bahru'l- Ulûm*, thk. Muhmud Madraci, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1997.

¹⁸⁴ يَحْسِبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا وَإِنْ يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ أَنْبَائِكُمْ

وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا¹⁸⁵

¹⁸⁶ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Huzur Yay., İstanbul, 2003, c. VI, s. 290-291.

¹⁸⁷ Sa'lebî, 2015, c. XXI, 312.

okursa kıyamet günü peygamberimiz, ailesi ve eşleriyle bir arada olacaklardır.”¹⁸⁸

Müfessirler Ahzâb sûresinin farklı yönlerine dair fikirler beyan etmişlerdir. Kurtubî'ye göre recm âyeti¹⁸⁹ bu sûrenin bir parçası idi. Fakat recm âyetinin lafzı ve hükmü neshedilmiştir. Bu konuda Ubey b. Ka'b, Ahzâb sûresinin Bakara sûresine denk hatta daha uzun bir sûre olduğunu ve recm âyetini bu sûreyi okurken tilavet ettiklerini nakletmektedir. Hz Aişe'den sûre hakkında gelen bir rivâyette de müminlerin annesi şöyle demektedir: “*Bu sûre iki yüz âyet olarak okunurdu. Fakat Osman'ın mushafları yazdığı andan itibaren ancak şu anki âyetleri okuyabildik.*”¹⁹⁰ Rivâyetlerden anlaşıldığına göre burada bir nesh hadisesinden söz edilmektedir. Fakat Ahzâb sûresinin âyet sayısına dair nakledilen rivâyetler kaynaklara göre zayıf rivayetlerdir. Bahsedilen rivâyetlerde âyet sayıları yarıdan fazla olacak şekilde nesh edilmiş olur ki bu da aklen uygun değildir. Tarihi açıdan bakıldığında da yine Hz. Osman (r.a.), mevcut olan Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) cemettiği kopyadan Kur'ân-ı Kerîm'i çoğaltmıştır. Bu geçen süre içerisinde eğer âyet sayısı iddia edildiği gibi yarıdan fazla azalmış olsaydı Hz. Aişe bu durum karşısında sessizliğini muhafaza etmezdi.

Rivâyete göre, müşriklerden Ebû Süfyan bin Harb, İkrime b. Ebi Cehl ve Ebû E'var el-Sülemi Uhud Savaşı'nın akabinde Medine'ye gelip münafıkların lider olarak kabul ettikleri Abdullah b. Übey'e uğramışlardı. Hep birlikte Resûlullah'a gelerek: Sen bizim taptıklarımızı diline dolamaktan vazgeç, “onlar menfaat sağlayabilir, şefâat edebilir” de, biz de seni Rabbinle başbaşa bırakalım, dediler. Orada bulunanlardan Ömer (r.a.) onları öldürmek için Peygamber'den (s.a.v.) izin istedi. Fakat peygamber (s.a.v.) gelen müşrik gruba eman verdiğini, Hz. Ömer'in bu isteğinin verilen emanın bozulması anlamına geleceğini, dolayısıyla bu durumun uygun olmadığını buyurdular. Peygamberimiz onların Medine'den çıkarılmasını istedi. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) “Allah'ın gazabı ve laneti sizin üzerinize olsun. Medine'den çıkın.” dedi.¹⁹¹ Bu olay üzerine Ahzâb

---

¹⁸⁸ Bilgi için bkz: Ebu Aliyyi'l-Fazlı b. Hasan Emin ed-Din Dubrusi, *el-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'an*, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1997.

¹⁸⁹ الشيخ والشيخة إذا زنيا فارجموهما البتة نكالا من الله والله عزيز حكيم

¹⁹⁰ Süyûtî, 1974, 32.

¹⁹¹ Ebû'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkindî, *Bahrül-Ulûm*, thk. Mahmud Madarî, Darul Fikr, Beyrut, 1997, c. III, s. 42.

sûresinin ilk âyeti nazil oldu. Sûrenin diğer âyetlerinin nüzul sebeplerine dair pek çok rivâyet vardır. Fakat nüzul sebebi olarak sûrenin muhtevasına ve ismine uygun olan bu rivâyetin zikredilmesi daha münasip görülmüştür.

2.1.3. Sâffât Sûresi

Sâffât sûresi mushaftaki sıraya göre 37., nüzul sırasına göre 56. sırada bulunmaktadır. Mekkî bir sûre olan Sâffât sûresi 3826 harften, 860 kelimededen, ve 182 âyetten oluşmaktadır. Sa'lebî'ye göre ise Sâffât sûresi 3816 harften, 890 kelimededen ve 182 âyetten oluşmaktadır. Basra ekolünden Zemahşerî ve Tûsî sûrenin âyet sayısının 181 olduğunu ifade etmektedirler. Fakat âyet sayısının 182 olduğu konusunda ulemanın ekseriyeti hemfikirdir. Sûre, Enâm sûresinden sonra nazil olmuştur.¹⁹² Sûrenin isminin Sâffât olduğu hususunda çoğunluk hemfikirdir. Fakat İbn-i Âşûr'a göre sûrenin isimlerinden biri Zebih'tir.¹⁹³

Meleklerin, cinlerin, kıyamet ve ahiret hayatına dair olayların, Nûh, İbrahim, İsmail, İshak, Mûsâ, Hârun, İlyas, Lût ve Yûnus peygamberlerin kıssalarının ele alındığı Sûre, ismini ilk âyette geçen “es-Sâffât” kelimesinden almaktadır. “Sâffât” kelimesi “saf tutanlar” anlamındadır. Kelime olarak ise birçok şeyi düz bir çizgi nizamı üzere sırayla dizmek manasına gelen bir mastardır. Dizilen sıraya ise “Sâf” denilmektedir. Namaz ve harp safi gibi. Burada saf kelimesinden maksad arş-ı âlâ'dan yeryüzüne Allah'ın hükümranlığında saf sâf dizilip Allah'ın emrini bekleyen melekler ve beş vakit namazda oluşturulan saflarla temsil edilen milletler ve hiziplerdir.¹⁹⁴ Ayrıca saf saf dizilenlerden maksat Medine'yi korumak maksadıyla cihat emrine icabet için bekleyen sahabîler de anlaşılabilir. Zira namaz ve harp için dizilenler için de aynı kelime kullanılmaktadır.

Sûrenin ana konusu Medine'yi kuşatmak isteyen kâfirler topluluğu olduğu dikkate alınırsa kastedilen grubun onlara karşı Allah'ın emrine icabet için saf saf dizilmiş hizipler/gruplar olabileceği söylenebilir.

---

¹⁹² Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Cüzey el-Kelbî el-Gırnâtî, *et-Teshîl li Ulûmi't-tenzil*, thk. Dr. Abdullah Halidî, Daru'l-Erkam b. Ebi'l-erkam, Beyrut, 1416, c. II, s. 145.

¹⁹³ Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî İbn-i Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnûs, Tunus, 1984, s. 200.

¹⁹⁴ Yazır, t.y., 429-430.

Sâffât sûresinin faziletine dair Hz. Peygamber'den (s.a.v.) rivâyetler mevcuttur. Bunlardan biri İbn-i Abbas'tan nakledilen şu rivâyettir: “Hz. Peygamber'e (s.a.v.) “Ölüm anı geldiğinde Kur'an'dan ne okunmalı”? diye soruyorlar. Bu soru üzerine Peygamber (s.a.v.), Sâffât sûresinin ilk âyeti olan “Sâffât” dan başlayıp beşinci ayetin sonuna kadar yani “Meşârik”e kadar okudu. İbn-i Abbas'tan gelen başka bir rivâyette Peygamber'in (s.a.v.) sûrenin faziletine dair şöyle dediği nakledilir: “*Cuma günü kim Yasin Sûresi'ni ve Sâffât Sûresi'ni okursa Allah, o kimsenin dileklerini kabul eder.*”¹⁹⁵ Diğer bir rivâyette de “*Kim Sâffât Sûresini okursa ona cin ve şeytanların sayısının on katı sevap verilir.*”¹⁹⁶ dediği nakledilmektedir.

Yapılan taramalarda Sâffât sûresinin nüzul sebebine dair birtakım bilgilere ulaşılmıştır. Konuyla alakalı Katâde şöyle demiştir: Ebû Cehil: “Sahibiniz, ateşin içinde bir ağacın olduğunu ve bu ağacı içinde olduğu ateşin yediğini ümit ediyor. Fakat biz hurma ve tereyağından başka bir şey bilmeyiz.” diyor. Ebû Cehil rivâyette ortaya konulan ateşin içinde bir ağacın olması ve ateşin o ağacı yemesi hadisesini garip bir olay olarak değerlendirip bir mana verememektedir. Bu durumun ardından Allah (cc) *إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَبِيمِ* ¹⁹⁷ âyetini indirmiştir. Netice itibariyle Allah (cc) hâdis olan varlıkların menşeinin bizatihi kendisinin olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁸

İbn-i Abbas'ın rivâyetine göre ise bir grup, Hz. Peygamber'e (s.a.v.): “Ya Muhammed! Kendisiyle bizi korkuttuğun azabı hele bir göster.” dediler. Bu soru üzerine de *أَفْبِعَادِنَا يَسْتَعْجِلُونَ* ¹⁹⁹ âyet-i kerîmesi nazil oldu.²⁰⁰

Bir diğer rivâyet ise Yezid b. Ebi Malik'ten nakledilmiştir. Rivâyete göre insanlar dağınık bir şekilde namaz kılıyorlardı. Namaz esnasında saf tutulmasını emreden *وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُونَ* ²⁰¹ âyet-i kerîmesi nazil oldu.²⁰²

¹⁹⁵ Bilgi için bkz: Abdurrahman b. Ebu Bekr b. Celaleddin es-Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsiri'l-Me'sûr*, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 2000.

¹⁹⁶ Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *Besâiru Zevi't-Tefsiri fi Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Muhammed Ali En-Neccar, el Meclisü'l-e'la li Şuûni'l-İslâmiye, Kahire, 1996, c. I, s. 398.

¹⁹⁷ Sâffât, 37/64.

¹⁹⁸ Suyutî, 2002, 220.

¹⁹⁹ Sâffât, 37/176.

²⁰⁰ Suyutî, 2002, 220.

Bir diğer rivâyet İbn-i Abbas'tan nakledilmiştir. Rivâyete göre bir grup insan Allah ve diğer varlıklar arasında ünsiyetin varlığından/akrabalıktan bahsettiler. Bu olay Kureyşte Süleym, Huza'a ve Cühayna denilen üç mahallede ortaya çıktı. Bu hadise üzerine ²⁰³ وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ نَسْبًا âyet-i kerîmesi nazil oldu.²⁰⁴

Bu rivâyetlerden hareketle sûre bütüncül olarak değerlendirildiğinde sûrenin tamamı için sadece bir hakiki sebep-i nüzul vardır denilemez. Fakat âyetler tek tek incelendiğinde yukarıda da belirttiğimiz gibi bazı âyetler hakkında çeşitli rivâyetler vardır. Âyetler hakkında gelen farklı rivâyetlerin bulunması, bu kanaati destekler niteliktedir.

2.2. ANKEBÛT, AHZÂB VE SÂFFÂT SÛRELERİNİN İHTİVÂ ETTİĞİ KONULAR

2.2.1. Ankebût Sûresinin İhtivâ Ettiği Konular

Ankebût sûresi Hurûf-u Mukattaa ile başlayan sûrelerdendir. Hurûf-u mukattaa ile başlayan sûrelerin tamamı nübüvvetin ve vahyin ispatına dair âyetlerle kelama başlamaktadır. Fakat Ankebût, Meryem ve Rûm sûrelerinde istisnâ bir durum vardır. Meryem sûresi Hz. Zekeriya'dan bahisle, Rûm sûresi, uğradığı yenilgiden sonra Bizans'ın yakın bir zamanda kazanacağı zaferin haberiyle başlamaktadır. Ankebût sûresi de müminlerin birtakım fitne ve belalar vesilesiyle imtihana tâbi tutulacaklarını beyan eden âyetlerle başlar ve devamında gelen diğer üç sûre ile birlikte bir grup oluşturur ki bu sûreler de “elif-lâm-mîm” ile başlayan sûrelerdir. Bu sûreler grubunun ortak konusu Arabistan gibi çorak bir bölgeden yeni doğacak bir dinin haberidir.²⁰⁵

Kasas ve Ankebût sûreleri hicret sırasında yakın aralıklarla nazil olmuştur. İşlenen mevzuların başlangıçları ve sonuçları açısından iki sûreye bakıldığında aralarında bir mana ilişkisinin olması bunun bir delilidir. Kasas sûresinde Hz.

---

²⁰¹ Sâffât, 37/166.

²⁰² Suyutî, 2002, 220.

²⁰³ Sâffât, 37/158.

²⁰⁴ Suyutî, 2002, 220.

²⁰⁵ Emin Işık, “Ankebût Suresi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay. İstanbul, 1991, (c. III, s. 214-215.)

Muhammed'in (s.a.v.) hicretine, Ankebût sûresinde ise müminlerin hicretine dair bilgiler yer almaktadır. Örneğin, Kasas sûresinin son âyetlerinde iyi bir sonun takva ehli kişilere has olduğu müjdelenirken, Ankebût sûresinin ilk âyetlerinde ise takva ehli nasıl olunur sorusunun cevabı verilmektedir. Yalnızca "iman ettik" ikrarının kâfi olmayacağı hatırlatılan sûrede iman etmenin kişilere birtakım vazifeler yüklediği, ulvî hedeflere varabilmenin azim, irâde, sadâkat, sabır, gayret ve samîmiyete muhtaç olduğu gerçeği hatırlatılmaktadır.

Ankebût sûresi birbiriyle alakalı çok farklı konuları içermektedir. İlk âyetlerde kişilerin imtihana tâbi tutulmadan sadece "iman ettik" demekle kurtulamayacakları ifade edilmektedir.²⁰⁶ Müminlere önceki ümmetlerin imtihandan geçirildiği gibi kendilerinin de imtihana tâbi olacakları beyan edilmektedir. Zira bütün peygamberlerin ümmetleri imtihana tâbi tutulmuştur. İmtihan olmasaydı mümin ve münafıkların birbirlerinden ayıramayacağı hususu hatırlatılmıştır. Ayrıca kötülük yapanların karşılıklarını mutlaka alacakları ifade edilmiştir.²⁰⁷ Yaptıklarının bir karşılığının olmayacağını düşünenler ve Allah (cc) ile karşılaşacaklarını ummayanların akıbetleri bu sûrede hatırlatılmıştır.²⁰⁸ Bununla beraber iman edip sonra da imanının gereği salih amel yapanların kötülüklerinin örtüleceği ve yaptıklarının karşılıklarının fazlasıyla verileceği ve muhakkak salihler zümresine dâhil edilecekleri konu edilmiştir.²⁰⁹ Anne-babaya itaati emreden Âyet-i kerîmelerin varlığı ile beraber anne-babanın evladına Allah'a şirk koşmalarını emretmesi durumunda evladın ebeveynine itaat etmemesi belirtilerek Allah'a itaatin herşeyden üstün olduğu konu edilmiştir.²¹⁰

Yine sûrede kâfirlerin iman edenleri çeşitli desiseler ve yalan vaatler ile istikametlerinden çevirmeye çalıştıkları anlatılmış, istikamet üzere olan müminlere amellerinin daha güzeli ile karşılık verileceği bildirilmiş, kâfirlerin yoldan sapıp şeytanın izinden gitmeleri ve uydurdukları şeyler nedeniyle hesaba çekilecekleri hatırlatılmıştır.²¹¹

---

²⁰⁶ Ankebût, 29/2.

²⁰⁷ Ankebût, 29/4.

²⁰⁸ Ankebût, 29/5.

²⁰⁹ Ankebût, 29/7.

²¹⁰ Ankebût, 29/8.

²¹¹ Ankebût, 29/12-13.

Daha sonra peygamberlerin hayatlarından örnekler verilmiştir.²¹² Peygamberlere inanmak istemeyen kimselerin her daim düşmanlık yaptıkları ve onları göçe zorladıkları; nihâyet kâfirlerin tufan, kulakları sağır edercesine ses vb. sebeplerle helâk edildikleri anlatılmıştır.²¹³ Nitekim yeryüzünde görünen şehir kalıntılarının ve o eski görkemli yapıların, gerçekleri görmezden gelen ve Allah'ın koymuş olduğu sınırları aşır yoldan çıkan ve bu nedenle helâk olan inkârcı milletlerden geriye kalmış ibretlik işaretler olduğu ifade edilmiştir.²¹⁴ Ayrıca Allah'ın yaratılışı tekrar tekrar yenileyerek vücuda getirdiğine ve O'nun vereceği hükümden kaçır kurtulmanın mümkün olmadığına dikkat çekilmiştir. Hz. Lût, Hz. Nûh, Hz. İbrâhim gibi bazı peygamberlerin kıssalarına değinilen âyetlerde ise akıllı olup onu kullananların ibret alacağı hâdiseler ve acı akıbetler gözler önüne serilerek müminlere güven ve ümit verilmiştir. İman etmeyenlere ve Allah'ı inkâr ederek zulmedenlere de başlarına gelecek felâketler ve musibetler anımsatılmıştır.

Allah peygamberleri vasıtasıyla insanlığı doğruya çağırmıştır. Peygamberlerin vazifelerinin ise sadece tabliğ olduğunu ifade ederek görevlerini yapmalarını emretmiştir. Bu sûrede Hz. Peygamber'e (s.a.v.) indirdiği Kur'ân'ın özelliklerinden bahseden Allah (cc), Hz. Peygambere ehl-i kitabın Kur'ân'a inanma olasılıklarının olması nedeniyle ehl-i kitapla iyi bir yolla mücadele etmesi gerektiğini emretmiştir. Allah'ın âyetlerini bile bile ancak kâfirlerin ve zalimlerin inkâr edeceği belirtilen sûrede Allah, Hz. Peygamber'in ümmî olduğundan bahsetmiş ve ümmî olmasaydı batıla uyanların onun peygamberliğinden, tebliğ ettiği dinden ve Kur'ân'dan kuşku duyacağını ifade etmiştir. Kur'ân'ın, iman eden kavimler için ibret dolu olduğu ifade edilen sûrede Kur'ân'ı ve Allah'ı inkâr eden kavimlere azabın geleceğinden, bu kavimlerin kendilerine azabın hemen gelmesini isteyeceklerinden ve azabın onları hem üstlerinden hem ayaklarının altlarından kuşatacağından bahsedilmektedir. Bütün bu yapıp etmelerinin karşılığında onlara “yaptıklarınızın cezasını tadın” denileceğinden bahsedilmektedir.²¹⁵ Bunun aksine iman eden ve salih amel işleyenlerin

---

²¹² Surede hayatlarından örnek verilen peygamberler Hz. Nûh, Hz. İbrahim, Hz. Lût, Hz. İshak, Hz. Yakûb, Hz. Şuayb, Hz. Musa'dır.

²¹³ Ankebût, 29/32,33,34,36,37,38,39.

²¹⁴ Ankebût, 29/35.

²¹⁵ Ankebût, 29/53-55.

mükâfatlarının eksiksiz verileceği ve cennetle mükâfatlandırılacakları belirtilmektedir.²¹⁶

Sûrede ayrıca müminlerin, vatanlarından ayrıldıklarında geçim darlığı ve açlık korkusu çekmeleri için bir nedenlerinin olmaması gerektiği zira Allah'ın, kullarından istediğine rızkı bol bol vereceği, istediğine de darlaştıracığı hakikati zikredilmektedir.²¹⁷ Gökten yağmur indirip ölü toprağa can verenin Allah olduğuna vurgu yapılan sûrede kendilerine nimet verilen kulların nankörlüklerinden de haber verilmektedir.²¹⁸ Ankebût sûresi, Allah'a inanan ve O'nun yolunda karşılaştıkları sıkıntılara nimet şuûruyla katlanan hakikî inananların Allah'ın koruması altında olduklarını ve Allah katında yüksek bir yere sahip olduklarını müjdeleyen âyetle nihâyet bulur.²¹⁹

2.2.2. Ahzâb Sûresinin İhtivâ Ettiği Konular

Ahzâb sûresinin ismi ile ilgili genel bilgi verilirken ahzâb kelimesinin hizip, topluluk, her gün mutat olarak devam edilen dua demeti, bir cüzün ¼'ü anlamlarına gelmektedir. Ayrıca müslümanlara kaşı savaşmak üzere bir araya gelen Arap kabilelerden bahsedildiği için bu sûreye Ahzâb isim verilmiştir. Dolayısıyla sûrenin İhtivâ ettiği temel konu bu gruplardır.

Kaynaklarda belirtildiği üzere, Uhud savaşından sonra Mekke'nin ileri gelenleri Medine'ye geldiler. Medine'deki Hz. Muhammed'e (s.a.v.) muhalif olan Abdullah b. Ubeyy'in evine konuk oldular. Peygamber (s.a.v.) onlara kendisiyle görüşmeleri için eman verdi. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek "Ey Muhammed! Sen bizim taptıklarımızı diline pelesenk etmekten vazgeç, "Onlar da şefâat edebilir, menfaat sağlayabilir."de, biz de seni rabbinle başbaşa bırakalım, dediler. O ortamda bulunan müslümanlar bu durumdan rahatsızlık duydular. Öyle ki bu sözü sarfedenlerin canlarına dahi kastetmek istediler. Bunun üzerine müslümanlara hitaben eğer düşündüklerini yaparlarsa bu durumun Hz. Muhammed'in (s.a.v.) verdiği emanın bozulması anlamına geleceğini ve Hz. Muhammed'e (s.a.v.) iman etmeyenlerin sözlerine boyun eğmek anlamına geleceğini ifade eden âyet inzal

---

²¹⁶ Ankebût, 29/58.

²¹⁷ Ankebût, 29/65.

²¹⁸ Ankebût, 29/65.

²¹⁹ Ankebût, 29/69.

oldu. Dolayısıyla bu sûrede Hz. Peygamber'den ve ümmetinden ilâhî fermana uymaları, tevekkül ehli ve ehl-i takva olmaları istenmiştir.

Sûrenin İhtivâ ettiği bir başka konu ise şudur: Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Medine'ye hicretinin beşinci yılında Kureyş ve Gatafân kabileleri toplandılar. Yanlarına Benî Kurayza kabilesini de alarak 12.000 kişilik bir ordu ile Medine'ye yürüdüler. Hz. Peygamber (s.a.v.) de şehrin etrafına hendek kazdırdı. Hendeği aşamayan düşman birliklerinin muhasarası bir ay devam etti. Bu bir aylık süre içerisinde müslümanlar bunaldılar. Sonuçta Allah'ın yardımı ve gönderdiği mucize sonucunda müşrikler yenildiler. İşte mağlup olan bu müşrikler ile müslümanların mücadeleleri sûrenin konularından birini teşkil etmektedir.

Müşriklerin ayrılmasının akabinde gelen vahye istinaden Hz. Peygamber (s.a.v.), müslümanlarla yaptıkları ahdi bozan Benî Kurayza kabilesi ile savaşmak için üzerlerine yürüdü. Müslümanlar Beni Kurayza kabilesinin kalesini 25 gün kuşattı. Ardından kale müslüman toprağı oldu. Nitekim Ahzâb sûresi 26. âyette açıklandığı üzere Benî Kurayza kabilesi yaptıkları bu ihanetin karşılığını almışlardır. Bu durum çalışılan sûrede şu şekilde anlatılmıştır:

“Ey İman edenler! Allah'ın şu lutfunu hatırlayın. Hani üzerinize düşman ordusu gelmişti de onların üzerlerine şiddetli bir fırtına ve göremediğiniz bir ordu göndermiştik. Allah bütün yaptıklarınızı görmekte idi.” Yukarınızdan ve sizden aşağıda bulunan bölgeden üzerinize gelmişlerdi; gözleri korkmuş, yürekler ağızlara gelmişti, bu esnada Allah hakkında olmadık zanlara kapılmakta idiniz. İşte o zaman müminler büyük bir imtihan geçirdiler ve adamakıllı sarsıldılar.”²²⁰
“Allah, ehl-i kitaptan, onlara (müşrik ordularına) yardım edenleri kalelerinden indirdi ve kalplarına korku düşürdü; bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz.”²²¹

Ayrıca sûre bu savaş vesilesi ile münafıkların psikolojileri ve davranışları ile ilgili bilgiler ve açıklamalar barındırmaktadır. Rivâyete göre birisi, “Muhammed bize hem Bizans ve İran'ın fethini vaad ediyor hem de korkusundan ortalığa çıkamayıp bize hendek kazdırıyor.” demişti. Bu olay üzerine “*Ve o zaman münafıklar ve kalplarında hastalık bulunanlar: “Meğer Allah ve Rasûlü*

---

²²⁰ Ahzâb, 33/9-11.

²²¹ Ahzâb, 33/26.

bize sadece kuru vaatlerde bulunmuşlar!” diyorlardı. ”²²² âyeti nazil oldu. Devam eden âyetlerde ise Müslümanlardan bir takım kimselerle münafıklar arasındaki diyaloglar ve münafıkların karakterlerinden kesitler anlatılır.

“Onlardan bir grup da demişti ki: “Ey Medineliler! Artık sizin için durmanın sırası değil, haydi dönün!” İçlerinden bir kısım ise: “Gerçekten evlerimiz emniyette değil.” diyerek peygamberden izin istiyordu; oysa evleri tehlikede değildi, sadece kaçmayı arzuluyorlardı. Medinenin her yerinden üzerlerine saldırılsaydı da, o zaman savaşmaları istenseydi, şüphesiz hemen savaşa katılırlar ve evlerinde pek beklemezlerdi. Andolsun daha önce onlar, sırt çevirip kaçmayacaklarına dair Allah’a söz vermişlerdi. Allah’a verilen söz mesuliyeti gerektirir! Rasulüm! Deki: Eğer ölümden veya öldürülmekten kaçırıyorsanız, kaçmanın size asla bir faydası olmaz! Eceliniz gelmemiş ise o takdirde de, yaşatılacağınız süre o değildir. De ki: Allah size bir kötülü dilerse, O’na karşı sizi kim koruyor, ya da size rahmet dilerse size kim zarar verebilir? Onlar, kendilerine Allah’tan başka ne bir dost bulurlar ne de bir yardımcı. Allah, içinizden savaştan alıkoyanları ve yandaşına: “Bize katılın” diyenleri gerçekten biliyor. Zaten bunların pek azı savaşa gelir. Gelseler de size karşı pek hasistirler. Hele korku gelip çattı mı, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş gibi gözleri dönerek sana baktıklarını görürsün. Korku gidince ise, mala düşkünlük göstererek sizi sivri dilleri ile incitirler. Onlar iman etmiş değillerdir, bunun için Allah onların yaptıklarını boşa çıkartmıştır. Bunu yapmak Allah için çok kolaydır. Bunlar, düşman birliklerinin bozulup gitmediklerini sanıyorlar. Müttefikler ordusu yine gelecek olsa, isterler ki, çölde göçebe Araplar içinde bulunsunlar da, sizin haberlerinizi uzaktan sorsunlar. Zaten içinizde bulunsalardı da pek savaşacak değillerdi.”²²³

Sûrede kadın erkek farketmeksizin bütün müminlerin ibadet, itaat ve erdemli davranışları övülmüş ve teşvik edilmiştir. Sûrede ayrıca müminlerin psikolojilerinden ve davranışlarından bahsedilmiştir. Allah’ın rızasına kavuşmak isteyenlerin karşısında canlı bir örnek olarak Hz. Peygamber sunulmuş ve onun hayatının örnek alınmasının kurtuluşa vesile olacağı ifade dılmıştır.²²⁴ Dolayısıyla

---

²²² Ahzâb, 33/12.

²²³ Ahzâb, 33/13-20.

²²⁴ Ahzâb, 33/21.

burada ifade etmek gerekir ki, Hz. Peygamberin vazifesi sadece teorik bilgi aktarmak değil o teorik bilgileri yaşayarak pratiğe dönüştürmek ve örnek bir şahsiyet sergilemektir. Allah (cc) Ahzâb sûresinde müminlerin özelliklerini şöyle ifade etmektedir: *“Müminler ise, düşman birliklerini gördüklerinde ‘İşte Allah ve Rasûlü’nün bize vaadettiği! Allah ve Rasûlü doğru söylemiştir.’ dediler. Bu onların ancak imanlarını ve Allah’a bağlılıklarını artırdı. Müminlerin içerisinde Allah’a verdikleri sözde duran nice erler vardır. İşte onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir, kimi de şehitliği beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde sözlerini değiştirmemiştir. Çünkü Allah sadakatleri sebebiyle sadakat gösterenleri mükâfatlandırarak, münafıklara dilerse azap edecek yahut da tevbe ederlerse tevbelerini kabul edecektir. Şüphesiz Allah, bağışlayandır, esirgeyendir.”*²²⁵

Sûrede Allah’ın emirlerine uyanların ve yasaklarından kaçınanların yaptıklarının karşılığını fazlasıyla alacakları ifade edilmiştir. Allah’ın emirlerine uymaları tavsiye edilmiştir. Aynı zamanda Hz Peygamber’in (s.a.v.) eşleri için kullanılan aşağıdaki ifadeler bütün müslüman hanımları şamildir. Bu konu sûrede şöyle ele alınmıştır:

*“Ey Peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayâsızlık yaparsa, onun azabı iki katına çıkartılır. Bu, Allah’a göre kolaydır. Sizden kim, Allah’a ve Resulüne itaat eder ve yararlı iş yaparsa ona mükâfatı iki kat veririz ve ona cennette bol rızık hazırlarız.”*²²⁶

Bu sûrede ayrıca aile hukukuna, toplumsal inanış, âdet, gelenek ve göreneklere dair konulara değinilmektedir. Arap toplumunda mevcut olan gelenek muvacehesinde bir kişi hanımına “sen bana annemin sırtı gibisin” dese artık o hanımefendi eşinin annesi gibi kabul edilir. Ve eşi, hanımefendiye ebediyen haram olur ve eşine asla yaklaşamazdı. Bu durum islam hukukunda “zihar” olarak isimlendirilmiştir.²²⁷ Allah bu sûrede zihar konusuna açıklık getirmiş ve hem anneliğin hem de zevceliğin bir arada olamayacağını bildirmiştir. Ashaptan Evs Bin Sabit, eşi Havle’ye kızıp zihar yapmıştı. Havle de Hz. Peygamber’e gelip kendisinin genç yaşta iken eşine hizmet ettiğini, çocuklarının olduğunu, ihtiyarlık

---

²²⁵ Ahzâb, 33/23-24.

²²⁶ Ahzâb, 33/28-31.

²²⁷ Ahzâb, 33/4.

döneminde eşinin kendisine böyle bir şey yaparak kendisini perişan ettiğini ve çocukarı için de üzüldüğünü belirterek Hz. Peygamber'den bu sorunun çözümüne yönelik yardım istedi. Hz. Peygamber de “*Sen ona haramsın*” diyerek cevap verdi. Kadın peygamberden tekrar tekrar gelerek bu problemin çözümüne dair yardım istedi. Fakat bir çözüm bulamadı. Nihâyet “*Sen bana annemin sırtı gibisin*” demekle bir kadının bu sözü söyleyenin annesi olamayacağını belirten şu âyet nazil oldu: “*İçinizden zihar yapanların kadınları, onların anneleri değildir. Onların anneleri kendilerini doğuranlardır. Şüphesiz böyle yapanlar çirkin bir laf ve yalan söylüyorlar.*”²²⁸

Akabinde gelen âyetlerle de Cenab-ı Hak, zihar konusuna dair hükümleri sıralamıştır.

*Kadınlardan zihar ile ayrılmak isteyip de sonra sözlerinden dönenlerin eşleriyle temas etmeden önce bir köleyi hürriyetine kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır. Buna imkânı olmayan kimse hanımıyla temastan önce art arda iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyenler altmış fakiri doyurur. Bu hafifletme Allah'a ve Resulüne inanmanızdan dolaydır.*²²⁹

Âyetlerdende anlaşılacağı üzere İslam “zihar” konusunu kabul etmemiş ve “zihar” yapılması hâlinde erkeğe ceza olarak kefarete hükmünü getirmiştir.

Sûrede işlenen bir diğer konu Peygamber eşlerinin davranışlarıdır. İslam'ın hemen hemen bütün Arabistan'a hâkim olduğu ve toplumun refah seviyesinin arttığı bir dönemde Peygamber eşleri de bu refahtan pay almak arzusu ile Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek ondan daha iyi geçim ve ziyet istediler. Bu olay akabinde “*Ey Peygamber! Eşlerine söyle; Eğer dünya dirliğini hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim ve sizi güzellikle salıveyim.*”²³⁰ âyeti nazil oldu. Böylelikle sade bir yaşamı benimseyen ve bu yaşamı müminlere de öğütleyen Hz. Peygamber'in örneği farklı boyutuyla bir kez daha ele alınmıştır.

---

²²⁸ Mücadele, 58/2.

²²⁹ Mücadele, 58/3-4.

²³⁰ Ahzâb, 33/28.

Sûrede kadınların kılık kıyafetleri ve davranışları başka bir gündem maddesini oluşturmaktadır: “*Ey peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer Allah’tan korkuyorsanız, yabancı erkeklere karşı cilveli bir eda ile konuşmayın. Sonra kalbinde hastalık bulunan kimseler arzuya kapılır. Yerinde ve ölçülü konuşun. Evlerinizde oturun, eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah’a ve resulüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.*” “*Evlerinizde okunan Allah’ın mesajlarını ve hikmetlerini hatırlayın. Şüphesiz Allah, her şeyin iç yüzünü bilendir ve her şeyden haberi olandır.*”²³¹

Bu uyarıların hemen ardından Sûrede mümin erkeklere ve mümin hanımlara tavsiyeler zikredilmiştir. Bu durum ise yukarıda peygamber hanımlarına hitaben söylenen uyarıların sadece peygamber eşleri ile sınırlı olamayacağını ifade etmektedir. Zira daha sonra gelen âyetten bu durum daha net anlaşılmaktadır.

*Müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, taata devam eden erkekler ve taate devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazı erkekler ve mütevazı kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve ırzlarını koruyan kadınlar, Allah’ı çok zikreden erkekler ve çok zikreden kadınlar var ya; işte Allah bunlar için bir mağfîret ve büyük bir mükâfât hazırlamıştır.*²³²

Yani bu âyette Allah (cc) sadece “peygamber eşleri” dememiştir. Hitap bütün müminleredir. Hitabın bütün müminleri kapsadığı şu Âyet-i kerîmeden de anlaşılabilir:

*“Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına (bir ihtiyaç için dışarı çıktıklarında)dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir.”*²³³

---

²³¹ Ahzâb, 33/34.

²³² Ahzâb, 33/35.

²³³ Ahzâb, 33/59.

Bir başka mevzu ise Arap toplumunda akıllı olan kişilerin iki kalp taşıdığına inanılmasıdır. Bu konunun inanıldığı gibi olmadığı ve bir insanda iki kalbin olamayacağı “Allah bir adamın içinde iki kalp yaratmadı”²³⁴âyetiyle belirtilmiştir.

Bir diğer konu ise evlatlık konusudur ki Arap toplumunda bir kişi evlatlık olsa her açıdan öz evlat gibi muamele görürdü. Allah bu Sûrede evlatlık ile öz oğulları bir tutmadığını “Allah evlatlıklarınızı da öz oğullarınız gibi tutmadı. Onları babalarına nispet ederek çağırın. Allah katında en doğrusu budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız onları din kardeşleriniz ve görüp gözettiğiniz kimseler olarak kabul edin.”²³⁵ buyurarak beyan etmiştir. Sonraki gelen âyetlerde de Allah, miras konusunu netleştirmiş, çerçeveyi akrabalarla sınırlandırmış, önceliği akrabalara vermiştir: “Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır, eşleri de onların anneleridir. Aralarında kan bağı bulunanlar Allah’ın kitabında (mirasçılık bakımından) birbirlerine, diğer müminlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar; dostlarınıza lutufta bulunmanız başkadır. Bu hüküm kitapta kayıt altına alınmıştır.”²³⁶

Evlatlık meselesi ile ilgili olarak araplar evlatlıklarının boşadıkları hanımlarla evlenmiyorlardı. İslam tarihinde Zeyd b. Hârise’den bahsedilir. Kur’ân’da ismi geçen Zeyd, köle olarak Hz. Muhammed’in eşi Hatice tarafından satın alınmıştı. Daha sonra Hz. Hatice bu köleyi Hz. Muhammed’e (s.a.v.) hediye etti. Hz. Hatice’nin hediye ettiği köle olan Zeyd’i Hz. Muhammed (s.a.v.) özgürlüğüne kavuşturarak kendisini evlatlık olarak aldı. Daha sonra halasının kızı Zeyneb binti Cahş’ı ona nikâhladı. Fakat köle azadlısı ile evli olmak Zeyneb’e ağır geldiği için Zeyd ile anlaşamadılar. Zeyd Hz. Muhammed’e Zeyneb’in boşanmak istediğini söyleyince Hz. Peygamber, problemin halli için boşanmayı uygun görse de bunu Zeyd’e söylememiş ve ona eşinden boşanmamasını tavsiye etmişti. Bu olaydan sonra Allah (cc), “Resulüm! Hani Allah’ın nimet verdiği, senin de kendine iyilik ettiğin kimseye, “Eşini yanında tut, Allah’tan kork!” diyordun. Allah’ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek gizliyordun. Oysa asıl korkmana layık olan Allah’tır. Zeyd, o kadından ilişğini kesince biz onu sana

---

²³⁴ Ahzâb, 33/4.

²³⁵ Ahzâb, 33/4-5.

²³⁶ Ahzâb, 33/6.

nikâhladık ki evlatlıkları, eşleriyle ilişkilerini kestiklerinde o kadınla evlenmek istediklerinde o müminlere bir zorluk olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir."²³⁷âyeti ile konuya açıklık getirmiş ve arap toplumunda var olan bu geleneğin İslam'a uygun olmadığını beyan etmiştir.

Bazı kişiler Zeynep ile Hz. Muhammed'in evlenmesinde provokatif söylemler geliştirmişler ve Hz. Peygamber'in Zeynep ile evlenmek istediğini öne sürmüşlerdir. Fakat peygamber halasının kızı Zeyneb'i ilk defa görmemiştir. Zeyd ile nikâhlamadan önce de biliyordu. Eğer evlenmek isteseydi Zeyd ile nikâhlanmazdı ve Zeyneb ile kendisi evlenebilirdi. Dolayısıyla bu provokatif söylem sağlam bir temele dayanmayan kuru bir iddiadan öteye geçmemektedir.

Sûrenin ilerleyen ayetlerinde talak ve evlilikle ilgili hükümler gündeme alınmıştır. Örneğin, "nikâhı kıyılan, fakat zifaktan önce boşanan kadına mehir verilir mi?" sorusunun cevabı sûresin 49. âyetinde hükme bağlanmıştır:

*"Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da henüz zifafa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağımız iddet süresince bekletme hakkınız yoktur. O hâlde onları (bir bağışla) memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın."*²³⁸ Âyet, bu durumdaki bir hanımın belirlenen mehrinin yarısını almasına delil olarak kabul edilmiştir. Mehir belirlenmemiş ise bağış yapılır, fakat bu bağışın bir sınırı yoktur.²³⁹

Yine evlilikle ilgili farklı konular da sûrede ele alınmıştır. Mesela Hz. Peygamber'in (s.a.v.) diğer müminlerden farklı olarak dörtten fazla hanımla evlenmesine müsâde edilmiştir:

Ey Peygamber! Mehirlelerini verdiği hanımlarını, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan cariyeleri, amcanın, halanın, dayının, teyzenin seninle beraber göç eden kızlarını sana helâl kıldık. Bir de peygamber kendisi ile evlenme istediği takdirde kendisini peygambere hibe eden mümin kadını, diğer müminlere değil sana mahsus olmak üzere helâl kıldık. Kuşkusuz biz, hanımları ve ellerinin altında bulunan cariyeleri hakkında müminlere neyi farz

---

²³⁷ Ahzâb, 33/37.

²³⁸ Ahzâb, 33/49.

²³⁹ Heyet, İlmihal, TDV Yay., Ankara, 2004, c. II, s. 219.

*kıldığımızı biliriz. (Bu hususta onlara ne yapmaları gerektiğini açıkladık) ki, sana bir zorluk olmasın. Allah bağışlayandır, merhamet edendir.*²⁴⁰

Ahzâb sûresi Medenî bir sûre olmasına nazaran sûrede itikadî konulardan da bahsedilmiştir. Allah (cc) ve Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hüküm koyduklarında müslümanların kendi arzularına göre farklı veya yeni bir hüküm koyamayacakları bildirilmiştir. Bu gerçek sûrenin 36. âyetinde şöyle zikredilmiştir:

*“Allah ve Rasûlü bir konuda hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi istek ve arzularına göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Resulüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüştür.”*²⁴¹

Sûrede ayrıca Hz. Peygamber’in sıfatlarına ve görevlerine de değinilmiş, Hz Peygamber’in bazı dinlerde olduğu gibi ilah olma vasfının olmadığı beyan edilmiştir:

*“Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah’ın Rasûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah herşeyi hakkıyla bilendir.”*²⁴²

Aynı zamanda Hz. Peygamber’in (s.a.v.) görevinin ne olduğu bu sûrede ele alınan konular arasındadır:

*“Ey Muhammed! Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı, Allah’ın izniyle, bir davetçi ve nur saçan bir kandil olarak gönderdik.”*²⁴³

Ayrıca sûrede Hz. Peygambere karşı müminlerin nasıl davranması gerektiği konusu da ele alınmış ve sahâbîlerin yaptığı bazı davranışların uygun olmadığı onlara hatırlatılmıştır. Sahâbîler, Hz. Peygamber’e gelerek yemek hazır oluncaya kadar uzun süreler oturuyorlardı. Yemek yedikten sonra da bu oturumları devam ediyordu. Bu durumun hoş olmadığı âyetlerde bildirilmiştir. Burada dikkat çeken nokta bu hitabın bütün müslümanları kapsayıcı olmasıdır:

Ey iman edenler! Siz zamanını gözetmeksizin bir yemeğe davet edilmedikçe peygamberin evlerine girmeyin. Ancak davet edildiğiniz vakit girin.

---

²⁴⁰ Ahzâb, 33/50.

²⁴¹ Ahzâb, 33/36.

²⁴² Ahzâb, 33/40.

²⁴³ Ahzâb, 33/45-46.

*Yemeği yediğinizde hemen dağılın, sohbeta dalmayın. Çünkü bu hareketiniz peygamberi üzmemekte, fakat o bunu size söylemekten utanmaktadır. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez. Peygamber'in hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu, hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır. Sizin Allah'ın Resulünü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarıyla evlenmeniz asla caiz değildir. Çünkü bu Allah katında büyük bir günahdır.*²⁴⁴

Bu âyetin nuzûlünden sonra Hz. Peygamber'in hanımlarının yakın akrabaları "Biz de mi aynı hükme tâbi olacağız?" dediler. Bunun üzerine de şu âyet indi ve zihinlerdeki soruları açıklığa kavuşturdu:

*"Onlara babaları, oğulları, kardeşleri, kardeşlerinin oğulları, kadınları ve ellerinin altında bulunan cariyelerinden dolayı bir günah yoktur. Ey peygamber hanımları! Allah'tan korkun; şüphesiz Allah, her şeye şahittir."*²⁴⁵

Ahzâb sûresinde işlenen konulardan biri de emanet kavramı ve emanete riâyet etmenin önemidir:

*Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik, ne ki onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zalim ve çok cahildir. Allah bu emaneti insana vermekle münafık erkeklere ve münafık kadınlara, müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara azap edecek, inanan erkeklerin ve inanan kadınların da tevbesini kabul edecektir. Allah bağışlayandır, merhamet edendir.*²⁴⁶

İnsanın sorumluluğuna verilen emanet, yapıldığında sevap, fakat terkedildiğinde günah olan davranışlar ve ibadetlerdir. Ayrıca akıl ve düşünme kabiliyeti nedeniyle bu emanet insana verilmiştir. İnsan bu emanete riâyet etmezse hem kendisine hem de emaneti verene zulmetmiş olur ki, o zaman da imtihanı kaybetmiş olur.

Görüldüğü üzere sûrede sosyal hayat, aile hayatı, evlilik akdi, itikadî ve fikhî konular ele alınmıştır. Arap toplumunda var olan yanlış inanç, âdet ve

---

²⁴⁴ Ahzab, 33/53.

²⁴⁵ Ahzâb, 33/55.

²⁴⁶ Ahzâb, 33/72-73.

gelenekler düzeltilmiştir. Dolayısıyla da müslümanlara nasıl inanmaları ve yaşamaları gerektiği izah edilmiştir.

2.2.3. Sâffât Sûresinin İhtivâ Ettiği Konular

Sâffât sûresi, Yasin sûresi'nden hemen sonra gelen Mekkî bir sûredir. Sûrede ağırlıklı olarak Allah'ın yaratmış olduğu insan dışındaki varlıklar olan cin ve meleklerden bahsedilmiştir. Sûreye adını veren ilk âyette melekler üzerine yemin edilmiştir. Devam eden âyetlerde Allah;

O, hem göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbi ve hem de doğuların Rabbidir. Biz yakın göğü, bir süsle, yıldızlarla süsledik. Ve gökyüzünü itaat dışına çıkan şeytandan koruduk. Onlar, artık mele-i a'la'ya kulak veremezler. Her taraftan taşlanırlar. Kovulup atılırlar. Ve onlar için sürekli bir azap vardır. Ancak meleklerin konuşmalarından bir söz kapacak olan olursa, onu da delip geçen bir parlak ışık takip eder. Şimdi sor onlara! Yaratma bakımından onlar mı daha zor, yoksa bizim yarattığımız insanlar mı? Şüphesiz biz kendilerini yapışkan bir çamurdan yarattık.²⁴⁷ buyurarak kendisinin tek bir ilah ve yaratıcı olduğunu ifade etmektedir. Allah (cc), devam eden âyetlerde tekrar yaratmaya kadir olduğunu bildirmektedir.

Daha sonra gelen âyet-i kerîmelerde ise kâfirlerin bu olağan üstü olaylar karşısında takındıkları tavırların bir tasviri yapılmaktadır:

“Hayır, sen şaşıyorsun, hâlbuki onlar alay ediyorlar. Kendilerine öğüt verildiği vakit öğüt almazlar. Bir mucize görseler alay ederler. Bu ancak açık bir büyüdür, derler. Gerçekten biz öldüğümüz, toprak ve kemik olduğumuz zaman mı, diriltileceğiz? İlk atalarımız da mı diriltilecek?”²⁴⁸

Akabinde gelen âyetlerde ise Allah, bahsedilen yeniden yaratmanın nasıl olduğu sorusuna “De ki: Evet, hem de hor ve hakir olarak diriltileceksiniz. O dirilme korkunç bir sestem ibaret olacak, o anda hemen onların gözleri açılıp etrafa bakacaklar. (Durumu gören kâfirler) Eyvah bize! Bu ceza günüdür, derler.”²⁴⁹ âyetleriyle cevap vermektedir.

---

²⁴⁷ Sâffât, 37/5-11.

²⁴⁸ Sâffât, 37/12-17.

²⁴⁹ Sâffât, 37/18-20.

Yeniden dirilmenin akabinde hüküm vakti geldiğinde o günün varlığına inanmayanların aralarındaki konuşmalar da sûrenin konusunu teşkil etmektedir. Bu diyalog sûrede geçtiği üzere şöyledir:

Allah meleklerine emreder. Zalimleri, onların aynı yoldaki arkadaşlarını ve Allah'tan başka tapmış olduklarını toplayın. Onlara cehennemin yolunu gösterin. Onları tutuklayın, çünkü onlar sorguya çekilecekler! Size ne oldu ki birbirinize yardım etmiyorsunuz. Evet, onlar o gün zillete boyun eğeceklerdir. (İşte bu duruma düştükleri vakit) onlardan bir kısmı, diğerlerine yönelir, birbirlerini sorumlu tutmaya çalışırlar. Uyanlar, uydukları kişilere: Siz bize sağdan geldiniz (Sûret-i haktan görüldünüz) derler. Ötekiler de Bilakis, derler, siz inanan kimseler değildiniz. Bizim sizi zorlayacak gücümüz yok. Fakat siz kendiniz azgın bir toplum idiniz. Onun için rabbimizin hükmü kesinleşti. Biz (hak ettiğimiz cezayı) mutlaka tadacağız. Biz sizi azdırdık. Çünkü kendimiz de azmıştık.²⁵⁰

Bu azaba çarptırılanların daha önceden aralarındaki konuşmalar sûrede ele alınmış ve ahiretteki karşılıklarının cehennem olduğu belirtilmiştir. Allah'a ve peygambere inanmayanların "Mecnun bir şair için biz tanrılarımızı bırakacak mıyız?"²⁵¹ dedikleri ve azabı tadacakları zikredilmektedir. Buna mukabil sûrede müminlerin dünyada yapıp ettiklerinin bir karşılığı olarak ahirette sonuçlarının olacağı ve bu akıbetin neler olduğu ifade edilmiştir:

(Bu azaptan)Ancak Allah'ın halis kulları istisna edilecektir. Onlar için bilinen rızıklar, türlü meyveler vardır. Naîm cennetlerinde karşılıklı koltuklar üzerine kuruldukları hâlde kandilerine ikram edilir. Onlara pınarlardan (dodurulmuş) kadehler dolaştırılır. Berraktır, içenlere lezzet verir. O içkide ne sersemletme vardır ne de sarhoş eder. Yanlarında güzel bakişlarını yalnızca onlara tahsis etmiş, ceylan gözlü eşler vardır. Onlar gün yüzü görmemiş yumurta gibi beyazdırlar.²⁵²

---

²⁵⁰ Sâffât, 37/22-33.

²⁵¹ Sâffât, 37/36.

²⁵² Sâffât, 37/40-49.

Allah (cc), cehennem ehlinin ahirete, yeniden dirilmeye inanmamalarının karşılığını göstermiş, bâkî âlem ve cennet için çalışmak ve hata yapmadan yola devam etmek gerektiğini hatırlatmıştır.

Devam eden âyetlerde cennet ve cehennem ehli olan iki kişi arasında geçen bir konuşmayı dikkatlere sunan Allah (cc), dünyanın faniliğini, ahiretin ise bakiliğini hatırlatmaktadır:

*Şimdi, ziyafet olarak, cennet ehli için anılan bu nimetler mi daha hayırlı yoksa zakkum ağacı mı? Biz onu zalimleri için bir fitne kıldık. Zira o, cehennemin dibinde bitip yetişen bir ağaçtır. Tomurcukları sanki şeytanın başları gibidir. Cehennemlikler ondan yerler ve karınlarını ondan doldururlar. Sonra zakkum yemeğinin üzerine onlar için, kaynar su karıştırılmış bir içki vardır. Sonra onların dönüşü kesinlikle çılgın ateşe olacaktır.*²⁵³

Buraya kadar inanmayanları cehennemde bekleyen hazin son anlatılmıştır. Peki inanmayan topluluklara Allah (cc) bir uyarıcı göndermedi mi? Kesinlikle Allah (cc), her topluma bir uyarıcı göndermiştir. Zira Allah (cc), hiç bir ümmeti uyarıcı göndermeden cezalandırmaz. Dolayısıyla atalarının dalaletleri üzere devam eden bu topluluğa da Allah (cc), elbette bir uyarıcı göndermiştir. İşte bundan sonra gelen âyetlerde Allah (cc), Nuh, İbrahim, İlyas, Yakup, Lut, Musa, Harun ve Yunus peygamberlerin kıssalarını ele almıştır. Bu kıssalarla Allah (cc), uyarılara uymayanların akibetlerinin neler olduğunu inananların ibret almaları için anlatmıştır. Örneğin Nuh'un (a.s.) kıssası âyetlerde şu şekilde ele alınmıştır:

*Andolsun Nuh bize yalvarıp yakardı. Biz de duayı ne güzel kabul ederiz. Kendisini ve ailesini büyük felaketten kurtardık. Biz Yalnız Nuh'un soyunu kalıcı kıldık. Sonradan gelenler içinde ona iyi nam bıraktık. Bütün âlemlerden Nuh'a selam olsun. İşte biz iyileri böyle mükâfatlandırırız. Zira o, bizim inanmış kullarımızdan idi. Nihâyet ötekileri yani inanmayanları suda boğduk.*²⁵⁴

Bu âyetlerden sonra semavî dinler vasıtasıyla gönderilen peygamberlerin hepsinin birbirlerini tasdik ettiği vurgulanmış ve İbrahim peygamberin kıssasından bir kesit anlatılmıştır; *”Şüphesiz İbrahim de onun milletindendi.”*²⁵⁵

²⁵³ Sâffât, 37/62-68.

²⁵⁴ Sâffât, 37/75-82.

²⁵⁵ Sâffât, 37/83.

âyetiyle Allah, dinî esaslarda Hz. İbrahim'in Hz. Nuh'a bağlı olduğunu belirtmiş ve Hz. İbrahim'den şu şekilde bahsetmiştir.

Hani o babasına ve kavmine: Siz kime kulluk ediyorsunuz? Allah'tan başka bir takım uydurma ilahlar mı istiyorsunuz? O hâlde âlemlerin Rabbi hakkındaki görüşünüz nedir? Bunun üzerine İbrahim yıldızlara şöyle bir baktı. Ben hastayım dedi. Onlar arkalarını dönüp gittiler. İbrahim yavaşca putlarının yanına vardı. (Oraya konmuş yemekleri görünce) Yemiyor musunuz? dedi. Neden konuşmuyorsunuz? dedi. Bunun üzerine, yanlarına gelip şiddetli bir darbe indirdi ve putları paramparça etti. Putperestler koşarak İbrahim'e geldiler. İbrahim: Yonttuğunuz şeylere mi ibadet edersiniz! Oysaki sizi ve yapmakta olduğunuzu Allah yarattı, dedi. Putperestler: İbrahim için bir bina yapın ve derhal onu ateşe atın! dediler. Böylece ona bir tuzak kurmak istediler. Fakat onların tuzaklarını boşa çıkardık. (Oradan kurtulan İbrahim Ben Rabbime gidiyorum. O bana doğru yolu gösterecek. Rabbim! Bana salihlerden olacak bir evlat ver, dedi. İşte o zaman biz onu uslu bir evlatla müjdeledik. Babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa geldiğinde; İbrahim: Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum; bir düşün ne dersin? dedi. O da cevaben: Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın, dedi. Her ikisi de teslim olup, İbrahim oğlunu alnı üzere yatırınca: Ey İbrahim! Rüyanın gereğini yaptın. Biz iyileri işte böyle mükâfatlandırırız. Bu, gerçekten çok açık bir imtihandır, diye seslendik. Biz oğluna karşılık büyük bir kurban verdik. Geriden gelecekler arasında ona iyi bir nam bıraktık: İbrahim'e selam olsun! dedik. Biz iyileri böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o bizim mümin kullarımızdandır.²⁵⁶

Daha sonra İbrahim peygambere İshak'ı müjdelediğini ifade eden Allah (cc), akabindeki âyetlerde de Musa ve Harun peygamberlerden bahsedip onlara da nimet verdiğini ifade etmektedir. Burada Musa'nın (a.s.) kavmini büyük bir beladan kurtadığını hatırlatan yüce Allah, her ikisine de apaçık ve anlaşılır kitap verdiğini bildirmiştir.²⁵⁷

Ardından Allah (cc), sûrede Hz. İlyas'ın (a.s.) da peygamberlerden olduğunu beyan etmektedir.²⁵⁸ Ayrıca İlyas peygamberin kendi halkıyla

²⁵⁶ Sâffât, 37/85-111.

²⁵⁷ Sâffât, 37/112-121.

²⁵⁸ Sâffât, 37/123.

mücadelesi anlatılmaktadır. İlyas peygamber kendi halkına “*Yaratanların en iyisi, sizin ve sizden öncekilerin de Rabbi olan Allah’ı terkedip putlara (Ba’l’e) mi tapıyorsunuz?*” demişti.²⁵⁹ Âyet-i kerîmede İlyas peygamberin halkıyla mücadelesinin anlatımı şöyle devam etmektedir: “*Bunun üzerine İlyas’ı yalanladılar. Onun için Allah’ın ihlaslı kulları müstesna; onların hepsi cehenneme götürüleceklerdir.*”²⁶⁰

Hz. İlyas (r.a.) ile ilgili âyetlerin devamında iyilerin mükâfatlandırılacakları beyan olunduktan sonra Lût peygamberden de bahsedilmektedir. Lut’un (a.s.) da peygamberleden olduğu zikredildikten sonra ona uymayanların helâk edildiği belirtilmektedir.²⁶¹

Sûrede Yunus’un (a.s.) da peygamber olduğuna işaret edilmekte ve O’nun kıssası anlatılmaktadır. Kıssa, sûrede şöyle aktarılmıştır:

*Hani dolu bir gemiye binip kaçmıştı. Gemide onlarla kura çektiler; Yunus kurada kaybetti. Yunus kendisini kınayıp dururken onu bir balık yuttu. Eğer Allah’ı tesbih edenlerden olmasaydı, tekrar dirilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı. Hâlsiz bir vaziyette kendisini dışarı çıkarttık ve üstüne gölge yapılması için kabak türünden geniş yapraklı bir nebat bitirdik. Onu yüz bin veya daha fazla kişiye peygamber olarak gönderdik. Sonunda ona iman ettiler, biz de onları bir süreye kadar yaşattık.*²⁶²

Sûrede değinilen bir başka konu da müşriklerin Allah ile melekler arasında ünsiyet kurlmaları ve dolayısıyla meleklerin Allah’ın kızları olduğunu iddia etmeleri ve buna inanmalarıdır. Aynı zamanda müşriklerin iddia ettikleri gibi cinler ile Allah arasında bir soy birliği olduğu safsatası konu edilmiştir. Bu ise Allah’a isnad edilemez bir durumdur. Zira Allah doğurmamış ve doğurulmamıştır. Bunu yapanlara Allah (cc), bir başka yerde “*Doğru sözlü iseniz kitabınızı getirin.*”²⁶³ diyerek meydan okumuştur. Tevhid akidesine uymayan bu yaftalamalar sûrede şöyle zikredilmiştir:

---

²⁵⁹ Sâffât, 37/124-126.

²⁶⁰ Sâffât, 37/127-128.

²⁶¹ Sâffât, 37/134-135.

²⁶² Sâffât, 37/139-148.

²⁶³ Sâffât, 37/157.

Putperestlere sor: Kızlar Rabbinin de erkekler onların mı? Yoksa biz melekleri onların gözü önünde kız olarak mı yarattık? Dikkat edin, kesinlikle yalan uydurup söylüyorlar. “Allah doğurdu” diyorlar. Onlar şüphesiz yalancılardır. Allah kızları oğullara tercih mi etmiş! Ne oluyor size? Nasıl hükmediyorsunuz? Hiç düşünmüyor musunuz? Yoksa sizin açık bir deliliniz mi var? Doğru sözlülerden iseniz, delilinizi getirin. Allah ile cinler arasında da bir soy birliği uydurdular. Andolsun, cinler de kendilerinin hesap yerine götürüleceklerini bilirler. Allah, onların isnat edegeldiklerinden yücedir, münezzehtir. Allah’ın islahı erdirilmiş kulları azaptan müstesnadır. Onlar azap görmeyeceklerdir. Sizler ve taptığınız şeyler! Hiçbiriniz cehenneme girecek kimseden başkasını Allah’a karşı azdırıp saptıramazsınız. (Melekler şöyle derler): Bizim her birimiz için bilinen bir makam vardır. Şüphesiz orada sıra sıra dururuz ve Allah’ı tesbih ederiz. Putperestler: Eğer öncekilere verilenlerden bizde de bir kitap olsaydı, mutlaka Allah’ın ihsanlı kulları olurduk diyorlardı. İşte şimdi onu inkar ettiler. Ama ileride bilecekler! Andolsun biz peygamber kullarımıza şöyle söz verdik: Onlar mutlaka zafere ulaşacaklardır. Bizim ordumuz şüphesiz üstün gelecektir. Onun için sen bir süreye kadar onlara aldırma. Onların hâlini gör, onlar da görecekler. Azabımızın bir an evvel gelmesini mi istiyorlar? Azap yurtlarına indiğinde, uyarılanların sabahı ne kötü olur!”²⁶⁴

2.3. ANKEBÛT, AHZÂB VE SÂFFÂT SÛRELERİNDEKİ KİRÂAT FARKLILIKLARI VE TEFSİRE ETKİLERİ

Buraya kadar Kırâat ilminin ne olduğu, amacı ve gayesi, Ankebût, Ahzâb ve Sâffât sûrelerinin özellikleri ve bu sûrelerin ihtiva ettiği konular ele alındı. Ayrıca kırâat imamları ve kırâatler hakkında bilgiler verildi. Bundan sonra ise Ankebût, Ahzâb ve Sâffât sûrelerinde kırâat farklılıklarının tespiti ve tefsire etkileri araştırılacaktır.

2.3.1. Ankebût, Ahzâb ve Sâffât Sûrelerinde Kırâat Farklılığı Olan

Kelimeler

Bu kısımda Ankebût, Ahzâb ve Sâffât sûrelerindeki kırâat farklılıklarına değinilecektir. Kelime veya hareke değişikliği yapılanlar şeklinde bir ayrıma gitmeden bütün farklılıklar gösterilmeye çalışılacaktır.

---

²⁶⁴ Sâffât, 37/149-178.

2.3.1.1. Ankebût Sûresindeki Kırâat Farklılıkları

الم أَحْسِبِ النَّاسُ أَنْ يَبْرُكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ²⁶⁵

Ankebût sûresinin ilk âyetindeki altı çizili olan ألم أَحْسِبِ lafzı kıraat farklılığı olan ilk lafızdır. Ebû Ca'fer bu kelimeyi sekteli, Verş ise hemzenin harekesini 'e naklederek okumuştur.²⁶⁶ Bu durumda Verş'e göre 'م' de med ve kasr ile okumak caizdir. Hamza bu lafızda Verş gibi nakil ile vakf yapmıştır. Hamza aynı zamanda tahkîk okuyuşta aynı lafzı sekteli ve sektesiz olarak okumuştur.²⁶⁷

مَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ²⁶⁸

Sûrenin beşinci âyetinde bulunan وَهُوَ lafzını ise Kâlûn, Ebû Amr, Kisaî ve Ebû Ca'fer "ه" harfini cezimli olarak وَهُوَ şeklinde okumuşlardır. Yezidî ve Hasan²⁶⁹ da bunlara muvafakat etmişlerdir.²⁷⁰ Diğer kırâat imamaları ise aynı lafzı وَهُوَ okumuşlardır. Ayrıca Yakup bu lafızda ha-i sekt ile vakf yapmıştır.

وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ²⁷¹

Sûrenin altıncı âyetinde bulunan الْعَالَمِينَ lafzını Ya'kub vakf hâlinde ha-i sekt ile الْعَالَمِينَ şeklinde okumuştur. Bahsi geçen lafzı tahkîk de okuyan Ya'kub fiiller hariç sonu fethalı nun ile biten isimlerde bu uygulamayı yapmıştır.²⁷²

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ²⁷³

Bir diğer lafız ise sûrenin yedinci âyetinde geçen لَنُكَفِّرَنَّ lafzıdır ki Ezrak bu kelimeyi ra'nın terkiki²⁷⁴ ile okumuştur.²⁷⁵ Yine aynı âyette geçen سَيِّئَاتِهِمْ lafzını

²⁶⁵ Ankebût, 29/1.

²⁶⁶ Ahmed b. Muhammed b. Ahmet ed-Dimyâti el-Benna, *İthâfu Fudelâi'l-Beşer bi'l-Kirâati Erbaa Aşer*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, t.y., s. 439.; Emin Efendi, 1287/1870, 467.

²⁶⁷ Muhammed Faht Hârûf, el-Müyessera fi'l-Kıraati'l-Aşri'l-Mütevatireti min tarik-i tayyibeti'n-Neşri ve'l Kıraati'l-Erbaati Eşşazzeti veTercihih, Daru İbn-i Kesir, Beyrut-Lübnan, 2016, s. 396.

²⁶⁸ Ankebût, 29/5.

²⁶⁹ Ondört kırâat imamından birisidir. Şaz kırâatler arasında en meşhur olanlarındandır.

²⁷⁰ Hârûf, 2016, 396.

²⁷¹ Ankebût, 29/6.

²⁷² Hârûf, 2016, 395.

²⁷³ Ankebût, 29/7.

²⁷⁴ Terkîk: Ra harfinin ince okunması.

ise Hamza vakf hâlinde سَيِّئَاتِهِمْ şeklinde ötreli okumuştur.²⁷⁶ Ezrak aynı lafzı üç çeşit (tul, tavassut ve kasr) bedel yaparak okumuştur.²⁷⁷

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ
فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ²⁷⁸

Bir diğer lafız ise sûrenin sekizinci âyetinde bulunan الِیَّ lafzıdır ki Ya' kub bu lafzı hem ha-i sekt ile vakf yapmış hem de tahkîk okumuştur.²⁷⁹ Yine aynı âyette bulunan فَأُنَبِّئُكُمْ lafzını Hamza birinci hemzenin tahkîki ve teshîli ile vakf yapmıştır. Aynı zamanda ikinci hemze ile beraber dört vecihle okumuştur. Bu vecihler şunlardır:

- 1- Birinci hemzeyi tahkîk okurken ikincisini teshîl ile okumuştur.
- 2- Birinci hemzeyi tahkîk okurken ikinci Hemzeyi ي harfine ibdal ederek فَأُنَبِّئُكُمْ şeklinde okumuştur.
- 3- Her iki hemzeyi de teshîl ile de okumuştur.
- 4- Ayrıca birinci hemzeyi teshîl, ikinci Hemzeyi de ي harfine ibdal ederek فَأُنَبِّئُكُمْ şeklinde de okumuştur.²⁸⁰

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ وَلَئِنْ جَاءَ نَصْرٌ مِنْ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ
إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ أَوْلَىٰ أَلَمْ يَعْلَمِ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ²⁸¹

Sûrenin onuncu âyetinde geçen آمَنَّا lafızlarını Ezrak üç çeşit bedel yaparak (Tul, Tavassut ve Kasr) okumuştur.²⁸² Ayrıca bütün imamlar burada hemzenin uzatılarak okunması konusunda ittifak etmişlerdir.²⁸³ Bunun yanında أُوذِيَ kelimesinden önce Hamza sekt yaparak okumuştur.²⁸⁴ Aynı âyette bulunan يَقُولُ آمَنَّا lafzını vakf hâlinde Hamza tahkîk ve hemzeyi halis bir vav'a dönüştürerek

²⁷⁵ Emin Efendi, 1287/1870, 467.

²⁷⁶ Emin Efendi, 1287/1870, 467.

²⁷⁷ Pâlûvî, t.y.,107.; Hârûf, 2016, 397.

²⁷⁸ Ankebût, 29/8.

²⁷⁹ Hârûf, 2016, 397.; Emin Efendi, 1287/1870, 467.

²⁸⁰ Hârûf, 2016, 397.

²⁸¹ Ankebût, 29/10.

²⁸² Hârûf, 2016, 397.

²⁸³ Pâlûvî, t.y., s.107.

²⁸⁴ Hârûf, 2016, 397.

okumuşken Ezrak bu lafzı üç türlü (Tul, Tavassut ve Kasr) bedel ile okumuştur. Aynı âyette bulunan bir diğer lafız ise جَاءَ lafzıdır. Hamza bu lafzı hulflü²⁸⁵ olarak sekt vechi ile okumuştur. Ayrıca Halef, İbn-i Zekvân ve Hamza ج harfinde imale yaparak okumuşlardır.²⁸⁶ Bir başka lafız ise بِأَعْلَمَ lafzıdır. Ebû Amr ve Ya'kub'un ikinci râvisi Sûsî burada ihfâ yaparak okumuşlardır.²⁸⁷

وَلْيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَلْيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ²⁸⁸

Sûrenin onbirinci âyetindeki altı çizili الَّذِينَ آمَنُوا lafızını Hamza vakf hâlinde tahkîk ile okumuştur. Ayrıca elif ve hemze arası teshîl ile de آمَنُوا lafzının 'sini okumuştur.²⁸⁹

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ²⁹⁰

Onikinci âyette bulunan diğer lafız ise خَطَايَاهُمْ/ خَطَايَاكُمْ lafzıdır ki Verş iki kelimeyi de feth²⁹¹ ve beyne²⁹² okumuştur. Kisaî ise imale ile okumuştur.²⁹³ Ayrıca Ca'fer, ikinci kelimeyi ihfâ ile okumuştur.²⁹⁴ Aynı âyetteki diğer bir lafız ise شَيْءٍ lafzıdır. Vakf hâlinde Hamza nakil, İdgâm ve ravm ile okumuştur. Hişâm hulflü olarak okumuştur.²⁹⁵ Ezrak ise tavassut ve medli olarak lin yapmıştır. Hamza ise vasıl hâlinde hulflü olarak tavassut okumuştur. Hamza ile beraber İbn-i Zekvân, Hafis ve hulflü olarak da İdris vasıl hâlinde ي üzerinde sekte yaparak okumuşlardır.²⁹⁶

وَلْيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَنْتَ أَلَا مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيْسَ لَنَّا يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ²⁹⁷

²⁸⁵ Hulf: Bir imamın hem tahkik hemde farklı okuyuşunun var olduğu anlamına gelir.

²⁸⁶ Hârûf, 2016, 397.; Pâlûvî, t.y., 107.

²⁸⁷ Abdülfettah Pâlûvî, *Zübdetü 'l-İrfan*, Âsitane, İstanbul, t.y., s.107.

²⁸⁸ Ankebût, 29/11.

²⁸⁹ Hârûf, 2016, 397.

²⁹⁰ Ankebût, 29/12.

²⁹¹ Feth: Fetha harekesini meylettirmeden okumak anlamına gelmektedir.

²⁹² Beyne: Tahkik ve imale arası okuyuştur. Elifin fethaya meylettirilerek okunmasın denir.

²⁹³ Dimyâti el-Benna, t.y., 439.; Pâlûvî, t.y., 21.

²⁹⁴ Emin Efendi, 1287/1870, 467.

²⁹⁵ Pâlûvî, t.y.,107.; Emin Efendi, 1287/1870, 467.

²⁹⁶ Hârûf, 2016, 396.; Pâlûvî, t.y.,107.

²⁹⁷ Ankebût, 29/13.

Sûrenin onüçüncü âyetindeki altı çizili وَلِيُسْتَلْنَٰنَ lafzlarını Hamza vakf hâlinde hemzenin harekesini sakın sin harfine nakledip hemzeyi de hazfederek وَلِيُسْتَلْنَٰنَ şeklinde okumuştur.²⁹⁸ مع انْقَالِهٖ lafzını ise vakf hâlinde tahkîk ile okumuştur. Ayrıca elif ve hemze arası teshîl ile de أَمِنَا lafzının أ'sini okumuştur.

²⁹⁹وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ

Surenin devamında gelen âyetindeki altı çizili فِيهِمْ lafzını Ya'kub “ه” harfini ötelik okumak kaydıyla فِيهِمْ şeklinde okumuştur.³⁰⁰ Yine aynı âyetin devamındaki أَلْفَ فِيهِمْ lafzını Hamza hem sekteli ve hem de sektesiz tahkîk okuyarak vakf yapmıştır. Hamza, İbn-i Zekvân, Hafs, hemzedden önceki sakın harfte sekte yaparak okurken İdris onların dışında hulflü olarak okumuştur. Verş burada lafzı mimin sılası ile فِيهِمْ أَلْفَ şeklinde okumuştur. Ezrak medd-i müşba'³⁰¹ yaparak okurken Esbahânî ise medd-i müşba' yapmaksızın okumuştur. İbn-i Kesir, Ebû Ca'fer mim'i sılalı okurken Kâlûn ise burada mim'i hulflü yani hem sılalı hem sılasız olarak okumuştur. İbn-i Muhaysin³⁰² ise onlara muvafakat etmiştir ve ona göre med vechi tercih edilmiştir.³⁰³

إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِنْدَ اللَّهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ³⁰⁴

Sûrenin onyedinci âyetinde bulunan bir diğer lafız ise وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا lafzıdır. Bu lafzı Hamza vakf hâlinde tahkîk ve إِفْكًا lafzındaki hemzeyi teshîl ile okumuştur.³⁰⁵ Âyetin sonundaki altı çizili تُرْجَعُونَ lafzını ise Ya'kub,³⁰⁶ onunla

²⁹⁸ Hârûf, 2016, 396.

²⁹⁹ Ankebût, 29/14.

³⁰⁰ Emin Efendi, 1287/1870, 467.; Hârûf, 2016, 397.

³⁰¹ Tul med ölçüsünden fazla miktarda takdir edilerek meddedilen harftir. Bazı tanımlamalarda ise tul ve tavassut arası bir med miktarıdır. Yani tul, işba', tavassut ve kasr gibi bir sıralamada tavassut sonrası tul öncesi bir yerdedir.

³⁰² Ondört kırâat imamından birisidir. Mekke kurrallarındandır. Arapça konusunda adından söz ettirmiş bir kişidir. İbn-i Kesir ile aynı dönemde yaşamışlardır. Ayrıca bir kısım müelliflerce kendisinin on imamdan dördüncüsü olduğu bilgisi verilmiştir.

³⁰³ Hârûf, 2016, 397.

³⁰⁴ Ankebût, 29/17.

³⁰⁵ Hârûf, 2016, 398.

³⁰⁶ Dimyâtî, t.y., 439.; Palûvî, t.y., 107.

beraber İbn-i Muhaysın ve el-Mudîî تَرْجَعُونَ okumuşlardır. Geri kalan imamlar ise tahkîk okumuşlardır.³⁰⁷

أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ - قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا
308 كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنْشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Sûrede kırâat farklılığı tespit edilen bir diğer lafız ise ondokuzuncu âyette bulunan أَوَلَمْ يَرَوْا lafzıdır. Şu'be, Hamza, Kisaî, Halef³⁰⁹ ve Mudîî تَرَوْا şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ve ikinci bir okuyuş olarak Şu'be tahkîk yani أَوَلَمْ يَرَوْا okumuşlardır.³¹⁰ Ondokuz ve yirminci âyetlerde tespit edilen bir diğer lafız ise يُنْشِئُ ، يُبْدِئُ lafızlarıdır ki Hamza ve Hişâm (tahkîk de okumuştur) hemzeyi sakın “ي” harfine dönüştürerek okumuşlardır.³¹¹ Bunun dışında bir de hemzeyi vakf hâlinde sakın kılınan ötreli “ي” harfine dönüştürerek okumuşlardır. Bu durumda öncesiyle lafzen aynı iken takdiren muhalif olur. Şâyet işaret ile okunacaksa o hâlde ravm ve işmâm caiz olur ki bu durumda üç vecih olur. Dördüncü vecih olarak ise vav ve hemze arası teshîl olarak okunan ravm okuyuşudur. Beşinci olarak ise kendi harekesiyle değil, öncesinin harekesiyle “ي” gibi teshîl ile okumaktır.³¹² Sûrenin yirminci âyetinde belirlenen bir diğer lafız النَّشْأَةَ lafzıdır. Mezkur lafız İbn-i Kesir ve Ebû Amr النَّشْأَةَ şeklinde okumuşlardır.³¹³ Bu vecihte İbn-i Kesir ve Ebû Amr'a İbn-i Muhaysın ve Yezidî muvafakat³¹⁴ etmişlerdir.³¹⁵ Diğer kırâat imamları النَّشْأَةَ şeklinde okumuşlardır. Hamza burada hemzenin harekesini önceki harfe nakledip hemzeyi hafzederek “النَّشْأَةَ” şeklinde okumuştur. Hamza'nın bir diğer vechi ise yazıda hemze'nin elif'e

³⁰⁷ Hârûf, 2016, 398.

³⁰⁸ Ankebût, 29/19.

³⁰⁹ Dimyâti el-Benna, t.y., 439.; Dâni, 1984, 200; Palûvî, t.y., 107; Hasan Tahsin Feyizli, *Kırât-i Aşere*, D.İ.B. Yay., Ankara, 2016, s. 216.

³¹⁰ Dâni, 1984, 201; Hârûf, 2016, 398.

³¹¹ Dimyâti, t.y., 439.

³¹² Hârûf, 2016, 398.

³¹³ Dimyâti, t.y., 439.; Dâni, 1984, 201.; Pâlûvî, t.y., 107.; Feyizli, 2016, 216.; Emin Efendi, 1287/1870, 467.

³¹⁴ Muvafakat etmek: Okunan kırâatle aynı okumak demektir.

³¹⁵ Hârûf, 2016, 398.

ibdalidir.³¹⁶ İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve hulflü³¹⁷ olarak İdris hemze'den önceki sakin harfte sekte yaparak okumuşlardır.³¹⁸

يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ³¹⁹

Kırâat farklılığı tespit edilen bir diğer kelime de sûrenin yirmibirinci âyetindeki altı çizili olan يَشَاءُ kelimesidir. Hamza ve hulflü olarak Hişâm hemze'yi elif'e dönüştürüp tul, tavassut ve kasr ile okuyarak vakf yapmışlardır. Aynı zamanda bu ikisi hem med hem de kasr okurken ravm ile teshîl yaparak okumuşlardır.³²⁰

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ أُولَٰئِكَ يَبِيسُوا مِنْ رَحْمَتِي وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ³²¹

Sûrenin yirmiüçüncü âyetinde bulunan يَبِيسُوا lafzını Hamza sadece taklil (feth ve imale-i kübra arası bir okuyuş) ile hemzeyi teshîl yaparak vakfetmişlerdir.³²²

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ³²³

Tespit edilen bir diğer lafız ise surenin yirmibeşinci âyetindeki altı çizili مودة بينكم lafzıdır. İbn-i Kesir, Ebû Amr, Kisâî,³²⁴ Ruveys³²⁵ ve onlara muvafakat eden İbn-i Muhaysin ve Yezîdî³²⁶ bu lafzı مودة بينكم şeklinde okumuşlardır.³²⁷ Hafs, Hamza,³²⁸ Râvih³²⁹ ve onlara muvafakat eden A'meş مودة بينكم şeklinde,³³⁰ Nâfi,

³¹⁶ Dâni, 1984, 350.

³¹⁷ Hulf: İki veçhi de okumak anlamındadır.

³¹⁸ Hârûf, 2016, 398.

³¹⁹ Ankebût, 29/21.

³²⁰ Hârûf, 2016, 398.

³²¹ Ankebût, 29/23.

³²² Hârûf, 2016, 399.

³²³ Ankebût, 29/25.

³²⁴ Dâni, 1984, 352.

³²⁵ Dimyâtî, t.y., 440.; Dâni, 1984, 352.; Pâlûvî, t.y.,107.; Feyizli, 2016, 216.

³²⁶ Meşhur ondört kırâat imamından birisidir. Asıl ismi Yahyâ b. el-Mübârek el-Yezîdî'dir. Basra'da bulunan Yezîdî kırâati Ebû Amr'da almıştır. Asıl önemli olan nokta ise Ebû Amr'ın râvîlerinin kırâati Yezîdî'den almış olmalarıdır.

³²⁷ Hârûf, 2016, 399.; Feyizli, 2016, 216.

³²⁸ Dâni, 1984, 352.

³²⁹ Dimyâtî, t.y., 440.

İbn-i Âmir, Ebû Bekir Şu'be, Ca'fer ve Halef مودةً بينكم şeklinde okumuşlardır.³³¹ Yine aynı eyette bulunan ومأواكم lafzını Esbahânî tarikiyle Verş, Ebû Ca'fer ve hulflü olarak Ebû Amr, vakf hâlinde Hamza ve Ebû Amr'a muvafakat eden Yezîdî ومأواكم şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır.³³²

فَأَمَّنَ لَهُ لَوْطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ³³³

Devam eden yirmialtıncı âyette belirlenen إنه رَبِّي lafzını vasıl hâlinde Nâfi, Ebû Amr, Ebû Ca'fer³³⁴ ve onlara muvafakat eden Yezîdî إِنَّهُ رَبِّي şeklinde okumuşlardır. Bunların dışındaki diğer kırâat imamları ise إِلَىٰ رَبِّي tahkîk yani Âsım ile aynı okumuşlardır.³³⁵

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ وَأَتَيْنَاهُ أَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ³³⁶

Sûrenin yirmiyedinci âyetindeki altı çizili bulunan النُّبُوَّةَ lafzını Nâfi medd-i muttasıl yaparak النَّبُوَّةَ şeklinde, Diğer kırâat imamları ise aynı lafzı tahkîk yani النُّبُوَّةَ şeklinde okumuşlardır.³³⁷

وَلَوْطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ إِنَّكُمْ لَأْتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ - أَلَيْسَ لَنَا نُبُوَّةٌ وَتَفْطُونَ السَّبِيلَ وَتَأْتُونَ فِي نَادِيَكُمُ الْمُنْكَرَ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ³³⁸

Sûrenin yirmisekiz ve yirmidokuzuncu âyetlerindeki altı çizili olarak belirtilen ائْتِكُمْ ، ائْتِكُمْ ، ائْتِكُمْ ، ائْتِكُمْ ، ائْتِكُمْ ، ائْتِكُمْ lafızlarını Nâfi, İbn-i Kesir, İbn-i Âmir, Hafs, Ebû Ca'fer,³³⁹ Ya'kub³⁴⁰ ve onlara muvafakat eden İbn-i Muhaysın ائْتِكُمْ ، ائْتِكُمْ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ائْتِكُمْ - ائْتِكُمْ şeklinde okumuşlardır. Her iki

³³⁰ Hârûf, 2016, 399.; Feyizli, 2016, 216.

³³¹ Dâni, 1984, 355.; Hârûf, 2016, 399.; Feyizli, 2016, s. 216.; Pâlûvî, t.y., 107.; Feyizli, 2016, 216.

³³² Hârûf, 2016, 399.

³³³ Ankebût, 29/26.

³³⁴ Dimyâtî, t.y., 440.; Emin Efendi, 1287/1870, 467.; Feyizli, 2016, 216.

³³⁵ Hârûf, 2016, 399.

³³⁶ Ankebût, 29/27.

³³⁷ Hârûf, 2016, 399.

³³⁸ Ankebût, 29/28, 29.

³³⁹ Dâni, 1984, 356.; Hârûf, 2016, 399.

³⁴⁰ Dimyâtî, t.y., 440.

lafızdaki hemzeler aslı üzere okunurlar, fakat burada Kâlûn, Ebû Amr, Ebû Ca'fer teshîl³⁴¹ ve elif ziyadesiyle okumuşlardır.³⁴² Yezidî ise onlara muvafakat etmiştir. Bu okuyuş Verş'in iki tarikinden biridir. İbn-i Kesir, Verş ve Ruveys ise elifsiz teshîl ile okumuştur.³⁴³ İbn-i Muhaysın ise bu konuda onlara muvafakat etmiştir. Hişâm hem elifli hem de elifsiz olarak tahkîk ile okumuştur. Mezkur lafızla ilgili idhal ifadesinden maksat iki hemzenin arasını tabî med olarak elif-i memdûde ile ayırmaktır.³⁴⁴ Ebû Amr, Ebû Bekir Şu'be, Hamza, Kisâi ve Halef burada أَنْتُمْ şeklinde okumuşlardır.³⁴⁵ Sûrenin yirmidokuzuncu âyetinde buluna bir diğer lafız قُلُوا أَنْتِنَا lafzıdır. Verş, Ebû Amr ve Ebû Ca'fer vasıl hâlinde hemzeyi med harfine dönüştürüp "قُلُونَنَا" şeklinde okumuşlardır. Burada Ebû Amr tahkîk de okumuştur. Vakf hâlinde ise Hamza "قُلُونَنَا" şekilde okumuştur. Tahkîk okuyuşla beraber İbn-i Muhaysın ve Yezidî onlara muvafakat etmişlerdir. Fakat vakf hâlinde herkes kesreli bir vasıl hemzesi ve sonrasında hemze'den bedel olan bir sakin ي ile başlamaktadırlar. Aynı zamanda Ezrak da hulflü olarak med, tavassut ve kasr ile okumuştur.³⁴⁶

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ³⁴⁷

Otuzuncu âyette bulunan bir diğer lafız ise الْمُفْسِدِينَ lafzıdır. Ya'kub bu lafızda ve sonu meftuh bir nun ile biten isimlerde ha-i sekt ile okuyarak durmuştur. Fakat الْمُفْسِدِينَ şeklinde ha-i sekt ile okunması sadece cemi müzekker salim isimlerde olup fiillerde olmamaktadır.³⁴⁸

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُوا أَهْلَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ³⁴⁹

Bir diğer farklılık ise sûrenin otuzbirinci âyetinde bulunan رُسُلُنَا ve إِبْرَاهِيمَ lafızlarıdır ki Ebû Amr³⁵⁰ ve Hasan lafzını رُسُلْنَا okumuşlardır. Yezidî de Ebû

³⁴¹ Dimyâtî, t.y., 440.; Pâlûvî, t.y., 53.

³⁴² Dimyâtî, t.y., 440.; Emin Efendi, 1287/1870, 466.

³⁴³ Dimyâtî, t.y., 440.

³⁴⁴ Hârûf, 2016, 399.

³⁴⁵ Feyizli, 2016, 216.

³⁴⁶ Hârûf, 2016,399.

³⁴⁷ Ankebût, 29/30.

³⁴⁸ Hârûf, 2016, 399.

³⁴⁹ Ankebût, 29/31.

³⁵⁰ Dimyâtî, t.y., 440.; Feyizli, 2016, 217.

Amr'a muvafakat etmiştir. Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır.³⁵¹ İbrahim İbrahîm lafzını da İbn-i Âmir, Hişâm³⁵² ve Hulflü olarak İbn-i Zekvân bu lafzı İbrahîm şeklinde okumuşlardır.³⁵³ Diğer kırâat imamları ve İbn-i Zekvân tahkîk okumuşlardır.

354 قَالَ إِنَّ فِيهَا لَوْطًا قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا أَمْرًا تَكُنْتُمْ مِنَ الْغَابِرِينَ

Sûrenin otuzikinci âyetinde tespit edilen bir diğer lafız da لَنُنَجِّيَنَّهُ lafzıdır. Mezkur lafzı Hamza, Kisaî, Ya'kûb , Halef³⁵⁵ ve onlara muvafakat eden Mudii لَنُنَجِّيَنَّهُ şeklinde tahfif ile okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır.³⁵⁶

وَلَمَّا أَنْ جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالُوا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ إِنَّا مُنْجُونَ وَأَهْلَكَ
357 إِلَّا أَمْرًا تَكُنْتُمْ مِنَ الْغَابِرِينَ

Bir diğer lafız ise sûrenin otuzüçüncü âyetindeki سِيءَ lafzıdır ki bu lafzı Nâfi, İbn-i Âmir, Kisaî, Ebû Ca'fer ve Verş işmâm ile okumuştur.³⁵⁸ Hasan-ı Basrî, Şenbuzî ve hulflü okuyuşu ile beraber İbn-i Muhaysın onlara muvafakat etmişlerdir. Diğerleri halis bir kesra ile okumuşlardır. Hamza ve hulflü olarak Hişâm nakil ve idgam ile iki türlü "سيء", "سِيء" şeklinde okumuşlardır.³⁵⁹ Aynı âyette مُنْجُونَ lafzını İbn-i Kesir, Şu'be, Hamza, Kisaî,³⁶⁰ Ya'kub, Halef³⁶¹ ve onlara muvafakat eden İbn-i Muhaysın ve A'meş مُنْجُونَ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır.³⁶²

363 إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَىٰ أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رَجْرًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ

³⁵¹ Hârûf, 2016, 400.

³⁵² Feyizli, 2016, 217.; Pâlûvî, t.y., 49.

³⁵³ Dimyâtî, t.y., 440.

³⁵⁴ Ankebût, 29/32.

³⁵⁵ Dimyâtî, t.y., 440.; Dâni, 1984, 356.; Pâlûvî, t.y.,107.

³⁵⁶ Dâni, 1984, 357.; Hârûf, 2016, 400.

³⁵⁷ Ankebût, 29/33.

³⁵⁸ Dimyâtî, t.y., 440.

³⁵⁹ Dimyâtî, t.y., 440.; Hârûf, 2016, 400.

³⁶⁰ Dimyâtî, t.y., 440.; Dâni, 1984, 358.

³⁶¹ Dimyâtî, t.y., 440.; Pâlûvî, t.y., 107.; Emin Efendi, 1287/1870, 466.

³⁶² Dâni, 1984, 359.; Hârûf, 2016, 400.

³⁶³ Ankebût, 29/34.

Sûrenin devam eden âyetindeki altı çizili olarak ifade edilen مُنْزَلُونَ lafzını İbn-i Âmir مُنْزَلُونَ şeklinde okumuştur.³⁶⁴ Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır.³⁶⁵

وَعَادًا وَتَمُودَ وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ مَسَاكِينِهِمْ وَزَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَكَانُوا
مُسْتَنْصِرِينَ³⁶⁶

Sûrenin otuzsekizinci âyetinde tespit edilen bir diğer lafız ise وَتَمُودَ lafzıdır. Tespit edilen bu lafzıda Hafs, Hamza, Ya'kub, Hasan elifsiz olarak vakf yapmışlardır.³⁶⁷ Diğer kırâat imamları ise elifli okuyarak وَتَمُودًا şeklinde vakf yapmışlardır.³⁶⁸ Âyetin ilerleyen kısımlarında karşımıza çıkan مُسْتَنْصِرِينَ lafzında da Ya'kub hulflü bir şekilde ha-i sekt ile vakf yapmıştır. Daha önce belirtildiği gibi Ya'kub sonu fethalı nun ile biten bu gibi yerlerde (isimlerde) aynı şekilde vakf yapmıştır.³⁶⁹

2.3.1.2. Ahzâb Sûresindeki Kırâat Farklılıkları

Çalışılan ikinci sûre Ahzâb sûresidir. Ankebût sûresinde olduğu gibi bu sûrede de kırâat farklılığı olan kelimeler tespit edilmiştir.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا³⁷⁰

Sûrenin ilk âyetindek altı çizili النَّبِيُّ lafzını Nâfi med ve kasr ile³⁷¹ diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır.³⁷²

وَاتَّبِعْ مَا يُرْحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا³⁷³

Takip eden ikinci âyetteki تَعْلَمُونَ lafzını Ebû Amr, Yezidî ve Hasan Basrî تَعْلَمُونَ şeklinde okumuşlardır.³⁷⁴ Diğer kırâat imamları ise تَعْلَمُونَ şeklinde tahkîk ile okumuşlardır.³⁷⁵

³⁶⁴ Dimiyâtî, t.y., 440.; Pâlûvî, t.y., 107.; Emin Efendi, 1287/1870, 466.

³⁶⁵ Hârûf, 2016, 400.

³⁶⁶ Ankebût, 29/38.

³⁶⁷ Dimiyâtî, t.y., 440.; Pâlûvî, t.y., 108.; Emin Efendi, 1287/1870, 466.

³⁶⁸ Hârûf, 2016, 400.

³⁶⁹ Hârûf, 2016, 400.

³⁷⁰ Ahzâb, 33/1.

³⁷¹ Dimiyâtî, t.y., 451.

³⁷² Pâlûvî, t.y.,110.; Emin Efendi, 1287/1870, 477.; Hârûf, 2016, 418.; Feyizli, 2016, 220.

³⁷³ Ahzâb, 33/2.

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمْ اللَّائِي تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ
376 اَدْعِيَاءَكُمْ اَبْنَاءَكُمْ ذَلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ

Sûrenin dördüncü âyetindeki اللّٰئِي lafzını İbn-i Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef ي harfinin isbatı ile okumuşlardır.³⁷⁷ Nâfi, İbn-i Kesir, Ebû Amr, Ya'kub, Ebû Ca'fer, İbn-i Muhaysın ve Yezîdî ي'nın hazfî ile okumuşlardır. Burada farklı kaynaklardan edinilen bilgiye göre ي'nın hazfî ile Kâlûn, Kunbül ve Ya'kub da okumuştur. Bu durumda med ve kasr ile hemzenin teshîli şeklinde Verş, Bezzî, Ebû Amr, ve Ca'fer okumuşlardır. Diğer Kırâat imamlarından Bezzî ve Ebû Amr sakin bir “ي” ile okumuşlardır.³⁷⁸ Ayrıca Diğer kırâat imamları hemze'den sonra sakin bir “ي” ile okumuşlardır. ي harfini hazfedenler hemzeyi tahkîk ile mi, ibdal ile mi yoksa teshîl ile mi okunması gerektiği konusunda ihtilaf etmişlerdir. İmamlardan Kâlûn, Kunbul ve Ya'kub tahkîk okurken, med ve kasr yaparak taklil şeklinde teshîl ile okuyanlar da vardır. Bunlar, iki tarikinden biri ile Verş ve Ebû Ca'ferdir. İbn-i Muhaysın ise onlara uygun okumuştur. Taklil şeklinde med ve kasr ile beraber teshîlli okuyanlar ve aynı zamanda da içtima-i sakineynden dolayı meddî müşba'a ile beraber hemzeyi sakin bir “ي” harfine dönüştürerek okuyanlar vardır. Bunlar Ebû Amr, Bezzî, Yezîdî' dir. Teshîl ile okuyanlar vakf yaparak okudukları zaman teshîl üzere vakfın özrü nedeni ile hemzeyi sakin “ي” harfine dönüştürerek vakf yaparlar. Çünkü durulduğunda hemze sakin olmaktadır. Hemzenin harekesinin kaybolması endişesinden dolayı taklil şeklinde hemzenin teshîlinden kaçınılmıştır. Dolayısıyla “ي” harfine dönüştürülmüştür. Şâyet ravm ile vakfedilirse o zaman durum vasıl gibidir.³⁷⁹ Aynı âyetin devamındaki تَظَاهِرُونَ lafzını İbn-i Âmir تَظَاهِرُونَ şeklinde,³⁸⁰ Âsım ise tahkîk ile تَظَاهِرُونَ şeklinde okumuştur. Hamza, Kisaî, Halef ve onlara eşlik eden

³⁷⁴ Dimyâtî, t.y., 451.

³⁷⁵ Dimyâtî, t.y., 451.; Pâlûvî, t.y.,110.; Emin Efendi, 1287/1870, 477.; Hârûf, 2016, 418.; Feyizli, 2016, 220.

³⁷⁶ Ahzâb, 33/4.

³⁷⁷ Dimyâtî, t.y., 451.

³⁷⁸ Pâlûvî, t.y.,110.; Emin Efendi, 1287/1870, 477.; Feyizli, 2016, 220.

³⁷⁹ Pâlûvî, t.y.,110.; Emin Efendi, 1287/1870, 477.; Hârûf, 2016, 418.; Feyizli, 2016, 220.

³⁸⁰ Dimyâtî, t.y., 451.

A'meş ت harfini fethalı تَظَاهَرُونَ şeklinde okumuşlardır.³⁸¹ Diğer kırâat imaları Nafi, İbn-i Kesîr, Ebû Amr, Ca'fer ve Ya'kub ise تَظَّهَرُونَ şeklinde okumuşlardır.³⁸²

ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ
جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا³⁸³

Sûrenin beşinci âyetindeki أَخْطَأْتُمْ lafzını Verş'ten nakil ile Esbahânî ve aynı zamanda tahkîk ile beraber Ebû Amr, Ebû Ca'fer ve vakf hâlinde Hamza üzerinde durulan lafzı أَخْطَأْتُمْ şeklinde okumuştur. Yezîdî ise Ebû Amr'a eşlik etmiştir. Diğer kırâat imamları tahkîk ile okumuşlardır.³⁸⁴ Bunun dışında Sûsî ve Ca'fer'in أَخْطَأْتُمْ şeklinde ibdal ile okuduğu da nakledilmektedir.³⁸⁵

النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا³⁸⁶

Akabinde gelen altıncı âyetteki النَّبِيُّ أَوْلَىٰ lafzını Nâfi ikinci hemzeyi fethalı halis bir vav harfine dönüştürerek okumuştur.³⁸⁷ Ezrak'ın burada hulflü bir şekilde taklili vardır. Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır. Hamza tahkîk ile vakf yapmış, aynı zamanda hemzeyi halis fethalı bir vav harfine dönüştürülerek de okumuştur. Hamza, Kisaî, Halef ve A'meş aynı lafzı İmale yaparak da okumuşlardır.³⁸⁸

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ
مِيثَاقًا غَلِيظًا³⁸⁹

Sûrenin yedinci âyetindeki مِنَ النَّبِيِّينَ lafzını Nâfi medd-i muttasıl yaparak من النَّبِيِّينَ şeklinde okumuştur. Ezrak ise üç türlü bedel ile yani tul, tavassut ve kasr ile

³⁸¹ Dimyâtî, t.y., 451.

³⁸² Dimyâtî, t.y., 451.; Pâlûvî, t.y., 110.; Emin Efendi, 1287/1870, 477.; Hârûf, 2016, 418.; Feyizli, 2016, 220.

³⁸³ Ahzâb, 33/5.

³⁸⁴ Hârûf, 2016, 418.

³⁸⁵ Pâlûvî, t.y., 110.

³⁸⁶ Ahzâb, 33/6.

³⁸⁷ Dimyâtî, t.y., 452.; Pâlûvî, t.y., 110.; Emin Efendi, 1287/1870, 478.

³⁸⁸ Dimyâtî, t.y., 452.; Hârûf, 2016, 419.

³⁸⁹ Ahzâb, 33/7.

okumuştur. Diğer kırâat imamları ise bu lafzı من النَّبِيِّنْ şeklinde tahkîk ile okumuşlardır.³⁹⁰

³⁹¹لَيْسَ أَلِ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا

Bir sonraki sekizinci âyette bulunan عَذَابًا أَلِيمًا lafzını da Hamza sekteli ve sektesiz olarak عَذَابًا أَلِيمًا şeklinde tahkîk ile okumuştur. Hamza bu lafzı aynı zamanda nakil ile okuyarak vakf yapmıştır. Verş'in ikinci okuyuş şekli de böyledir. İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza sekt ile okumuş, İdris ise sekt ile okumanın yanında tahkîk ile de okumuştur.³⁹²

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا
³⁹³وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا

Sûrenin dokuzuncu âyetindeki بِمَا تَعْمَلُونَ lafzını Ebû Amr ve Yezidî بِمَا تَعْمَلُونَ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise بِمَا تَعْمَلُونَ şeklinde tahkîk ile okumuşlardır.³⁹⁴

إِذْ جَاءَكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ
³⁹⁵الظُّنُونَا

Bir diğer lafız ise sûrenin onuncu âyetindeki الظُّنُونَا lafzıdır. Nafi, İbn-i Âmir, Şu'be ve Ebû Ca'fer 'n'dan sonraki elifi vasıl ve vakf hallerinde okumuşlardır. Bu konuda Hasan-ı Basrî ve A'meş Nafi, İbn-i Âmir, Şu'be ve Ebû Ca'fer'e eşlik etmişlerdir. İbn-i Kesir, Hafs, Kisaî ve Halef sadece vakf durumunda elifi okumuştur. İbn-i Muhaysin ise bu konuda onlara uymuştur. Ebû Amr, Hamza ve Ya'kub vakf ve vasıl hâlinde elifi hazfederek okumuşlardır.³⁹⁶

وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا
³⁹⁷عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا

³⁹⁰ Hârûf, 2016, 419.

³⁹¹ Ahzâb, 33/8.

³⁹² Hârûf, 2016, 419.

³⁹³ Ahzâb, 33/9.

³⁹⁴ Pâlûvî, t.y., 111.; Emin Efendi, 1287/1870, 478.; Feyizli, 2016, 220.; Hârûf, 2016, 419.

³⁹⁵ Ahzâb, 33/10.

³⁹⁶ Pâlûvî, t.y., 111.; Emin Efendi, 1287/1870, 478.; Feyizli, 2016, 220.; Hârûf, 2016, 419.

³⁹⁷ Ahzâb, 33/13.

Sûrenin onüçüncü âyetindeki لَ مُقَامٌ lafzı karşılaşılan bir diğer lafızdır. Bu lafzı Hafs hariç diğer kırâat imamları لَ مُقَامٌ şeklinde okumuşlardır.³⁹⁸ Hamza için burada yani (لَ) da, hulfü bir şekilde medd-i mutevassit vardır.³⁹⁹ Aynı âyetteki bir diğer lafız da وَيَسْتَأْذِنُ lafzıdır. Mezkur lafzı iki tarikinden biri ile Verş, Verş gibi ve tahkîk okuyarak Ebû Amr, Ebû Ca'fer ve vakfen Hamza وَيَسْتَأْذِنُ şeklinde okumuşlardır. Ezîdî, bu okuyuşunda Ebû Amr'a eşlik etmiştir. Diğer kırâat imamları ise وَيَسْتَأْذِنُ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴⁰⁰ Yine aynı âyetin devamında karşılaşılan bir diğer kelime ise النَّبِيُّ kelimesidir. Nâfi bu kelimeyi med ve kasr ile النَّبِيُّ şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise النَّبِيُّ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴⁰¹ Aynı âyetin devamında tespit edilen bir diğer lafız ise يُبَوِّئُهَا lafzıdır. Bahse konu olan bu lafzı iki tarikinden biri ile Verş, hulfü bir şekilde Ebû Amr, Hafs, Ebû Ca'fer ve Ya'kub يُبَوِّئُهَا şeklinde okumuşlardır.⁴⁰² Bu okuyuşta A'meş de onlara eşlik etmiştir. Diğer kırâat imamları ise بِيَوِّئُهَا şeklinde okumuşlardır.⁴⁰³

وَأَلْوُ دُجَلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَأَتَوْهَا وَمَا تَلْبَثُوا بِهَا إِلَّا بَيْسِيرًا⁴⁰⁴

Sûrenin devam eden ondördüncü âyetindeki bir diğer lafız عَلَيْهِمْ lafzıdır ki bu lafzı Hamza, Ya'kub ve onlarla aynı şekilde okuyan A'meş عَلَيْهِمْ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise عَلَيْهِمْ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴⁰⁵ Aynı âyetteki bir diğer lafız ise سُئِلُوا lafzıdır. Hamza birinci okuyuşunda bu lafızda bulunan hemzeyi “ي” gibi teshîl ile okumuşken ikinci okuyuşunda ise hemzeyi halis bir “و” harfine dönüştürerek سُئِلُوا şeklinde okumuştur.⁴⁰⁶ Aynı âyetin devamındaki لَأَتَوْهَا lafzını Nâfi, İbn-i Kesîr, Ebû Ca'fer, İbn-i Kesîr, İbn-i Zekvân

³⁹⁸ Dimyâtî, t.y., 451.; Pâlûvî, t.y.,111.; Emin Efendi, 1287/1870, 478.; Feyizli, 2016, 220.

³⁹⁹ Hârûf, 2016, 419.

⁴⁰⁰ Hârûf, 2016, 419.

⁴⁰¹ Hârûf, 2016, 418.

⁴⁰² Dimyâtî, t.y., 452.

⁴⁰³ Hârûf, 2016, 419.

⁴⁰⁴ Ahzâb, 33/14.

⁴⁰⁵ Hârûf, 2016, 419.

⁴⁰⁶ Dimyâtî, t.y., 452.; Hârûf, 2016, 419.

لاتَوَّهَا okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise لاتَوَّهَا şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴⁰⁷

408 وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُؤَلُّونَ الْأَدْبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْنُؤًا

Sûrenin onbeşinci âyetindeki مَسْنُؤًا lafzında hemzedden önce sahih bir sükûn olması nedeniyle Ezrak için tavassut ve med yoktur. Hamza ise hemzenin harekesini öncesindeki sakin harfe nakledip, hemzeyi de hazfederek bu lafzı “مَسْنُؤًا” şeklinde okumuştur. İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve İdris “س” harfi üzerinde sekte yaparak, aynı zamanda da tahkîk ile okumuşlardır.⁴⁰⁹

قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ
410 وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا

Sûrenin onyedinci âyetinde ise سُؤًا lafzını Hamza, kelimeyi hemzenin harekesini bir önceki harf olan “و” harfine nakledip kendisini de hazfederek “سُؤًا” şeklinde okumuştur. Hamza, bir başka vechinde kelimeyi hemzenin “و” harfine ibdali ile “سُؤًا” şeklinde okumuştur.⁴¹¹

412 قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَلَا يَأْتُونَ الْبَاسَ إِلَّا قَلِيلًا

Sûrenin onsekizinci âyetindeki هَلُمَّ إِلَيْنَا lafzına gelindiğinde Hamza, kelimeyi tahkîk ve teshîl ile vakf yaparak okumuştur.⁴¹³ Aynı âyetin içerisinde bulunan bir diğer lafız ise الْبَاسَ lafzıdır ki bu lafzı hulflü olarak Ebû Amr, Ebû Ca‘fer, vakf hâlinde Hamza ve Yezîdî الْبَاسَ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise الْبَاسَ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴¹⁴

⁴⁰⁷ Dimyâtî, t.y., 452.; Pâlûvî, t.y., 111.; Feyizli, 2016, 220.; Emin Efendi, 1287/1870, 478.; Hârûf, 2016, 419.

⁴⁰⁸ Ahzâb, 33/15.

⁴⁰⁹ Hârûf, 2016, 419.

⁴¹⁰ Ahzâb, 33/17.

⁴¹¹ Hârûf, 2016, 420.

⁴¹² Ahzâb, 33/18.

⁴¹³ Hârûf, 2016, 420.

⁴¹⁴ Hârûf, 2016, 420.

أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يُنْظَرُونَ إِلَيْكَ تَتُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْتَسَى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا
ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ أُولَئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَبَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ
415 يَسِيرًا

Ondokuzuncu âyetteki فَأَحْبَبَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ lafzında Hamza tahkîk ile vakf yapmıştır. Ayrıca hemzeyi halis bir vav harfine dönüştürüp فَأَحْبَبَ اللَّهُ وَعَمَالَهُمْ şeklinde de okumuştur.⁴¹⁶

يَحْسِبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا وَإِنْ يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ أَنْبَائِكُمْ
417 وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا

Sûrenin yirminci âyetindeki يَحْسِبُونَ kelimesini İbn-i Âmir, Âsım, Hamza, Ebû Ca'fer,⁴¹⁸ Hasan ve Mudiî يَحْسِبُونَ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları olan Nâfi, İbn-i Kesîr, Ebû Amr, Kisâi Ya'kub ve Halef ise يَحْسِبُونَ şeklinde okumuşlardır.⁴¹⁹ Âyetin devamındaki bir diğer lafız ise يَسْأَلُونَ lafzıdır. Ruveys bu kelimeyi يَسَاءَلُونَ şeklinde,⁴²⁰ Diğer kırâat imamları ise tahkîk ile okumuşlardır. Hamza ise burada hemzenin harekesini س harfine nekledip hemzeyi de hafzederek “يَسْلُونَ” şeklinde okumuştur. Yine Hamza'nın, hemze'yi elif'e dönüştürüp kelimeyi “يَسْأَلُونَ” şeklinde okuduğu da nakledilmiştir.⁴²¹ Bu durumda س fethalı ve ondan sonra gelen harf ise elif olmaktadır. Âyetin devamında gelen bir diğer kelime ise عَنْ أَنْبَاءِكُمْ kelimesidir. Mevcut kelimeyi Hamza, عَنْ lafzında bir vechinde sekte yaparak, diğer vechinde ise sekte yapmadan okuyup عَنْ أَنْبَاءِكُمْ lafzının sonunda tahkîk okuyarak vakf yapmıştır. İkinci olarak ise nakil yaparak okumuştur. Bir diğer okuyuşunda ise med ve kasr yaparak teshîl ile okumuştur. Verş bu lafzı ikinci bir okuyuşunda nakil yaparak okumuştur. Aynı lafzı İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve hulflü bir şekilde İdris sekte yaparak okumuşlardır.⁴²²

⁴¹⁵ Ahzâb, 33/19.

⁴¹⁶ Hârûf, 2016, 420.

⁴¹⁷ Ahzâb, 33/20.

⁴¹⁸ Dimyâtî, t.y., 453.

⁴¹⁹ Pâlûvî, t.y., 38.; Feyizli, 2016, 220.; Emin Efendi, 1287/1870, 478.; Hârûf, 2016, 420.

⁴²⁰ Dimyâtî, t.y., 453.; Feyizli, 2016, 220.; Emin Efendi, 1287/1870, 478.

⁴²¹ Dimyâtî, t.y., 453.; Pâlûvî, t.y., 38.; Feyizli, 2016, 220.; Emin Efendi, 1287/1870, 478.; Hârûf, 2016, 420.

⁴²² Hârûf, 2016, 420.

423 لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

Sûrenin bir diğer âyetinde فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ kelimesi tespit edilmiştir. Kelimeyi Âsım⁴²⁴ ve A'meş tahkîk okurken⁴²⁵ diğer kırâat imamları "إِسْوَةٌ" şeklinde okumuşlardır.⁴²⁶ Hamza ibareyi bir vechinde tahkîk okurken bir diğer vechinde ise إِسْوَةٌ lafzının başındaki hemzeyi teshîl ile okuyarak vakf yapmıştır.⁴²⁷

وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا
إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا⁴²⁸

Sûrenin yirmiikinci âyetinde bulunan وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ ibaresindeki "ر" harfi bir kısım imamlarca imaleyle okunmuştur. İmale ile okuyanlar Şu'be, Hamza ve Halef'tir.⁴²⁹ Bir diğer vecih ise vasıl hâlinde feth vechidir. Bu vechi ise Nâfi, İbn-i Kesir, Ebû Amr, İbn-i Âmir, Hafs, Ca'fer ve Ya'kub okumuşlardır. Verş ر ve hemzenin takliliyle tul, tavassut ve kasr yaparak okumuştur. Vakf halinde Ebû Amr sadece hemzenin imalesiyle okumuştur. Ayrıca ر ve hemzenin imalesiyle İbn-i Zekvân, Şu'be, Hamza, Kisaî ve Halef okumuşlardır. Bunun dışında Kâlûn, İbn- Kesir, Hafs, Ca'fer ve Ya'kub Feth ile okumuşlardır.⁴³⁰ Yine aynı âyetin devamındaki إِلَّا إِيمَانًا lafzını ise Hamza sekteli ve sektesiz olarak tahkîk ile vakf yapmıştır. Aynı zamanda Hamza, med ve kasr ile teshîl okumuştur. Ezrak ise aynı lafzı üç türlü bedel yaparak yani tul, tavassut ve kasr ile okumuştur.⁴³¹

432 لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا

Yirmidördüncü âyette geçen أَوْ شَاءَ lafzını Kâlûn, Bezzî, Ebû Amr,⁴³³ ve Ruveys med ve kasr yaparak ilk hemzenin iskâtı ile أَوْ شَأْ şeklinde okumuşlardır. Verş'in iki tarikinden birisi, aynı zamanda Kunbul ve Ruveys in ikinci okuyuşları

⁴²³ Ahzâb, 33/21.

⁴²⁴ Pâlûvî, t.y., 111.; Emin Efendi, 1287/1870, 478.; Feyizli, 2016, 220.

⁴²⁵ Dimyâtî, t.y., 453.

⁴²⁶ Pâlûvî, t.y., 111.; Hârûf, 2016, 420.

⁴²⁷ Hârûf, 2016, 420.

⁴²⁸ Ahzâb, 33/22.

⁴²⁹ Pâlûvî, t.y., 55.

⁴³⁰ Emin Efendi, 1287/1870, 478.

⁴³¹ Hârûf, 2016, 420.

⁴³² Ahzâb, 33/24.

⁴³³ Pâlûvî, t.y., 45.

da birinci hemzenin tahkîk, ikincisinin ise taklil olarak okunuşudur. Ca'fer de ikinci hemzeyi teshîl ile okumuştur.⁴³⁴ Ezrak ve Kunbül aynı zamanda ikinci hemzeyi elife ibdal ederek iki sakinden dolayı medd-i müşba'a ile okumuşlardır. Verş ve Kunbul'un elifi ibdal ederek okuduğu bilgisi de mevcuttur.⁴³⁵ Bu lafızda Kunbul için üç, Ezrak ve Ruveys için ise iki vecih vardır. Mezkur lafzı İbn-i Muhaysın ve Yezidî, Ebû Amr ile aynı şekilde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlarıdır.⁴³⁶

وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ
وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا⁴³⁷

Sûrenin yirmialtıncı âyetinde bulunan صَيَاصِيهِمْ lafzını Ya'kub “ه” harfini ötre ile okuyarak صَيَاصِيهِمْ şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise صَيَاصِيهِمْ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴³⁸ Aynı âyetteki فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ lafzını Ebû Amr, Yezidî ve Hasan فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ, Ya'kub فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ, Kisâh فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ, İbn-i Âmir ve Ebû Ca'fer فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ, Hamza, Halef ve A'meş فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴³⁹ Bütün bunlar vasıl hâlinededir. Vakf hâlinde ise bütün imamlar “ه” harfini kesralı, “م” harfini de sükûnlu okuyarak vakf yapmışlardır.⁴⁴⁰

وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَمْ تَطْنُوهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا⁴⁴¹

Sûrenin devam eden yirmiyedinci âyetindeki لَمَنْطَطُّوهَا lafzına gelindiğinde bu lafzı Ebû Ca'fer لَمَنْطَطُّوهَا şeklinde okumuştur.⁴⁴² Diğer kırâat imamları ise لَمَنْطَطُّوهَا şeklinde tahkîk okumuşlardır. Hamza ise Ebû Ca'fer gibi vakf yapmıştır.⁴⁴³ Hamza aynı zamanda taklil yaparak teshîl ile de okumuştur.⁴⁴⁴ Yani

⁴³⁴ Pâlûvî, t.y., 45.

⁴³⁵ Pâlûvî, t.y., 45.

⁴³⁶ Hârûf, 2016, 340.

⁴³⁷ Ahzâb, 33/26.

⁴³⁸ Hârûf, 2016, 421.

⁴³⁹ Feyizli, 2016, 220.

⁴⁴⁰ Hârûf, 2016, 421.

⁴⁴¹ Ahzâb, 33/27.

⁴⁴² Dimyâtî, t.y., 453.; Feyizli, 2016, 220.

⁴⁴³ Hârûf, 2016, 421.

⁴⁴⁴ Feyizli, 2016, 220.

Hamza hem teshîl ile hemde hemzenin harekesini bir öncesine nakledip aynı zamanda da hemzenin hazfî ile ve de “ط” harfini de fethalayarak vakf yapmıştır.⁴⁴⁵ Aynı âyette bulunan شَيْئٍ lafzını Ezrak, medd-i lin ve medd-i lin'in tavassut vechi ile okumuştur. Tavassut vechi ise Ezrak'dan farklı olarak vasıl hâlinde Hamza'dan nakledilmiştir. Hamza ve Hişâm nakil yaparak vakf yapmışlardır. Yani hemzenin harekesini öncesine nakledip hemzeyi hazfederek (شَيْئِ), şeklinde okumuşlardır. Aynı zamanda ibdal yaparak (شَيْئِ) şeklinde de okumuşlardır. Hamza ve Hişâm her iki okuyuşta da halis bir sükûn üzere ve ravm yaparak vakfetmişlerdir. Vasıl hâlinde ise İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve hulflü bir şekilde İdris sekte ile okumuşlardır.⁴⁴⁶

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَرْوِاجِكُمْ إِن كُنْتُمْ تُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعَنَّ وَأَسْرَحَنَّ سَرَا حًا
447 حَمِيلًا

Sûrede tespit edilen bir diğer lafız ise aynı sûrenin yirmisekizinci âyetinde bulunmaktadır. Sûrede bulunan النَّبِيِّ lafzını Nâfi med ve kasr ile النَّبِيِّ şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise النَّبِيُّ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴⁴⁸

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ
449 يَسِيرًا

Devam eden otuzuncu âyetteki مُّبِينَةٍ lafzını İbn-i Kesir, Şu'be,⁴⁵⁰ İbn-i Muhaysin ve Hasan مُّبِينَةٍ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise مُّبِينَةٍ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴⁵¹ Aynı âyette bulunan يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ lafzını da İbn-i Kesîr, İbn-i Âmir,⁴⁵² hulflü olarak İbn-i Kesîr, İbn-i Âmir ile aynı okuyan İbn-i Muhaysin نُضَعِفْ لَهَا الْعَذَابُ şeklinde okumuşlardır. Son harfin harekesini merfu okuyan Ebû Amr, Ebû Ca'fer, Ya'kub, Yez'idî ve Hasan يُضَعَفْ لَهَا الْعَذَابُ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ şeklinde tahkîk

⁴⁴⁵ Pâlûvî, t.y., 111.; Emin Efendi, 1287/1870, 478.; Feyizli, 2016, 220.

⁴⁴⁶ Hârûf, 2016, 408.

⁴⁴⁷ Ahzâb, 33/28.

⁴⁴⁸ Hârûf, 2016, 418.

⁴⁴⁹ Ahzâb, 33/30.

⁴⁵⁰ Dimyâtî, t.y., 454.

⁴⁵¹ Hârûf, 2016, 421.; Feyizli, 2016, 220.

⁴⁵² Dimyâtî, t.y., 453.

okumuşlardır.⁴⁵³ Yine aynı âyette tespit edilen bir diğer lafız ise يَا نِسَاءَ lafzıdır. Bu lafız da Hamza ve Hişâm hülflü olarak medd-i bedel ile tul, tavassut ve kasr yaparak okumuşlardır.⁴⁵⁴

وَمَنْ يَفْعَلْ مِنْكُمْ خَيْرًا فَلْيَأْتِرْ بِهِ نَفْسَهُ وَارْتَبِطْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا عَلِيمًا⁴⁵⁵

Sûrenin devam eden âyetindeki وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِيهَا lafzındaki kısmını Hamza, Kisaî, Halef⁴⁵⁶ ve A'meş وَيَعْمَلْ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِيهَا şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴⁵⁷ Ayrıca Verş başka bir tarikten aynı lafız ibdal yaparak yani نُؤْتِيهَا lafzındaki hemzeyi dönüştürerek نُؤْتِيهَا şeklinde okumuştur. Ebû Amr ise ibdal ve tahkîk okumuştur. Ebû Ca'fer, vakf hâlinde de Hamza, ibdal ile okumuşlardır. Yezîdî ise Ebû Amr gibi ibdal ve tahkîk ile okumuştur.⁴⁵⁸

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنَّ اتَّقِينَ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا⁴⁵⁹

Sûrenin otuzikinci âyetinde bulunan مِنَ النِّسَاءِ İN lafzına bakıldığında bu lafız Kâlûn ve Bezzî med ve kasr ile beraber birinci hemzenin “ي” harfine meyli şeklinde teshîl ile okumuşlardır. İbn-i Muhaysın ise Kâlûn ve Bezzî ile aynı okumakla beraber onlardan farklı olarak tahkîk de okumuşlardır. Esbahânî ve Ebû Ca'fer ise ikinci hemzeyi teshîl ile okumuştur. Aynı zamanda Ezrak da Esbehani gibi bila işb'a ikinci hemzeyi sakin bir “ي” harfine dönüştürerek okumuştur. Kunbul ise Ezrak'ın vechi gibi ilk hemzeyi iskât edip med ve kasr ile okumuştur. Ebû Ca'fer, Yezîdî gibi birinci hemzeyi iskât edip med ve kasr ile okumuştur. Bu vecih İbn-i Muhaysın, Ebû Amr, Ruveys ve Ebû Ca'fer için ikinci vecihtir. Diğer kırâat imamları ise her iki hemzeyi de tahkîk okumuşlardır.⁴⁶⁰

⁴⁵³ Pâlûvî, t.y., 111.; Emin Efendi, 1287/1870, 478.; Hârûf, 2016, 421.

⁴⁵⁴ Hârûf, 2016, 421.

⁴⁵⁵ Ahzâb, 33/31.

⁴⁵⁶ Dimyâtî, t.y., 453.; Pâlûvî, t.y.,111.; Emin Efendi, 1287/1870, 478.; Feyizli, 2016, 220.

⁴⁵⁷ Dimyâtî, t.y., 453.

⁴⁵⁸ Hârûf, 2016, 422.

⁴⁵⁹ Ahzâb, 33/32.

⁴⁶⁰ Hârûf, 2016, 415.

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ
461 إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

Sûrenin otuzüçüncü âyetinde bulunan وَقَرْنَ lafzını Nâfi, Âsım ve Ebû Ca'fer hariç bütün kırâat imamaları وَقَرْنَ şeklinde okumuşlardır.⁴⁶² Aynı âyetin devamında ve bir sonraki âyette bulunan بُيُوتِكُنَّ lafzını ise Verş, Ebû Amr, Hafs, Ebû Ca'fer, Ya'kub ve A'meş'in dışında kalan bütün kırâat imamları بُيُوتِكُنَّ şeklinde okumuşlardır. İsmi zikredilenlerden Verş için bu ikinci bir vecihtir.⁴⁶³ Âyetin devamındaki وَلَا تَبَرَّجْنَ lafzını ise Bezzî ictima-i sakineyn sebebiyle vasıl hâlinde medd-i işba'a ile وَلَا تَبَرَّجْنَ şeklinde ve aynı zamanda وَلَا تَبَرَّجْنَ şeklinde tahkîk okumuştur.⁴⁶⁴ Bu konuda İbn-i Muhaysın da onunla aynı şekilde okumuştur. Aynı lafzı diğer kırâat imamları ve ikinci bir vechi olarak Bezzî tahkîk okumuşlardır.⁴⁶⁵ Yine otuzüçüncü âyetin devamında bulunan الْأُولَى lafzında Hamza lam üzerinde sekt ve nakil yaparak vakf yapmıştır. Hamza ikinci olarak mezkur lafzı imale yaparak da okumuştur. Bu lafzı tul, tavassut ve kasr ile bedel yaparak okuyan Ezrak aynı zamanda fetih ve taklil yaparak da okumuştur. Verş ise bu lafzı iki tarikenden biri olan nakil ile okumuştur. İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve hulflü olarak İdris lam üzerinde sekte yaparak okumuşlardır.⁴⁶⁶

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ
467 اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا

Sûrenin otuzaltıncı âyetinde bulunan bir diğer lafız ise أَنْ يَكُونَ لَهُمْ lafzıdır ki bu lafzı Nâfi, İbn-i Kesir, Ebû Amr, İbn-i Zekvân, Ebû Ca'fer, Ya'kub, İbn-i Muhaysın ve Yezidî ان تَكُونَ لَهُمْ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise ان يَكُونَ لَهُمْ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴⁶⁸

⁴⁶¹ Ahzâb, 33/33.

⁴⁶² Dimyâtî, t.y., 454.; Pâlûvî, t.y., 111.; Emin Efendi, 1287/1870, 479.; Hârûf, 2016, 422.

⁴⁶³ Hârûf, 2016, 422.

⁴⁶⁴ Dimyâtî, t.y., 454.

⁴⁶⁵ Hârûf, 2016, 422.

⁴⁶⁶ Pâlûvî, t.y., 111.; Hârûf, 2016, 422.

⁴⁶⁷ Ahzâb, 33/36.

⁴⁶⁸ Dimyâtî, t.y., 454-455.; Pâlûvî, t.y., 111.; Feyizli, 2016, 221.; Hârûf, 2016, 422.

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا⁴⁶⁹

Sûrenin otuzyedinci âyetinde bulunan وَإِذْ تَقُولُ lafzını Ebû Amr, Hişâm, Hamza, Kisâi ve Halef İdgâm yaparak وَاتَّقُوا şeklinde okumuşlardır.⁴⁷⁰ Âyetin ilerleyen kısımlarında tespit edilen أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ lafzını Hamza, ilk olarak hemzeyi halis bir ي harfine dönüştürüp lafzı أَزْوَاجِ يَدْعِيَائِهِمْ şeklinde okumuştur. İkinci olarak ise lafzı tahkîk okuyarak vakf yapmıştır. Bununla beraber Hamza her iki okuyuşta ikinci hemzeyi med ve kasr ile beraber teshîl ile okumuştur.⁴⁷¹

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَفْعُولًا⁴⁷²

Sûredeki tespit edilen bir diğer lafız otuzsekizinci âyetteki النَّبِيِّ lafzıdır. النَّبِيِّ lafzını Nâfi medd-i muttasıl yaparak tul ve tavassut ile şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise النَّبِيِّ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴⁷³

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا⁴⁷⁴

Sûrenin kırkıncı âyetindeki altı çizili وَخَاتَمَ lafzını ise Âsım⁴⁷⁵ ve Hasan dışındakiler وَخَاتِمَ şeklinde okumuşlardır.⁴⁷⁶ Aynı âyetin içinde bulunan bir diğer lafız ise النَّبِيِّينَ lafzıdır ve bu lafzı Nâfi medd-i muttasıl yaparak şeklinde okumuştur. Ezrak ise bedelin üç türlü ile yani tul, tavassut ve kasr ile okumuştur.⁴⁷⁷ Âyetin devam eden kısmında görülen bir diğer lafız ise شَيْءٍ lafzıdır ve sükun ile beraber nakil, ravm ve ikisi ile beraber İdgâm yaparak Hamza vakf yapmıştır. Hişâm ise Hamza ile aynı okumakla beraber ondan farklı da okumuştur. Ve nakil hâlinde شَيْءٍ İdgâm halinde ise شَيْءٍ şeklinde okumuştur.

⁴⁶⁹ Ahzâb, 33/37.

⁴⁷⁰ Dimyâtî, t.y., 455.

⁴⁷¹ Hârûf, 2016, 423.

⁴⁷² Ahzâb, 33/38.

⁴⁷³ Dimyâtî, t.y., 455.; Hârûf, 2016, 423.

⁴⁷⁴ Ahzâb, 33/40.

⁴⁷⁵ Dimyâtî, t.y., 455.; Pâlûvî, t.y., 111.; Emin Efendi, 1287/1870, 479.; Feyzîli, 2016, 221.

⁴⁷⁶ Hârûf, 2016, 422.

⁴⁷⁷ Hârûf, 2016, 422.

Ezrak'ın medd-i müşba' ve tavassut ile okuduğu tepit edilmiştir. Ezrak'tan faklı olarak Hamza'nın da vasıl hâlinde tavassut okuduğu anlaşılmıştır. Ayrıca İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve onlara muhalefet ederek okuyan İdris ي üzerinde sekt yaparak okumuşlardır.⁴⁷⁸

479 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا

Sûrenin devam eden kırkbirinci âyetinde bulunan يَأَيُّهَا lafzını ise Hamza med ve kasr ile beraber hem tahkîk hem de teshîl okumuştur.⁴⁸⁰ Bir sonraki الَّذِينَ آمَنُوا lafzına bakıldığında Hamza burada hem tahkîk hem de teshîl okuyarak vakf yapmıştır.

481 وَسَيَحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا

Daha sonra gelen kırkikinci eyetin sonundaki وَأَصِيلًا kelimesinde de Hamza bir önceki lafızdaki gibi tahkîk ve teshîl okuyarak vakf yapmıştır.⁴⁸²

483 هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا

Kırküçüncü âyetteki وَمَلَائِكَتُهُ lafzına gelince Hamza burada da yine tahkîk ve teshîl okuyarak vakf yapmıştır.⁴⁸⁴

485 يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا

Sûrenin kırkbeşinci âyetinde bakıldığında إِنَّا النَّبِيُّ lafzı ile karşılaşılmaktadır. Bu lafızdaki iki kelime beraber düşünüldüğünde Nâfi birinci hemzeyi merfu, ikincisini meksur yaparak bir araya getirmiş, ikinci hemzeyi de teshîl ile النبيُّنا şeklinde okumuştur.⁴⁸⁶ Bunun dışında Nâfi bir de hemzeyi halis

⁴⁷⁸ Hârûf, 2016, 422.

⁴⁷⁹ Ahzâb, 33/41.

⁴⁸⁰ Dimyâtî, t.y., 455.; Hârûf, 2016, 422.

⁴⁸¹ Ahzâb, 33/42.

⁴⁸² Hârûf, 2016, 422.

⁴⁸³ Ahzâb, 33/43.

⁴⁸⁴ Hârûf, 2016, 422.

⁴⁸⁵ Ahzâb, 33/45.

⁴⁸⁶ Dimyâtî, t.y., 455.

bir “و” harfine dönüştürerek النبيونا şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴⁸⁷

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ
تَعْتَدُونَهَا فَمَتَّعُوهُنَّ وَسَرَخُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا⁴⁸⁸

Kırkdokuzuncu âyete gelindiğinde ise تَمْسُوهُنَّ lafzı ile karşılaşılmaktadır. Bu lafzı Hamza, Kisaî Halef⁴⁸⁹ ve A’meş تَمَسُوهُنَّ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise تَمَسُوهُنَّ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴⁹⁰ Ya’kub aynı âyette bulunan عَلِيَّهِنَّ lafzındaki ة harfini ötreli okumasının yanında aynı lafızda ha-i sekt ile de vakf yapmıştır. Diğer kırâat imamları ise tahkîk yani عَلِيَّهِنَّ okumuşlardır.⁴⁹¹

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ
عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالَكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِن وَهَبْتَ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ
أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ
أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا⁴⁹²

Sûrenin ellinci âyetindeki لِلنَّبِيِّ إِنْ lafzını ise Kâlûn vasıl hâlinde cumhur gibi ya harfini şeddeli okuyarak لِلنَّبِيِّ إِنْ şeklinde okumuştur.⁴⁹³ Kâlûn için bir diğer vecih ise للنَّبِيِّ kelimesinde vakf hâlinde hemzeyi teshîl ile okuyarak vakfetmesidir. Kâlûn için bir diğer ihtilaf noktası da gelecek kısımdaki لِلنَّبِيِّ إِلا kelimesindedir. Verş burada iki tarikinde her iki hâlde de hemze ile okumuştur. İki kesreli hemze bir araya geldiğinden Verş burada ikinci hemzeyi teshîl ile okumuştur. Ezrak için ise burada hemze, öncesindeki harfin cinsinden bir med harfine dönüşür ki o da sakin bir ي harfidir. Bu durumda eğer nun’un harekesi nakil sebebi ile arız sayılmazsa Ezrak için medd-i müşba’ okumak caizdir. Eğer arız olarak sayılırsa o zaman kasr ile okumak caizdir. Bunların hepsi vasıl hâlinde gündeme gelen konulardır. Eğer لِلنَّبِيِّ kelimesinde vakfedilirse medd-i müşba’ durumunun iptali gündeme gelir.⁴⁹⁴ Aynı âyetin devamındaki أَنْ النَّبِيُّ lafzını Nâfi ikinci hemzeyi

⁴⁸⁷ Dimyâtî, t.y., 455.; Emin Efendi, 1287/1870, 479.; Pâlûvî, t.y., 111.; Hârûf, 2016, 424.

⁴⁸⁸ Ahzâb, 33/49.

⁴⁸⁹ Pâlûvî, t.y., 35.

⁴⁹⁰ Hârûf, 2016, 424.

⁴⁹¹ Hârûf, 2016, 424.

⁴⁹² Ahzâb, 33/50.

⁴⁹³ Dimyâtî, t.y., 455.

⁴⁹⁴ Hârûf, 2016, 424.

fethalı bir vav harfine ibdal ederek وَنُ النَّبِيُّ وَنُ şeklinde okumuştur. Dimyâtî eserinde ibdali gerçekleştirilen vav harfinin kesralı olduğunu ifade etmiştir.⁴⁹⁵ Diğer kırâat imamları ise النَّبِيُّ أَنْ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴⁹⁶ Yine âyetin devamındaki bir diğer lafız ise عَلَيْهِمْ lafzıdır ve Hamza, Ya'kub ve onlarla aynı okuyan A'meş bu lafzı عَلَيْهِمْ şeklinde okumuşlardır. Geri kalan kırâat imamları ise tahkîk ile okumuşlardır.⁴⁹⁷ Bu âyetle ilgi son bir lafız ise مَلَكْتُ أَيَّمَانَهُمْ lafzıdır. Hamza burada sekteli ve sektesiz tahkîk ve nakil yaparak okumuştur. Verş ise iki tarikenden birinde nakil yaparak okumuştur. İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve hulflü bir şekilde onlarla aynı okuyan İdris hemzeden önceki sakin üzerinde sekte yaparak okumuşlardır.⁴⁹⁸

تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنْ ابْتَغَيْتِ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ
تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ كُلَّهُنَّ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا⁴⁹⁹

Sûrenin gelen âyetindeki bir diğer lafız ise تُرْجِي lafzıdır. İbn-i Kesîr, Ebû Amr, İbn-i Âmir, Şu'be, Ya'kub⁵⁰⁰ ve A'meş'in dışındaki Kırâat imamları bu lafzı تُرْجِي şeklinde okumuşlardır.⁵⁰¹ Yani “ي” yerine kaim ötreli bir hemze ile okumuşlardır. Eğer bu kelime üzerinde hemzenin sükûnu ile vakf yapılırsa burada Hişâm'ın vechi hariç beş farklı okuyuş ortaya çıkar. bu vecihler şu şekildedir:

- 1- Hemzenin sukunu sebebi ile vakf hâlinde öncesinin harekesi ile sakin bir “ي” harfine ibdali.
- 2- Ötreli bir ya harfine dönüştürülerek okunması. Eğer sakin olarak vakfedilirse bu durum lafız olarak öncesine uygundur.
- 3- Eğer işaret ile okunursa bu durumda ravm ve işmâm yapılabilir.
- 4- Dördüncüsü ise ravm uygulamasıdır ki, hemze ve vav arası bir teshîl ile okunmasıdır.
- 5- Beşinci olarak ise hemze ve ي arası bir okuyuşla teshîl yapılarak ravm üzere okunur.

⁴⁹⁵ Dimyâtî, t.y., 455.

⁴⁹⁶ Hârûf, 2016, 424.

⁴⁹⁷ Hârûf, 2016, 424.

⁴⁹⁸ Hârûf, 2016, 424.

⁴⁹⁹ Ahzâb, 33/51.

⁵⁰⁰ Dimyâtî, t.y., 455.

⁵⁰¹ Pâlûvî, t.y., 111.

Diğerleri ise sakin ي ile okumuşlardır.⁵⁰² Âyetin devamındaki وَتُؤَيِّ لlafzını Ebû Cafer وَتُؤَيِّ şeklinde okumuştur.⁵⁰³ Diğer kırâat imamları ise وَتُؤَيِّ şeklinde tahkîk okumuşlardır. Hamza vakf hâlinde burada Ebû Cafer gibi okumuştur.⁵⁰⁴ İkinci olarak ise Hamza hemzeyi sakin bir vav harfine dönüştürüp onu da vav harfine ibdal ederek وَتُؤَيِّ şeklinde okumuştur.⁵⁰⁵ Aynı âyetteki bir diğer lafız olan مَنْشَاءْ lafzını Hamza ve hulflü olarak Hişâm hemzeyi elife dönüştürerek tul tavassut ve kasr okumuşlardır. Ve ikisi için teshîl ile birlikte ravm yapıp tul ve kasr okumaları caizdir.⁵⁰⁶ Aynı âyetin devamında karşılaşılan bir diğer lafız ise أَعْيُنُهُنَّ lafzıdır ki bu lafzı Ya'kub ha-i sekt yaparak أَعْيُنُهُنَّ şeklinde okumuştur.⁵⁰⁷

لَا يَجِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ وَكَانَ
 508 اللهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا

Sûrenin elliikinci âyetindeki لَا يَجِلُّ lafzını Ebû Amr, Ya'kub, Yezîdî ve Hasan لَا يَجِلُّ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise لَا يَجِلُّ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁵⁰⁹ Âyetin devam eden kısmındaki وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ lafzını Bezzî vasıl hâlinde hulflü olarak وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ şeklinde okumuştur. İbn-i Muhaysın ise ona eşlik etmiştir. Diğer Kırâat imamları, İbn-i Muhaysın ve Bezzî وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ şeklinde tahkîk okumuşlardır ki bu Bezzî ve İbn-i Muhaysın için ikinci vecihtir.⁵¹⁰ Bir sonraki âyetteki شَيْءٍ lafzının Hamza sükûn ile beraber nakil, ravm ve ikisi ile beraber İdgâm yaparak vakf yapmıştır. Hişâm ise Hamza ile aynı okumakla beraber ona muhalefet ederek de okumuştur. Bu lafız nakil hâlinde شَيْءٍ şeklinde okunmuş iken İdgâm durumunda ise شَيْءٍ şeklinde okunmuştur. Bu lafzı Ezrak medd-i müşba' ve tavassut ile okumuştur. Ezrak'tan farklı olarak Hamza vasıl hâlinde aynı lafzı

⁵⁰² Hârûf, 2016, 424.

⁵⁰³ Dimyâtî, t.y., 455.

⁵⁰⁴ Dimyâtî, t.y., 455.; Hârûf, 2016, 424.; Feyizli, 2016, 221.

⁵⁰⁵ Dimyâtî, t.y., 455.; Hârûf, 2016, 424.; Feyizli, 2016, 221.

⁵⁰⁶ Hârûf, 2016, 424.

⁵⁰⁷ Hârûf, 2016, 424.

⁵⁰⁸ Ahzâb, 33/52.

⁵⁰⁹ Dimyâtî, t.y., 455.; Pâlûvî, t.y., 112.; Emin Efendi, 1287/1870, 479.; Feyizli, 2016, 221.; Hârûf, 2016, 424.

⁵¹⁰ Dimyâtî, t.y., 455.; Hârûf, 2016, 425.

tavassut okumuştur. Ayrıca bu lafzı İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve onlara muhalefet ederek okuyan İdris ي üzerinde sekt yaparak okumuşlardır.⁵¹¹

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاطِرِينَ إِنَاهُ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذَى النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا⁵¹² رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنْكِحُوا زُوجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا

Sûrenin elliüçüncü âyetideki بُيُوتْ lafzını Verş, Ebû Amr, Hafs, Ebû Ca'fer, Ya'kub ve A'meş in dışında kalan bütün Kırâat imamları بُيُوتْ şeklinde okumuşlardır. Verş için bu ikinci vecihtir.⁵¹³ Aynı âyetin devamında gelen النَّبِيِّ إِلَّا lafzını Kâlûn vasıl hâlinde cumhur gibi ي harfini şeddeli okumuştur. Kâlûn için bir diğer vecih ise النَّبِيِّ kelimesinde vakf hâlinde hemzeyi teshîl ile okuyarak vakf yapmasıdır. Kâlûn için bir diğer hilaf noktası da üzerinde durduğumuz النَّبِيِّ إِلَّا lafzında vakf hâlinde hemzeyi teshîl ile okumuştur. Ezrak için ise burada hemze öncesindeki harfin cinsinden bir medd harfine dönüşür ki o da sakin bir ي harfidir. Bu durumda eğer nun'un harekesi nakil sebebi ile arız sayılmazsa Ezrak için medd-i müşba okumak caizdir. Fakat arız olarak sayılırsa o zaman kasr ile okumak caizdir. Bunların hepsi vasıl hâlinde geçerlidir. Nâfi burada ikinci hemzeyi fethalı bir vav harfine ibdal ederek النَّبِيُّ وَنْ şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır.⁵¹⁴ Ezrak burada sadece medd-i müşba' yapmıştır. Nâfi her iki hâldede hemze ile okumuştur.⁵¹⁵ Âyetin devam eden kısmında فَاسْأَلُوهُنَّ lafzını İbn-i Kesîr, Kisaî, Halef,⁵¹⁶ vakf hâlinde Hamza ve İbn-i Muhaysın فَاسْأَلُوهُنَّ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır. Ya'kub burada Hamza'ya muhalif olarak ha-i sekt ile vakf yapmıştır.⁵¹⁷ Aynı âyetinde devamındaki مَنْ بَعْدَهُ أَبَدًا lafzı sekteli ve sektesiz olarak tahkîk okunmuştur. Aynı zamanda nakil ile beraber مَنْ

⁵¹¹ Hârûf, 2016, 425.

⁵¹² Ahzâb, 33/53.

⁵¹³ Hârûf, 2016, 422.

⁵¹⁴ Hârûf, 2016, 424.

⁵¹⁵ Hârûf, 2016, 425.

⁵¹⁶ Dimyâtî, t.y., 455.

⁵¹⁷ Hârûf, 2016, 425.

بَعْدِهِ يَبْدَأُ şeklinde okunmuştur. Farklı olarak Hamza İdgâm ile مِنْ بَعْدِهِ يَبْدَأُ şeklinde okumuştur.⁵¹⁸

519 إِنَّ تُبْدُوا شَيْئًا أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

Sûrenin ellidördüncü âyetindeki شَيْئًا lafzını Ezrak, med ve tavassut ile okumuştur. Vasıl hâlinde Hamza da hulflü olarak tavassut ile okumuştur. Hamza aynı zamanda vakf hâlinde nakil ve idgâm ile vakf yapmıştır. Hamza, nakil durumunda شَيْئًا idgâm durumunda ise شَيْئًا şeklinde okumuştur. İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve onlara muhalefet ederek İdris ya üzerinde sekt yaparak okumuşlardır.⁵²⁰

لَا جُنَاحَ عَلَيْهِمْ فِي آبَائِهِمْ وَلَا أَبْنَائِهِمْ وَلَا إِخْوَانِهِمْ وَلَا أبنَاءِ إِخْوَانِهِمْ وَلَا أبنَاءِ أَخْوَاتِهِمْ وَلَا نِسَائِهِمْ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ وَأَتَّقِينَ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا⁵²¹

Doksanbeşinci âyetteki ile beraber bu âyetteki عَلَيْهِمْ lafzını Ya'kup عَلَيْهِمْ şeklinde okumuştur. Ya'kup burada ve buna benzer yerlerde ha-i sekt ile hulflü olarak vakf yapmıştır. Diğer kırâat imamları ise عَلَيْهِمْ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁵²² Aynı âyetin devamında gelen إِخْوَانِهِمْ lafzını Kâlûn ve Bezzî birinci hemzeyi hem kasr hem de med hâlinde teshîl ile okumuşlardır. Verş, Kunbûl, Ca'fer ve Ruveys ikinci hemzeyi de teshîl ile okumuşlardır.⁵²³ Ayrıca ilk hemzenin sakin bir “ي” harfine ibdali ile Verş ve Kunbûl okumuşlardır. Med ve Kasr ile beraber birinci hemzenin hazfiyle de Dûrî okumuştur.⁵²⁴ Verş için ikinci bir tarik olarak, Ebû Amr ve Ruveys ikinci hemzeyi teshîl ile okumuşlardır. Ezrak ictima-i sakineynden dolayı meddi müşba' ile beraber hemzeyi sakin bir “ي” harfine dönüştürerek okumuştur. Kunbul, Ezrak ile aynı okumuştur. Kunbul çin bu üçüncü vecih ise med ve kasr ile beraber birinci hemzenin iskâtıdır. Bununla beraber Ebû Amr, ve Ruveys onun ikinci vechiyle okumuşlardır. İbn-i Muhaysin Bezzî ile aynı okumuştur. Yezidî ise Ebû Amr ile aynı şekilde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise إِخْوَانِهِمْ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁵²⁵ Âyetin devam

⁵¹⁸ Hârûf, 2016, 425.

⁵¹⁹ Ahzâb, 33/54.

⁵²⁰ Hârûf, 2016, 414.

⁵²¹ Ahzâb, 33/55, 95.

⁵²² Hârûf, 2016, 425.

⁵²³ Dimyâtî, t.y., 455.

⁵²⁴ Dimyâtî, t.y., 455. Pâlûvî, t.y., 46.

⁵²⁵ Pâlûvî, t.y., 46.; Hârûf, 2016, 426.

eden kısmında اَبْنَاءَ اَخْوَاتِهِنَّ lafzını Nâfi, İbn-i Kesir, Ebû Amr, Ebû Cafer, Ruveys, İbn-i Muhaysın ve Yezîdî ikinci hemzeyi halis fethalı bir ya veya ta harfine dönüştürerek okumuşlardır.⁵²⁶ Diğer kırâat imamları ise اَبْنَاءَ اَخْوَاتِهِنَّ şeklinde tahkîk okumuşlardır. Burada birinci hemzenin tahkîk okunması konusunda ihtilaf yoktur. Bütün kurra tahkîk okumuştur.⁵²⁷ Sonrasındagelen وَلَا نِسَائِهِنَّ lafzını Hamza med ve kasr ile beraber teshîl okuyarak vakf yapmıştır.⁵²⁸ Aynı âyetin yine devamında مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ lafzını Hamza sekteli ve sektesiz tahkîk ile beraber nakil yaparak مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ şeklinde okumuştur. Verş ise iki tarikenden biri ile nakil yaparak okumuştur. İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve hulflü bir şekilde İdris hemzeden önceki sakin üzerinde sekte yaparak okumuşlardır.⁵²⁹ Bir diğer lafız ise شَيْئٍ lafzıdır. Bu lafız Ezrak medd-i lin ve medd-i linin tavassut vechi ile okumuştur. Tavassut vechi vasıl hâlinde Hamza'dan gelmiştir. Hamza ve Hişâm nakil yaparak vakf yapmışlardır. Yani hemzenin harekesini öncesine nakledip hemzeyi hazfederek (شَيْئِ), şeklinde okumuşlardır. Aynı zamanda ibdal yaparak (شَيْئِ) şeklinde okumuşlardır. Hamza ve Hişâm her iki okuyuşta da halis bir sükûn üzere ve ravm ile vakf yapmışlardır. Vasıl hâlinde İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve hulflü bir şekilde İdris sekte ile okumuşlardır.⁵³⁰

⁵³¹إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

Sûrenin ellialtıncı âyetindeki النَّبِيِّ lafzını Nâfi medd-i muttasıl yaparak النَّبِيِّ şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise النَّبِيِّ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁵³²

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ
فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا
يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا

⁵²⁶ Dimyâtî, t.y., 456.; Pâlûvî, t.y., 35.; Emin Efendi, 1287/1870, 479.

⁵²⁷ Hârûf, 2016, 426.

⁵²⁸ Hârûf, 2016, 426.

⁵²⁹ Hârûf, 2016, 426.

⁵³⁰ Hârûf, 2016, 423.

⁵³¹ Ahzâb, 33/56.

⁵³² Hârûf, 2016, 426.

533 خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا

Ellidokuz, altmış ve altmışbeşinci âyetlerdeki فِيهَا أَبَدًا , فِيهَا إِلَّا , يَا أَيُّهَا sektesiz olarak tahkik okunmasıyla beraber Hamza med ve kasr ile birlikte teshil yaparak vakf yapmıştır.⁵³⁴

يَوْمَ تَقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَ

535 وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلًا

Altmışaltı ve altmışyedinci âyetlerdeki السَّبِيلَا- الرَّسُولَا- Nâfi, İbn-i Âmir, Şu'be, Ebû Ca'fer Hasan ve A'meş Vakf ve vasıl hâlinde nundan sonra elifin sübutu ile okumuştur. Bunun dışında İbn-i Kesir, Hafs, Kisâî, Halef ve İbn-i Muhaysın vakf hâlinde aynı okumakla beraber vasıl hâlinde elifi hazfederek okumuştur. Diğer kırâat imamları ise vakf ve vasıl hâlinde elifi hazfederek okumuşlardır.⁵³⁶ Aynı âyetin devamında gelen سَادَتَنَا lafzını ise İbn-i Âmir, Ya'kub,⁵³⁷ İbn-i Muhaysın ve Hasan medli yani سَادَاتِنَا şeklinde okumuşlardır. Diğer Kırâat mamaları ise سَادَتَنَا şeklinde tahkik okumuşlardır.⁵³⁸

539 رَبَّنَا أَنْتُمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْتُمْ لَعْنًا كَبِيرًا

Devam eden altmışsekizinci âyetteki أَنْتُمْ lafzını Ruveys diğer Kırâat imamlarından farklı olarak تَهُمْ ءا şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise أَنْتُمْ şeklinde tahkik okumuşlardır.⁵⁴⁰ Âyetin devamındaki كَبِيرًا lafzını Âsım ve hulflü olarak Hişâm ve Hasan كَبِيرًا şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ve ikinci vechiyle Hişâm كَثِيرًا şeklinde okumuşlardır.⁵⁴¹

542 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا

⁵³³ Ahzâb, 33/59,60,65.

⁵³⁴ Hârûf, 2016, 426.

⁵³⁵ Ahzâb, 33/66,67.

⁵³⁶ Hârûf, 2016, 427.; Feyizli, 2016, 220.

⁵³⁷ Pâlûvî, t.y.,112.; Emin Efendi, 1287/1870, 479.; Feyizli, 2016,. 221.

⁵³⁸ Dimyâtî, t.y., 455.; Hârûf, 2016, 427.

⁵³⁹ Ahzâb, 33/68.

⁵⁴⁰ Hârûf, 2016, 427.; Feyizli, 2016, 221.

⁵⁴¹ Dimyâtî, t.y., 456.; Pâlûvî, t.y.,112.; Emin Efendi, 1287/1870, 479.; Hârûf, 2016, 427.; Feyizli, 2016, 221.

⁵⁴² Ahzâb, 33/69.

Altmışdokuzuncu âyette bulunan كَالَّذِينَ أَدُّوا lafzını Hamza tahkîk ve teshîl okuyarak vakf yapmıştır. Ezrak ise tul, tavassut ve kasr şeklinde üç türlü bedel ile okumuştur.⁵⁴³

544 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا

Yetmişinci âyetteki يَا أَيُّهَا lafzını Hamza med ile beraber hemzeyi tahkîk okuyarak vakf yapmıştır. Med ve kasr ile beraber de teshil okumuştur.⁵⁴⁵

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ
546 إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا

Son olarak sûrenin yetmişikinci âyetinde tespit edilen الْإِنْسَانُ lafzında Hamza nakil ve sekt yaparak vakf yapmıştır. Verş bu lafzı nakil ve hemzeden önceki sakin harf üzerinde sekt yaparak okumuştur. Bu vecih Verş'in ikinci vechidir. İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve İdris hulflü bir şekilde okumuşlardır.⁵⁴⁷

2.3.1.3. Sâffât Sûresindeki Kırâat Farklılıkları

Çalışılan Sâffât sûresinde diğer iki sûrede olduğu gibi kırâat farklılığı olan kelimeler tespit edilmiştir. Bu başlık altında taspi edilen farklılıkların neler olduğuna değinilecektir.

548 وَالصَّافَّاتِ صَفًّا - فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا - فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا

Sûrenin ilk üç âyetindeki فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا - فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا - فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا lafızlarını Ebû Amr, Hamza, Ya'kub ve Sûsî idğam yaparak فَالتَّالِيَا - فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا - فَالتَّالِيَا şeklinde okumuşlardır.⁵⁴⁹

550 إِنَّا زَيْنًا السَّمَاءِ الدُّنْيَا بِرِيْنَةِ الْكَوَاكِبِ

Altıncı âyette altı çizli olarak ifade edilen بِرِيْنَةِ الْكَوَاكِبِ lafzını Şu'be بِرِيْنَةِ الْكَوَاكِبِ şeklinde müstetir bir nun ilavesiyle ve tenvinsiz okumuştur.⁵⁵¹ Hafs,

⁵⁴³ Hârûf, 2016, 427.

⁵⁴⁴ Ahzâb, 33/70.

⁵⁴⁵ Hârûf, 2016, 427.

⁵⁴⁶ Ahzâb, 33/72.

⁵⁴⁷ Hârûf, 2016, 427.

⁵⁴⁸ Sâffât, 37/1-3.

⁵⁴⁹ Dimyâtî, t.y., 471.; Emin Efendi, 1287/1870, 490.; Pâlûvî, t.y.,116.

⁵⁵⁰ Sâffât, 37/6.

Hamza, Hasan ve A'meş yine tenvinsiz ve müstetir bir nun harfi ilavesiyle lafzın son harfi olan “ب” harfini kesreli yaparak بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ şeklinde okumuştur.⁵⁵² Diğer kırâat imamları ise بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ şeklinde okumuşlardır.⁵⁵³

لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى وَيُقَذَّفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ⁵⁵⁴

Devam eden sekizinci âyetteki لَا يَسْمَعُونَ lafzını Hafs, Hamza, Kisaî, Halef⁵⁵⁵ ve A'meş لَا يَسْمَعُونَ şeklinde tahkîk okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise لَا يَسْمَعُونَ şeklinde okumuşlardır.⁵⁵⁶ Ayrıca devamında gelen الاعلى lafzında Hamza, Kisaî ve Halef imale yaparak okurken Ezrak ise hülflü olarak taklil yaparak okumuştur.⁵⁵⁷ Yine aynı âyetteki الْمَلَأِ lafzında Hamza ibdal ile vakf yapmıştır. Ayrıca teshîl okuyup ravm yaparak da okumuştur.⁵⁵⁸

فَاسْتَفْتَيْهِمْ أَهْمُ أَسَدٌ خَلَقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ⁵⁵⁹

Sûrenin onbirinci âyetindeki فَاسْتَفْتَيْهِمْ lafzını Ruveys فَاسْتَفْتَيْهِمْ şeklinde okumuşken diğer kırâat imamları ise فَاسْتَفْتَيْهِمْ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁵⁶⁰

بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ⁵⁶¹

Onikinci âyete gelindiğinde bu âyetteki عَجِبْتَ lafzını Hamza, Kisaî, Halef⁵⁶² ve A'meş عَجِبْتُ şeklinde okumuşlardır. Aynı lafzı diğer kırâat imamları ise tahkîk ile عَجِبْتَ şeklinde okumuştur.⁵⁶³

أَيْنَا مِثْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَيْنَا لَمُبْعُوثُونَ⁵⁶⁴

⁵⁵¹ Dimyâtî, t.y., 471.

⁵⁵² Dimyâtî, t.y., 471.

⁵⁵³ Dimyâtî, t.y., 471.; Emin Efendi, 1287/1870, 490.; Pâlûvî, t.y.,116.; Hârûf, 2016, 446.

⁵⁵⁴ Sâffât, 37/8.

⁵⁵⁵ Pâlûvî, t.y.,116.; Feyizli, 2016, 226.

⁵⁵⁶ Dimyâtî, t.y., 471.; Hârûf, 2016, 446.

⁵⁵⁷ Dimyâtî, t.y., 471.

⁵⁵⁸ Hârûf, 2016, 446.

⁵⁵⁹ Sâffât, 37/11.

⁵⁶⁰ Hârûf, 2016, 446.; Feyizli, 2016, 226.

⁵⁶¹ Sâffât, 37/12.

⁵⁶² Pâlûvî, t.y.,116.; Emin Efendi, 1287/1870, 490.

⁵⁶³ Dimyâtî, t.y., 472.; Hârûf, 2016, 446.

⁵⁶⁴ Sâffât, 37/16.

Farklılık arzeden bir diğer lafız ise sûrenin onaltıncı âyetinde bulunan اٰنٰنَا lafzıdır. Bu lafzı Nâfî, Kısâî, Ebû Ca'fer ve Ya'kub birinci hemzeyi istifham, ikinci hemzeyi de ihbari olarak değerlendirip اٰنَا...اٰنَا şeklinde okumuşlardır.⁵⁶⁵ İbn-i Âmir ise birinci hemzeyi ihbari ikincisini de istifham hemzesi olarak değerlendirip lafzı اٰنَا...اٰنَا şeklinde okumuştur.⁵⁶⁶ Diğer kırâat imamları اٰنَا...اٰنَا şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁵⁶⁷ Ayrıca Kâlûn lafzın birinci kısmındaki ikinci hemzeyi fasıla elifi olarak değerlendirip teshîl yaparak okumuştur. Ebû Amr ise birinci ve ikinci hemzeyi birincisinde fasıla elifi ile ikincisinde ise teshîl ile okumuştur. Cafer ise birinci hemzeyi yine fasıla elifi gibi değerlendirip teshîl yaparak okumuştur. Sadece teshîl yaparak da Verş, İbn-i Kesir ve Ruveys okumuşlardır. Bunun dışında sadece ikinci kısımdaki hemzeyi teshîl yaparak İbn-i Kesir okumuştur. Ebû Amr elif-i fâsıla ile beraber teshîl yaparak okumuştur. Hişâm ise sadece elif ile okumuştur.⁵⁶⁸ Aynı sûredeki مٰنَا lafzını Nâfî, Hafs, Hamza, Kısâî, Halef ve A'meş'in dışında kalan İbn-i Kesîr, Ebû Amr, İbn-i Âmir, Şu'be, Ca'fer ve Ya'kub مٰنَا şeklinde okumuşlardır.

⁵⁶⁹اٰوٰبَاوٰنَا الْاٰوٰلُوٰنَ

Sûredeki onyedinci âyette geçen اٰوٰبَاوٰنَا lafzını Kâlûn, İbn-i Âmir, ve Ebû Ca'fer اٰوٰبَاوٰنَا şeklinde okumuşlardır.⁵⁷⁰ Esbahânî اٰوٰبَاوٰنَا şeklinde okumakla beraber hemzenin harekesini bir öncesine naklederek اٰوٰبَاوٰنَا şeklinde okumuştur. İbn-i Muhaysın, Esbahânî'ye bu konuda eşlik ederek aynı şekilde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuştur. Bir diğer Kırâat imamı olan Hamza burada birinci hemzeyi tahkîk bir diğer vechinde de teshîl yaparak okumuştur. İkinci hemzedeki teshîl icrasını med ve kasr yaparak gerçekleştirmiştir.⁵⁷¹

⁵⁷²قُلْ نَعْمَ وَاَنْتُمْ دَاخِرُوٰنَ

⁵⁶⁵ Dimyâtî, t.y., 472.; Pâlûvî, t.y.,116.; Emin Efendi, 1287/1870, 490.

⁵⁶⁶ Dimyâtî, t.y., 472.; Pâlûvî, t.y.,116.; Emin Efendi, 1287/1870, 490.

⁵⁶⁷ Dimyâtî, t.y., 472.; Hârûf, 2016, 446.

⁵⁶⁸ Pâlûvî, t.y.,116.; Emin Efendi, 1287/1870, 490.

⁵⁶⁹ Sâffât, 37/17.

⁵⁷⁰ Pâlûvî, t.y., 116.; Emin Efendi, 1287/1870, 490.; Feyizli, 2016, 226.

⁵⁷¹ Hârûf, 2016, 446.

⁵⁷² Sâffât, 37/18.

Onsekizinci âyette tespit edilen bir diğer lafız ise نَعَمْ lafzıdır ve bu lafzı Kisai⁵⁷³ ve Şenbuzi نَعِم şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁵⁷⁴

⁵⁷⁵مِنْ دُونَ اللَّهِ فَأَهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ

Yirmiüçüncü âyete bakıldığında صِرَاطِ kelimesi ile karşılaşılmaktadır. Bu kelimeyi Kunbul ve hulflü olarak Ruveys ص yerine س harfiyle سِرَاط şeklinde okumuşlardır. İbn-i Muhaysın ve Şenbuzi ise Kunbul ve Ruveys'e eşlik ederek aynı şekilde سِرَاط okumuşlardır. Aynı lafzı Hamza'dan rivâyetle Halef işmâm ile okumuştur. Yani sad sesi ile ze sesini karıştırarak ze gibi okumuştur. Mutî de Halef gibi işmâm yaparak okumuştur. Diğer kırâat imamları ise صِرَاط şeklinde tahkîk okumuşlardır. Ayrıca Kunbul için tahkîk ikinci bir okuyuştur.⁵⁷⁶

⁵⁷⁷وَقِفُّهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ

Bir başka lafız da مَسْئُولُونَ lafzıdır. Hamza, bu lafzı hemze'nin harekesini öncesine nakledip kendisini de hazfederek مَسْئُولُونَ şeklinde okuyarak vakf yapmıştır.⁵⁷⁸ İbn-i Zekvân ve Hafs ise س harfinde sekte yaparak مَسْئُولُونَ şeklinde okumuşlardır. Hamza ve İdris ise hem onlar gibi yani مَسْئُولُونَ lafzındaki س harfinde sekte yaparak hem de مَسْئُولُونَ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁵⁷⁹

⁵⁸⁰مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ

Sûrenin yirmibeşinci âyetine gelindiğinde لَاتَنَاصَرُونَ lafzı ile karşılaşılmaktadır. Altı çizili lafzı Ebû Ca'fer, sakineynden dolayı vasıl hâlinde müşba' med yaparak ve Ebû Ca'fer'den farklı bir şekilde لَاتَنَاصَرُونَ da okuyan Bezzî لَاتَنَاصَرُونَ okumuşlardır.⁵⁸¹ İbn-i Muhaysın vakf hâlinde Bezzî'nin okuduğu gibi okumuştur. Diğer kırâat imamları ise لَاتَنَاصَرُونَ şeklinde tahkîk okumuşlardır.

⁵⁷³ Dimyâtî, t.y., 472.

⁵⁷⁴ Hârûf, 2016, 446.; Feyizli, 2016, 226.

⁵⁷⁵ Sâffât, 37/23.

⁵⁷⁶ Hârûf, 2016, 446.; Feyizli, 2016, 143.

⁵⁷⁷ Sâffât, 37/24.

⁵⁷⁸ Dimyâtî, t.y., 472.; Pâlûvî, t.y.,82.

⁵⁷⁹ Hârûf, 2016, 446.

⁵⁸⁰ Sâffât, 37/25.

⁵⁸¹ Dimyâtî, t.y., 472.; Feyizli, 2016, 226.

Tahkîk okuyuş Bezzî için ikinci bir vecihtir. Ayrıca bütün kırâat imaları bu lafızdan başlamak istediklerinde veya bu lafızdan geriden almak istediklerinde ت harfini şeddesiz olarak okumak sûretiyle ibtida etmişlerdir.⁵⁸²

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ⁵⁸³

Bir diğerk lafız ise sûrenin yirmiyedinci âyetindeki يَتَسَاءَلُونَ lafzıdır. Mezkur lafızda Hamza med ve kasr okuyarak teshîl ile vakf yapmıştır.⁵⁸⁴

إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ⁵⁸⁵

Otuzbeşinci âyette bulunan قِيلَ lafzını Hişâm, Kisaî, Ruveys, Hasan ve Şenbûzî esreli ق harfini ötreli bir şekilde işmâm yaparak okumuşlardır.⁵⁸⁶ Burada yapılan işmâm uygulaması harekenin harekeye karıştırılması şeklindedir. Hişâm, Kisaî ve Ruveys bu gibi yerlerde işmâm yapmışlardır.⁵⁸⁷ Diğerk kırâat imamları ise aynı lafzı halis bir kesra ile قِيلَ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁵⁸⁸

وَيَقُولُونَ إِنَّا لَنَأْرُكُوا آلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَّجْنُونٍ⁵⁸⁹

Hemen akabindeki âyette bulunan إِنَّا lafzını Kâlûn, Ebû Amr ve Ebû Ca'fer idhal yaparak إِنَّا şeklinde teshîlli okumuşlardır. Verş, İbn-i Kesir ve Ruveys idhal olmaksızın ikinci hemzeyi teshîl yaparak okumuşlardır. Hişâm idhal ve adem-i idhal yaparak tahkîk okumuştur.⁵⁹⁰ Yezîdî ve Ebû Amr bu okuyuşlarında olanlara eşlik ederek aynı şekilde okumuşlardır. İbn-i Muhaysın ise İbn-i Kesir ve onun gibi okuyanlara uymuş ve aynı şekilde okumuştur. Diğerk kırâat imaları ise adem-i idhal ile إِنَّا şeklinde tahkîk okumuşlardır. Hamza ise tahkîk ve teshîl yaparak vakf yapmıştır.⁵⁹¹

⁵⁸² Hârûf, 2016, 447.

⁵⁸³ Sâffât, 37/27.

⁵⁸⁴ Hârûf, 2016, 447.

⁵⁸⁵ Sâffât, 37/35.

⁵⁸⁶ Dimyâtî, t.y., 472.

⁵⁸⁷ Temel, 2013, 80.

⁵⁸⁸ Hârûf, 2016, 447.

⁵⁸⁹ Sâffât, 37/63.

⁵⁹⁰ Dimyâtî, t.y., 472.

⁵⁹¹ Hârûf, 2016, 447.

Sûrenin kırkıncı âyetindeki الْمُخْلِصِينَ lafzını Nâfi, Âsım, Hamza, Kisaî, Ebû Ca'fer, Halef ve A'meş الْمُخْلِصِينَ şeklinde tahkîk okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise الْمُخْلِصِينَ şeklinde okumuşlardır.⁵⁹³ Yakup ise الْمُخْلِصِينَ şeklinde he-i sekt ile vakf yapmıştır.⁵⁹⁴

Kırkbeşinci âyetteki عَلَيْهِمْ lafzını ise Hamza, Ya'kub ve A'meş عَلَيْهِمْ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları عَلَيْهِمْ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁵⁹⁶ Aynı âyetin devamında gelen bir diğer lafız ise بِكَاسٍ lafzıdır. Kırâat imamlarından hulflü olarak Ebû Amr, Ebû Amr ile aynı şekilde okuyan Yezîdî, Ebû Ca'fer⁵⁹⁷ ve vakf hâlinde Hamza بِكَاسٍ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise بِكَاسٍ şeklinde tahkîk okumuştur.⁵⁹⁸

Kırâat farklılığı tespit edilen bir diğer lafız sûrenin kırkyedinci âyetindeki يُنْزَفُونَ lafzıdır. Bu lafzı Hamza, Kisaî, Halef⁶⁰⁰ ve Ameş يُنْزَفُونَ, Ebû İshak يُنْزَفُونَ şeklinde okumuşlardır.⁶⁰¹ Diğer kırâat imamları ise يُنْزَفُونَ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶⁰²

Bir diğer âyette bulunan كَانَّهُنَّ lafzını Esbehânî teshîl yaparak okumuştur. Hamza, tahkîk okuyuşunun yanında vakf hâlinde teshîl okumuştur. Diğerleri hem

⁵⁹² Sâffât, 37/40.

⁵⁹³ Dimyâtî, t.y., 473.

⁵⁹⁴ Hârûf, 2016, 447.; Feyizli, 2016, 226.

⁵⁹⁵ Sâffât, 37/45.

⁵⁹⁶ Hârûf, 2016, 447.

⁵⁹⁷ Dimyâtî, t.y., 473.

⁵⁹⁸ Hârûf, 2016, 447.

⁵⁹⁹ Sâffât, 37/47.

⁶⁰⁰ Feyizli, 2016, 226.

⁶⁰¹ Pâlûvî, t.y., 112.; Emin Efendi, 1287/1870, 491.; Hârûf, 2016, 447.

⁶⁰² Dimyâtî, t.y., 472.

⁶⁰³ Sâffât, 37/49.

teshîl hem de tahkîk okumuşlardır. Ya'kub ise burada كَأَنَّهُنَّ şeklinde ha-i sekt ile okumuştur.⁶⁰⁴

يَقُولُ أَنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ⁶⁰⁵

Sûrenin elliikinci âyetinde tespit edilen bir diğer lafız ise أَنَّكَ lafzıdır. Malum lafzı Kâlûn, Ebû Amr ve Ebû Ca'fer idhal ile beraber أَنَّكَ şeklinde teshîlli okumuşlardır. İdhal olmaksızın ikinci hemzeyi Verş, İbn-i Kesir ve Ruveys teshîl okumuşlardır. Hişâm idhal ve adem-i idhal yaparak أَنَّكَ şeklinde tahkîk okumuştur. Yezîdî, Ebû Amr ile aynı okumuştur. İbn-i Muahaysın ise bu konuda İbn-i Kesir'e eşlik etmiştir. Diğer Kırâat imaları adem-i idhal ile أَنَّكَ şeklinde tahkîk okumuşlardır. Hamza ise tahkîk ve teshîl yaparak vakf yapmıştır.⁶⁰⁶

أَيْنَا مِنَّا وَكُنَّا نُرَابًا وَعِظَامًا أَيْنَا لَمَدِيُونًا⁶⁰⁷

Devam eden âyetteki أَيْنَا.... أَيْنَا lafzı ile ilgili evvelce bilgi verilmişti. Tekrar mahiyetinde olmaysıyla beraber bu sûrede de olması nedeniyle bu lafızla ilgili bilgiler tekrar edilmiştir. Malum lafzı Kâlûn ve Ebû Amr birinci hemzeden sonra bir elif koyup ikinci hemzeyi teshîl ile okumuştur. Verş, İbn-i Kesir ve Ruveys ise sadece teshîl ile okumuştur. Nâfi, Kisaî ve Ya'kub birinci hemzeyi teshîl ikinci hemzeyi de ihbari kabul edip أَيْنَا.... أَيْنَا okumuşlardır.⁶⁰⁸ İbn-i Kesir ise ikinci hemzeyi teshîl ile okumuştur. Teshîl ile beraber fasıla elifi ile Ebû Amr ve Ca'fer okumuşlardır. İbn-i Âmir ve Ebû Ca'fer birinci hemzeyi ihbarî ikinci hemzeyi ise istifham hemzesi olarak kabul edip أَيْنَا.... أَيْنَا okumuşlardır.⁶⁰⁹ Hişâm ikinci kısımdaki hemzeyi teshîl okumamakla beraber fasıla elifi koyarak okumuştur. Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır.⁶¹⁰ Bir başka kelime ise sûrenin aynı âyetinde bulunan مِنَّا kelimesidir. Bu lafzı da Nâfi, Hafs, Hamza, Kisaî, Halef

---

⁶⁰⁴ Hârûf, 2016, 447.

⁶⁰⁵ Sâffât, 37/52.

⁶⁰⁶ Hârûf, 2016, 446.

⁶⁰⁷ Sâffât, 37/53.

⁶⁰⁸ Dimyâtî, t.y., 473.

⁶⁰⁹ Dimyâtî, t.y., 473.

⁶¹⁰ Dimyâtî, t.y., 473. Pâlûvî, t.y.,76.; Hârûf, 2016, 447.

ve A'meş'in dışında kalan kırâat imamları مَثْنًا şeklinde okurken diğer kırâat imamları ise مَثْنًا şeklinde okumuşlardır.⁶¹¹

612 فَاطَّلَعَ فَرَأَهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ

Devamında gelen âyetteki سَوَاءِ lafzını vakf halinde Hamza hulflü olarak, Hişâm tul, tavassut ve kasr vecihleriyle hemzeyi elife dönüştürerek okumuşlardır. Aynı zamanda bu ikisi med ve kasr ile beraber teshîl de yapmışlardır.⁶¹³

614 قَالَ تَاللَّهِ إِنْ كِدْنَا لَنُتْرِدِينَ

Ellialtıncı âyette bulunan bir başka lafız ise نُتْرِدِينَ lafzıdır ki bu lafzı Verş vasıl hâlinde iki tarikenden biri ile نُتْرِدِينِي şeklinde okumuştur. Ya'kub her iki hâlde de yani hem vasıl hem de vakf hâlinde نُتْرِدِينِي şeklinde okumuştur. Hasan burada Verş ile aynı şekilde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise نُتْرِدِينَ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶¹⁵

616 إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

Sûrenin altmışıncı âyetindeki لَهُو lafzına gelince bu lafzı da Kâlûn, Ebû Amr, Kisaî, Ebû Ca'fer, Yezîdî ve Hasan لَهَوُ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise لَهُو şeklinde tahkîk okumuşlardır. Aynı zamanda Ya'kub burada vakf hâlinde ha-i sekt ile لَهْوَهُ şeklinde okumuştur.⁶¹⁷

618 طَلَعَهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ

Sûrenin altmışdördüncü âyetindeki كَأَنَّهُ lafzındaki hemzeyi Esbahânî teshîl ile okumuştur. Hamza isa vakf hâlinde teshîl okuyarak vakf yapmıştır. Diğer kırâat imamları ise كَأَنَّهُ şeklinde tahkîk okumuştur.⁶¹⁹ Âyetin devamındaki رُءُوسُ kelimesi kıraat farklılığı tespit edilen bir diğer kelimedir. Hamza burada teshîl

⁶¹¹ Hârûf, 2016, 446.

⁶¹² Sâffât, 37/54.

⁶¹³ Hârûf, 2016, 448.

⁶¹⁴ Sâffât, 37/56.

⁶¹⁵ Dimyâtî, t.y., 473.; Pâlûvî, t.y., 116.; Emin Efendi, 1287/1870, 491.; Feyizli, 2016, 226.

⁶¹⁶ Sâffât, 37/60.

⁶¹⁷ Hârûf, 2016, 448.

⁶¹⁸ Sâffât, 37/64.

⁶¹⁹ Hârûf, 2016, 448.

rûs uygulamasını taklîl şeklinde yaparak vakf yapıp aynı zamanda hazifli olarak رُسْ şeklinde de okumuştur.⁶²⁰

⁶²¹فَأَنَّهُمْ لَأَكَلُونَ مِنْهَا فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ

Altmışaltıncı âyete gelindiğinde ise فَمَالِئُونَ lafzı, kırâatinde farklılık olan bir diğer lafızdır. Ebû Ca'fer bu lafzı فَمَالُونَ şeklinde okumuştur. Hamza vakf hâlinde teshîl, hemzenin ya harfine ibdali ve lam'ın ötreli okunması ile beraber hazif yaparak فَمَالُونَ şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise فَمَالِئُونَ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶²²

⁶²³وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُنذِرِينَ

Bir başka lafız da sûrenin yetmişikinci âyetinde tespit edilen فِيهِمْ lafzıdır ki Ya'kub bu lafzı فِيَهُمْ şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise فِيهِمْ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶²⁴

⁶²⁵إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ

Yetmişdördüncü âyetteki الْمُخْلِصِينَ kelimesini Nâfi, Âsım, Hamza, Kisaî, Ebû Ca'fer, Halef ve A'meş الْمُخْلِصِينَ şeklinde tahkîk okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise الْمُخْلِصِينَ şeklinde okumuşlardır. Yakup الْمُخْلِصِينَ şeklinde he-i sekt yaparak vakf yapmıştır.⁶²⁶

⁶²⁷وَلَقَدْ نَادَانَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ

Hemen akabindeki âyette de الْمُجِيبُونَ lafzı farklı okunan lafızlardan biridir. Zira Ya'kub burada hulflü olarak الْمُجِيبُونَ şeklinde ha-i sekt okuyarak vakf yapmıştır. Diğer kırâat imamları ise الْمُجِيبُونَ şeklinde okumak Sûretiyle vakf yapmışlardır.⁶²⁸

⁶²⁰ Dimyâtî, t.y., 473.; Feyizli, 2016, 226.; Hârûf, 2016, 448.

⁶²¹ Sâffât, 37/67.

⁶²² Dimyâtî, t.y., 473.; Hârûf, 2016, 448.

⁶²³ Sâffât, 37/72.

⁶²⁴ Hârûf, 2016, 448.

⁶²⁵ Sâffât, 37/74.

⁶²⁶ Hârûf, 2016, 448.; Feyizli, 2016, 226.

⁶²⁷ Sâffât, 37/75.

⁶²⁸ Hârûf, 2016, 448.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ⁶²⁹

Kırâat farklılığı olan bir diğer kelime ise sûrenin yetmişsekizinci âyetindeki فِي الْآخِرِينَ kelimesidir. Bu lafzı Hamza nakil yaparak فِي الْآخِرِينَ şeklinde ve aynı zamanda sekte ile beraber tahkîk de okumuştur. Verş de aynı zamanda nakil yaparak okumuştur. Fakat bu okuyuş Verş için iki tarikenden biridir. İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve hulflü olarak İdris hemzeden önceki sakin üzerinde sekt yaparak فِي الْآخِرِينَ şeklinde okumuştur. Ya'kub da burada فِي الْآخِرِينَ şeklinde ha-i sekt yaparak vakf yapmıştır.⁶³⁰

أَنْفُكَا إِلَهَةً دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ⁶³¹

Araştırma esnasında karşılaşılan bir diğer lafız da sûrenin seksenaltıncı âyetindeki أَنْفُكَا lafzıdır. Bu lafzı Kâlûn, Ebû Amr ve Ebû Ca'fer idhal ile beraber أَنْفُكَا lafzının ikinci hemzesini teshîl yaparak okumuşlardır. Verş, İbn-i Kesir ve Ruveys idhal olmaksızın ikinci hemzeyi teshîl yaparak okumuşlardır. Hişâm idhal ve adem-i idhal yaparak أَنْفُكَا şeklinde tahkîk okumuştur. Ebû Amr, Yezîdî onlarla aynı şekilde okumuşlardır. İbn-i Muahaysın ise İbn-i Kesir ile aynı okumuştur. Diğer kırâat imaları ise adem-i idhal ile tahkîk okumuşlardır. Hamza da tahkîk ve teshîl yaparak vakf yapmıştır.⁶³²

فَرَأَى عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ⁶³³

Doksanüçüncü âyetteki عليهم lafzını daha önce ifade edildiği gibi Hamza, Ya'kub ve A'meş عليهم şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise عليهم şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶³⁴

فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزْفُونَ⁶³⁵

Devam eden âyetteki يَزْفُونَ lafzını Hamza ve ona muvafakat eden A'meş يَزْفُونَ, Diğer kırâat imamları ise يَزْفُونَ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶³⁶

⁶²⁹ Sâffât, 37/78.

⁶³⁰ Hârûf, 2016, 449.

⁶³¹ Sâffât, 37/86.

⁶³² Hârûf, 2016, 447.

⁶³³ Sâffât, 37/93.

⁶³⁴ Hârûf, 2016, 449.

⁶³⁵ Sâffât, 37/94.

Doksandokuzuncu âyetteki سَيِّدِينَ lafzını Ya’kub her iki hâlde (vakf ve vasıl hallerinde) سَيِّدِينَ şeklinde okumuştur. Vasıl hâlinde ise Hasan Ya’kub ile aynı okumuştur. Diğer kırâat imamları ise يَزْفُونَ şeklinde tahkîk okumuştur.⁶³⁸

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَىٰ قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ

Yüzikinci âyetteki bir başka lafız ise يَابُنَيَّ lafzıdır ve bu lafzı Hafs hariç Diğer kırâat imamları يَابُنَيَّ şeklinde okumuşlardır.⁶⁴⁰ Aynı âyetteki bir diğer lafız ise أَذْبُكَ lafızlarıdır. Malum lafızları Nâfi, İbn-i Kesîr, Ebû Amr, Ebû Ca’fer, İbn-i Muhaysin ve Yezîdî أَذْبُكَ şeklinde okumuşlardır.⁶⁴¹ Ayrıca Nâfi, İbn-i Kesîr, Ebû Amr, Ebû Ca’fer إِنِّي okurken أَذْبُكَ kısmında Verş taklil, Ebû Amr, Hamza, Kisâi ve Halef de imale yaparak okumuşlardır.⁶⁴² İkinci kısma gelindiğinde ise Nâfi, İbn-i Kesîr, Ebû Amr, Ebû Ca’fer أَذْبُكَ okurken أَذْبُكَ kelimesini de Verş taklil, Ebû Amr imale yaparak أَذْبُكَ şeklinde okumuşlardır. Hamza, Kisaî ve Halef de bu kısmı أَذْبُكَ şekline okumuştur.⁶⁴³ Diğer kırâat imamları ise أَذْبُكَ أَذْبُكَ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶⁴⁴ Yine aynı âyetin devamındaki مَاذَا تَرَىٰ lafzını Hamza, Kisâi, Halef ve A’meş ت harfini ötreli, ر harfini de kesreli olarak okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise مَاذَا تَرَىٰ şeklinde tahkîk okumuşlardır. ت harfinin fethali okunduğu durumda Ebû Amr ve hulflü bir şekilde İbn-i Zekvân imale, Ezrak ise taklil yaparak okumuşlardır.⁶⁴⁵ Yine aynı âyetin devamındaki lafzı İbn-i Âmir ve Ebû Ca’fer يَا أَبَتِ şeklinde, Diğer kırâat imamları ise يَا أَبَتِ şeklinde tahkîk

⁶³⁶ Dimyâtî, t.y., 473.; Pâlûvî, t.y., 116.; Emin Efendi, 1287/1870, 491.; Hârûf, 2016, 449.; Feyizli, 2016, 227.

⁶³⁷ Sâffât, 37/99.

⁶³⁸ Dimyâtî, t.y., 473.; Pâlûvî, t.y., 116.; Emin Efendi, 1287/1870, 491.; Hârûf, 2016, 449.; Feyizli, 2016, 227.

⁶³⁹ Sâffât, 37/102.

⁶⁴⁰ Dimyâtî, t.y., 473.; Pâlûvî, t.y., 116.; Emin Efendi, 1287/1870, 491.; Hârûf, 2016, 449.; Feyizli, 2016, 227.

⁶⁴¹ Dimyâtî, t.y., 473.

⁶⁴² Pâlûvî, t.y., 25.

⁶⁴³ Pâlûvî, t.y., 116.; Feyizli, 2016, 227.

⁶⁴⁴ Hârûf, 2016, 449.

⁶⁴⁵ Dimyâtî, t.y., 474.

okumuşlardır.⁶⁴⁶ İbn-i Kesîr, İbn-i Âmir Ebû Ca'fer, Ya'kub ve İbn-i Muhaysın sakin “س” okumak Sûretiyle vakf yapmışlardır.⁶⁴⁷ Diğerleri ise sakin “ث” ile vakf yapmışlardır. Hamza aynı lafız üzerinde sektesiz tahkîk okuyarak vakf yapmıştır. Fakat yazıda birleşik olarak kalmaktadır. Aynı zamanda Hamza bu lafzı teshîl ile med ve kasr yaparak da okumuştur.⁶⁴⁸ Yüzikinci âyetin içerisinde bulunan bir diğer lafız ise سَتَجِدُنِي اِنْ سَتَجِدُنِي اِنْ سَتَجِدُنِي şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶⁴⁹ Diğer kırâat imamları ise سَتَجِدُنِي اِنْ سَتَجِدُنِي şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶⁵⁰ Devamında gelen الصَّابِرِينَ lafzını da Ya'kub hulflü olarak ha-i sekt ile الصَّابِرِينَ şeklinde okuyarak vakf yapmıştır.⁶⁵¹

فَلَمَّا اَسْلَمًا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ⁶⁵²

Bir sonraki âyetteki اسلما lafzını elif harfinin hazfî ve lam harfinin şeddesi ile Mudîf سَلَّمَ şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır.⁶⁵³

فَدَّ صَدَقَّتِ الرُّوْيَا اِنَّا كَذَلِك نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ⁶⁵⁴

Yüzbeşinci âyette geçen فَدَّ صَدَقَّتِ الرُّوْيَا lafzını Ebû Ca'fer الرُّيَا şeklinde okumuştur.⁶⁵⁵ Esbahânî ise mezkur lafzı Verş'ten nakil yaparak الرُّوْيَا şeklinde okumuştur. Ebû Amr ise hulflü olarak Esbahânî'ye eşlik etmekte olup ayrıca taklil yaparak الرُّوْيَا şeklinde okumuştur.⁶⁵⁶ Bu konuda Verş hulflü olarak Ebû Amr gibi okumuştur. Burada mezkur lafzı Kisâî⁶⁵⁷ Dûrî'si ve Halef⁶⁵⁸ imale ile okumuşlardır.⁶⁵⁹ Ayrıca Yezîdî aynı lafzı Ebû Amr gibi okumuştur. Diğer kırâat

⁶⁴⁶ Dimyâtî, t.y., 474.; Feyizli, 2016, 227.

⁶⁴⁷ Dimyâtî, t.y., 474.

⁶⁴⁸ Hârûf, 2016, 449.; Feyizli, 2016, 227.

⁶⁴⁹ Dimyâtî, t.y., 474.

⁶⁵⁰ Pâlûvî, t.y., 117.; Emin Efendi, 1287/1870, 491.; Hârûf, 2016, 449.; Feyizli, 2016, 227.

⁶⁵¹ Hârûf, 2016, 449.

⁶⁵² Sâffât, 37/103.

⁶⁵³ Dimyâtî, t.y., 474.

⁶⁵⁴ Sâffât, 37/105.

⁶⁵⁵ Dimyâtî, t.y., 474.

⁶⁵⁶ Dimyâtî, t.y., 474.

⁶⁵⁷ Dimyâtî, t.y., 474.

⁶⁵⁸ Emin Efendi, 1287/1870, 492.

⁶⁵⁹ Pâlûvî, t.y., 82.

imamları ise الرَّؤْيَا şeklinde tahkîk okumuşlardır. Bir başka vecih olarak Hamza ve Sûsî vakf hâlinde hemzeyi ilk olarak med harfi olan sakin “و” harfine, ikinci olarak da “ي” harfine dönüştürüp akabinde gelen “ي” harfine idğâm ederek الرَّؤْيَا şeklinde okumuştur.⁶⁶⁰ Yani Esbahânî ve Ebû Ca‘fer’in her iki hâlde de okuduğu gibi okumuştur.⁶⁶¹

662 إِنَّ هَذَا لَهَوِ الْبَلَاءِ الْمُبِينُ

Daha önce de geçtiği gibi yüzaltıncı âyetteki لَهْوُ lafzını Kâlûn, Ebû Amr, Kisaî, Ebû Ca‘fer, Yezîdî ve Hasan لَهْوُ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise لَهْوُ şeklinde tahkîk okumuşlardır. Aynı zamanda Ya‘kub burada vakf hâlinde ha-i sekt yaparak لَهْوَهُ şeklinde okumuştur.⁶⁶³ Sûrenin aynı âyetinde geçen الْبَلَاءُ lafzında vakf hâlinde Hamza ve Hamza’dan farklı olarak tahkîk de okuyan Hişâm için 12 vecih vardır. Bu vecihlerden beş tanesi okunuştadır: Med, tavassut ve kasr ile beraber elif’in ibdali ve med ve kasr ile beraber teshîli ile vakf yapmışlardır. Yazılıştta ise 6 vecih vardır. Çünkü hemze burada vav üzerine yazılmış ve ötreli vav harfine dönüştürülmüştür. Sonra da vakf hâlinde sakin kılınmıştır. Dolayısıyla burada tul, tavassut ve kasr olmak üzere üç vecih oluşmaktadır: Bunlarla beraber tul ile işmâm, tavassut ile işmâm ve kasr ile işmâm vecihleri de eklendiğinde 6 vecih ortaya çıkmaktadır. Yedinci vecih ise kasr ile ravm vechidir.⁶⁶⁴

665 وَبَشَّرْنَا هَ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِّنَ الصَّالِحِينَ

Yüzonikinci âyetteki نَبِيًّا lafzını ise Nâfi, hemze ile med ve kasr yaparak نَبِيًّا şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise نَبِيًّا şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶⁶⁶

667 وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

⁶⁶⁰ Dimyâtî, t.y., 474.; Pâlûvî, t.y., 117.

⁶⁶¹ Hârûf, 2016, 450.

⁶⁶² Sâffât, 37/106.

⁶⁶³ Hârûf, 2016, 450.

⁶⁶⁴ Dimyâtî, t.y., 474.; Hârûf, 2016, 112.

⁶⁶⁵ Sâffât, 37/112.

⁶⁶⁶ Dimyâtî, t.y., 474.; Hârûf, 2016, 450.

⁶⁶⁷ Sâffât, 37/113.

الصِّرَاطِ lafzını Ruveys, ona muhalefetle beraber onun gibi okuyan Kunbûl ve her ikisiyle aynı okuyan İbn-i Muhaysın السِّرَاطِ şeklinde okumuşlardır. Hallâd'dan farklı ve Hallâd gibi sad'ın işmâmı ile Hamza ve Mudîî okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise الصِّرَاطِ şeklinde tahkîk okumuşlardır. Bu tahkîk okuyuş Kunbûl ve Hallâd için ikinci vecihtir.⁶⁶⁸

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْأَخْرَبِ

Yüzondokuzuncu âyetteki altı çizli olan عَلَيْهِمَا lafzını Ya'kub⁶⁶⁹ ve ona eşlik eden Şenbûzî عَلَيْهِمَا okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise عَلَيْهِمَا şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶⁷⁰

وَإِنَّ الْيَأْسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ

Sûrenin devam eden yüzyirmüçüncü âyetindeki الْيَأْسَ وَإِنَّ الْيَأْسَ lafzını İbn-i Âmir, Hişâm'dan farklı da okuyarak وَإِنَّ الْيَأْسَ şeklinde okumuştur. Vasıl hâlinde İbn-i Zekvân da böyle okumuştur. Huflü olarak İbn-i Muhaysın ve Hasan da İbn-i Âmir gibi okumuşlardır.⁶⁷¹ Şâyet وَإِنَّ de vakfedirse fethalı bir hemze ile ibtida edilir.⁶⁷² Diğer kırâat imamları ise وَإِنَّ الْيَأْسَ şeklinde tahkîk okumuşlardır. Buradan eğer başlanacaksa kesreli bir hemze ile de başlanır. Zira hemze kat'ı hemzesi olarak kabul edilmiştir. Bu vecih bir başka rivâyete istinaden Hişâm için ikinci vecihtir. İbn-i Âmir ve İbn-i Muhaysın için de bu ikinci bir rivâyettir.⁶⁷³

اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأُولِينَ

Yüzyirmialtıncı âyette bulunan اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّكُمْ lafzını Hafs, Hamza, Kisâî Ya'kub, Halef, Hasan ve A'meş اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّكُمْ şeklinde tahkîk okumuşlardır. Diğer kırâat imamları Nafî, İbn-i Kesîr, Ebû Amr, İbn-i Âmir, Şu'be ve Ca'fer ise اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّكُمْ şeklinde okumuşlardır.⁶⁷⁴ Sûre aynı âyetindeki الْأُولِينَ lafzını Hamza nakil ile اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّكُمْ şeklinde okuyarak vakf yapmıştır. Aynı zamanda Hamza sekte ve tahkîk de

⁶⁶⁸ Hârûf, 2016, 450.; Feyizli, 2016, 227.

⁶⁶⁹ Dimyâtî, t.y., 474.

⁶⁷⁰ Hârûf, 2016, 450.

⁶⁷¹ Dimyâtî, t.y., 474.

⁶⁷² Dimyâtî, t.y., 474.; Pâlûvî, t.y., 117.

⁶⁷³ Emin Efendi, 1287/1870, 492.; Hârûf, 2016, 450.; Feyizli, 2016, 227.

⁶⁷⁴ Dimyâtî, t.y., 474-475.; Pâlûvî, t.y., 117.; Emin Efendi, 1287/1870, 492.; Feyizli, 2016, 227.; Hârûf, 2016, 450.

okumuştur. Verş ise iki tarikenden biri olan nakil ile okumuştur. İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza, onlardan farklı vechiyle beraber okuyan İdris, hemzeden önceki sakin harfte sekte yaparak okumuşlardır. Ya'kub farklı olarak ha-i sekt okuyarak الْأُولَيْنَهُ şeklinde vakf yapmıştır.⁶⁷⁵

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ

Sûrenin yüzyirmisekizinci âyetindeki الْمُخْلِصِينَ lafzını Nâfi, Âsım, Hamza, Kisaî, Ebû Ca'fer, Halef ve A'meş الْمُخْلِصِينَ şeklinde tahkîk okumuşlardır. Onların dışında kalan Diğer kırâat imamları ise الْمُخْلِصِينَ şeklinde okumuşlardır.⁶⁷⁶

سَلَامٌ عَلَىٰ آلِ يَاسِينَ

Devam eden yüzotuzuncu âyette tespit edilen الْيَاسِينَ lafzını Nâfi, İbn-i Âmir, Ya'kub ve Hasan آلِ يَاسِينَ şeklinde okumuşlardır. Bazı kaynaklarda ise “munfasiletan” şerhi ilave edilmiştir. Diğer kırâat imamları ise aynı lafzı tahkîk okumuşlardır. Birinci Kırâate göre okunduğunda ءال bir kelime, ياسين başka bir kelime olmaktadır. Dolayısıyla iki kelimeyi birbirinden ayırmak caiz olur. ءال kelimesinde ihtiyari veya izdirarî olsun vakfedilebilir. İkinci okuyuşta ise ikisi bir kelime olacağından birini diğerinden ayırmak caiz değildir. Doğru olan, yazılıştan ayrı olsalar bile ikinci kelimenin sonunda vakf yapmaktır.⁶⁷⁷

إِذْ نَحْنُ نَاهُ وَأَهْلُهُ أَجْمَعِينَ

Tespit edilen bir diğer kelime sûrenin yüzotuzdördüncü âyetindeki وَأَهْلُهُ أَجْمَعِينَ kelimesidir. Bu kelimeyi Hamza sekteli ve sektesiz tahkîk okuyarak vakf yapmakla beraber nakil ve idgam yaparak da okumuştur. Nakil halinde وَأَهْلُهُ أَجْمَعِينَ okumuştur. İdgâm durumunda ise وَأَهْلُهُ أَجْمَعِينَ okumuştur. Ya'kub burada hulflü bir şekilde ha-i sekt ile وَأَهْلُهُ أَجْمَعِينَ şeklinde okuyarak vakf yapmıştır.⁶⁷⁸

فَالْتَقَمَهُ الْحَوْتُ وَهُوَ مُلِيمٌ

⁶⁷⁵ Hârûf, 2016, 450.

⁶⁷⁶ Dimyâtî, t.y., 473; Hârûf, 2016, 451.

⁶⁷⁷ Dimyâtî, t.y., 475.; Pâlûvî, t.y.,117.; Emin Efendi, 1287/1870, 492.; Hârûf, 2016, 451.; Feyizli, 2016, 227.

⁶⁷⁸ Hârûf, 2016, 451.

Daha önce geçtiği üzere yüz kırk ikinci âyette de geçen وَهُوَ lafzını Kalûn, Ebû Amr, Kisâî, Ebû Ca'fer, Yezîdî ve Hasan وَهُوَ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise وَهُوَ şeklinde tahkîk okumuşlardır. Ayrıca Ya'kub burada ha-i sekt ile وَهُوَ şeklinde okuyarak vakf yapmıştır.⁶⁷⁹

وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِثَّةِ آلِفٍ أَوْ يَزِيدُونَ

Sûrenin yüz kırkyedinci âyetinde bulunan bir diğer lafız da إِلَى مِثَّةِ lafzıdır. Bu lafzı Ebû Ca'fer⁶⁸⁰ ve vakf durumunda Hamza مِثَّةِ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise إِلَى مِثَّةِ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶⁸¹

فَأْمَنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ

Çalışmada belirlenen bir başka lafız da yüz kırksekizinci âyetinde geçen إِلَى مِثَّةِ lafzıdır ve bu lafzı Hamza sekteli ve sektesiz olarak إِلَى مِثَّةِ şeklinde tahkîk okumuştur. İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza, onlarla aynı okuyan İdris hemzeden önceki sakin üzerinde sekt yaparak okumuşlardır. Verş için bu lafızda medd-i işba' ile med sıla vardır. Aynı lafzı medd-i işba' olmaksızın Esbahânî de okumuştur. Ve hulflü olarak Kâlûn, İbn-i Kesîr, Ebû Ca'fer ve İbn-i Muhaysın aynı şekilde mimin sılası ile bu lafzı okumuşlardır.⁶⁸²

فَأَسْتَفْتِيهِمْ الْرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبُنُونَ

Sûrenin devamındaki yüz kırkdokuzuncu âyette bulunan فَمَتَّعْنَاهُمْ lafzını Ruveys فَمَتَّعْنَاهُمْ şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise فَمَتَّعْنَاهُمْ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶⁸³

وَلَدَ اللَّهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ أَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ

Bir diğer lafız ise yüzelliiki ve yüzelliüçüncü âyetindeki أَصْطَفَى lafzıdır. Malum lafzı vasıl hâlinde Ebû Ca'fer ve hulflü olarak Verş أَصْطَفَى şeklinde okumuşlardır. Eğer buradan ibtida edilirse Ca'fer hemzeyi kesralı okuyarak ibtida etmektedir. Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır. Verş

⁶⁷⁹ Hârûf, 2016, 451.

⁶⁸⁰ Feyizli, 2016, 227.

⁶⁸¹ Hârûf, 2016, 451.

⁶⁸² Hârûf, 2016, 451.

⁶⁸³ Hârûf, 2016, 451.

için bu ikinci vecihtir. Hamza'nın ikinci vechinde fethalı bir hemze ile başlanır.⁶⁸⁴ Vakf hâlinde Hamza, Kisâî ve Halef imale ile okurken Ezrak ise hulflü olarak taklîl ile okumuştur.⁶⁸⁵ Farklı bir okunuşu olduğu belirlenen bir diğer kelime de aynı âyetteki عَلِيَّ الْبَيْتِ kelimesidir. Bu kelimeyi Ya'kub başka bir şekilde okumakla beraber ha-i sekt ile عَلِيَّ الْبَيْتِ şeklinde okumak sûretiyle vakf yapmıştır.⁶⁸⁶

أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

Kırâat farklılığı tespit edilmiş başka bir kelime ise sûrenin ellibeşinci âyetindeki تَذَكَّرُونَ kelimesidir. Bu kelimeyi Hafs, Hamza, Kisâî, Halef ve A'meş tahkîk yani “ت” harfini fethalı ve zel harfini de tahfif okumuşlardır.⁶⁸⁷ Diğer kırâat imamları ise تَذَكَّرُونَ şeklinde okumuşlardır.⁶⁸⁸

فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ

Farklı okunuşu olduğu belirlenen bir diğer kelime de yüzelliyedinci âyetdeki فَأْتُوا kelimesidir. Bu lafzı iki tarikenden biri ile Verş, hem Verş gibi hem de Verş'ten farklı olarak okuyan Ebû Amr, Ebû Ca'fer, Vakf hâlinde Hamza فَأْتُوا şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise فَأْتُوا şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶⁸⁹

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ

Yüzaltmışıncı âyetteki الْمُخْلِصِينَ lafzı tespit edilen bir başka lafızdır. Nâfi, Âsım, Hamza, Kisaî, Ebû Ca'fer, Halef ve A'meş الْمُخْلِصِينَ şeklinde tahkîk, bunların dışında kalan diğer kırâat imamları ise الْمُخْلِصِينَ şeklinde okumuşlardır.⁶⁹⁰

إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَبِيمِ

⁶⁸⁴ Pâlûvî, t.y., 117.; Emin Efendi, 1287/1870, 492.; Feyizli, 2016, 227.; Hârûf, 2016, 451.

⁶⁸⁵ Dimyâtî, t.y., 475.

⁶⁸⁶ Hârûf, 2016, 451.

⁶⁸⁷ Dimyâtî, t.y., 475.

⁶⁸⁸ Hârûf, 2016,452.; Feyizli, 2016, 227.

⁶⁸⁹ Hârûf, 2016, 452.

⁶⁹⁰ Hârûf, 2016, 452.; Feyizli, 2016,. 227.

Bunların dışında tespit edilen bir başka lafız da sûredeki yüzaltmışüçüncü âyetteki صَلِّ lafzıdır. Mezkur lafız vakf hâlinde Ya'kub صَلَّى şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise صَلَّ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶⁹¹

لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الْأُولِينَ

Yüzaltmışsekizinci âyetteki الْأُولِينَ kelmesini Hamza nakil ile okuyarak vakf yapmıştır. Sekte ile beraber de tahkîk okumuştur. Verş iki tarikenden biri olan nakil ile okumuştur. İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve İdris hemzedden önceki sakin harfte sekte yaparak okumuşlardır. Ya'kub farklı olarak ha-i sekt ile الْأُولِينَ şeklinde okuyarak vakf yapmıştır.⁶⁹²

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Son olarak العالمين lafzını Ya'kub hulflü olarak ha-i sekt ile الْعَالَمِينَ şeklinde okuyarak vakf yapmıştır.⁶⁹³

2.3.2. Ankebût, Ahzâb ve Sâffât Sûrelerindeki Kırâat Farklılıklarının Tefsire Etkileri

Kırâat farklılıklarının İslâmî ilimler üzerinde etkilerinin olduğu bilinen bir hakikattir. Konuya ışık tutması açısından burada bir örnek vermenin faydalı olacaktır. Kırâat farklılıklarının fıkıh ilmi üzerinde şöyle bir etkisi olmuştur:

Hanefî mezhebine göre tavaf namazı vaciptir, Şafiî mezhebine göre ise sünnettir. Bu iki farklı hükmün kaynağı kırâat farklılığıdır. Şöyle ki bazı kırâatlere göre وَأَتَّخِذُوا مَقَامَ إِبْرَاهِيمَ مُصَلِّينَ fiili, emir sigasında okunmuşken, aynı fiili bir başka kırâat imamı وَأَتَّخِذُوا şeklinde mazi fiil olarak okumuştur. Burada وَأَتَّخِذُوا okuyanlar tavaf namazının hükmünü sünnet olarak hükme bağlarken, وَأَتَّخِذُوا okuyanlar ise tavaf namazının hükmünü vacip olarak hükme bağlamışlardır. Fiil, emir sigasında okunduğunda mana “İbrahim’in makamında bir namazgâh edinin,” şeklinde, mazi sigasında okunduğunda ise “İbrahim’in makamında bir namazgâh edildi.” şeklinde olmaktadır. Dolayısıyla kırâat farklılıklarının manaya, oradan da fikhî hükümlere etkisinin olduğu söylenebilir.

⁶⁹¹ Emin Efendi, 1287/1870, 492.; Hârûf, 2016, 452.

⁶⁹² Hârûf, 2016, 452.

⁶⁹³ Hârûf, 2016, 452.

Kırâat ilmi, Kur’ân kelimelerini iki ana başlık altında incelemektedir. Bunlardan biri “Usûl”, diğeri de “Ferş” dir. “Ferşü’l-huruf” olarak da ifade edilen Ferş bölümünde kelimelerin harf, hareke, yapı ve i’rap ları ele alınmaktadır. İstilahî olarak da “okunuşlarında hemfikir olunmayan” kısımlar ferşü’l-huruf olarak bildirilmektedir. Çalışmada manaya etki etmesi bakımından Ferş kısmını ilgilendiren alanlar incelenecek ve bunların tefsire etkileri değerlendirilecektir.

2.3.2.1. Ankebût Sûresindeki Kırâat Farklılıklarının Tefsire Etkileri

Bilindiği üzere İslam bilginleri Kırâat ilminin usul kısmına ait Kırâat farklılıklarının manaya etkisinin olmadığını, fakat ferş kısmının konu edindiği kırâat farklılıklarının ise manaya etki ettiğini belirtmişlerdir. Yani usul kısmının konusu olan izhâr, İdgâm, iklâb, ihfâ, sıla, med, işba’, tahkîk, teshîl, ibdal’in her iki kısmı, iskât, nakil, tahfîf, fetih, imâle, taklîl, terkîk, tefhîm, tağlîz, ihtilas, teşdid, teşkil, vakf, sekte, kat’, iskân, ravm, işmâm, hazif, yau’l-izafe, yau’z-zâide gibi kâideler kelimenin manasını değiştirecek nitelikte uygulamalar değildir. Yapılan çalışmada bu ilke dikkate alınarak usul farklılıklarına değinmeksizin manaya etki eden kırâat farklılıkları ele alınacaktır. Burada öncelikle kırâat-i aşereye⁶⁹⁴ göre farklı olan kelimeler ele alınıp incelenecek, gerekli hallerde şâz kırâatlere değinilecektir.

إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِنْدَ اللَّهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

“Siz, Allah’ı bırakıp da sade birtakım putlara tapıyorsunuz ve yalan uyduruyorsunuz. Haberiniz olsun, o sizin Allah’tan başka taptıklarınız sizin için bir rızık çıkaramazlar. Onun için rızık Allah’tan isteyin ve ona kulluk edin, ona şükredin. Nihâyetinde O’na döndürüleceksiniz.”⁶⁹⁵

Âyet-i kerîmede geçen تُرْجَعُونَ lafzını Ya’kub, İbn-i Muhaysın ve Mudîî şeklinde okumuşlardır.⁶⁹⁶ Bu Kırâate göre mana, “sizler ahiret yurduna döneceksiniz.” şeklinde olur. Tahkîk okuyanlara göre âyetin manası “Sizler ahiret yurduna döndürüleceksiniz.” şeklindedir. Yani burada fiil, meçhul muhatap

⁶⁹⁴ Kırâat-i aşere: Mütevatir ve meşhur kırâatlerden oluşan sahih kırâatler topluluğudur.

⁶⁹⁵ Ankebût, 29/17.

⁶⁹⁶ Muhammed Faht, Haruf, el-Muyessera fi’l-Kırâati’l-Aşri’l- Mütevatirati min Taîik-i Tayyibeti’n-Neşr, Beyrut, 2016, s. 398.

kipinden malum muhatap kipine dönüşmüştür. Dolayısıyla manaya cüzî bir etkisi olmuştur.

أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

“Onlar, Allah’ın yaratma işini ilk olarak nasıl yaptığını, sonra onu tekrarladığını görmediler mi? Şüphesiz bunu yapmak Allah’a göre gâyet kolaydır.”⁶⁹⁷

Âyetteki أَوَلَمْ يَرَوْا kelimesi Şu’be, Hamza, Kisaî, Halef ve Mudiî tarafından أَوَلَمْ تَرَوْا şeklinde okunmuştur. Bu durumda tahkîk okuyuşunda “Görmüyorlar mı?” şeklinde olan mana “Görmüyor musunuz?” şekline dönüşüyor. Burada dikkatlerin çekilmesine matuf gaip sigadan muhatap sigaya geçiş sözkonusudur.⁶⁹⁸ Ayrıca müfessirler burada muzari sigasının kullanılması hakkında Cenab-ı Hakk’ın yaratmasının sürekliliğini ifade sadedinde bir kullanım olduğu yorumunu yapmışlardır. Yani buradan Allah’ın varlığı ilk başta nasıl halkettiyse ikincide de aynı şekilde halkedeceği anlaşılmıştır. Burada muzari siganın kullanımıyla önce dünyadaki yaratılışın sürekliliği hatırlatılmakta ve akabinde de ahiret hayatının başlangıcındaki ikinci yaratılışın gerçekleşeceği bildirilmektedir, denilmiştir.⁶⁹⁹

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ
بَعْضُكُمْ وَيَلْعَنُ بَعْضًا وَمَأْوِيكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ

“İbrahim onlara dedi ki: “Sırf aranızda dünya hayatına mahsus bir sevgi (ve çıkar) uğruna Allah’ı bırakıp birtakım putlar edindiniz. Sonra kıyamet gününde kiminiz kiminizi inkâr edip tanımayacak; kiminiz kiminize lanet edecektir. Barınağınız cehennem olacaktır. Yardımcılarınız da olmayacaktır.”⁷⁰⁰

Bu Âyet-i kerîmede farklı okunan kelime مَوَدَّةٌ بَيْنِكُمْ kelimesidir. Üç farklı okuyuşa sahip olan bu kelimeyi İbn-i Kesir, Ebû Amr, Kisâî, Ruveys ve şaz kabul edilen râvilerden İbn-i Muhaysin ve Yezîdî مَوَدَّةٌ بَيْنِكُمْ, Hafs, Hamza, Râvih ve

⁶⁹⁷ Ankebût, 29/19.

⁶⁹⁸ Ebu Muhammed Abdü'l-Hak b. Galib İbn-i Atiyye, *el Muharramu'l-Vecizi fi Tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Abdusselam Abduşşafi Muhammed, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1422, c. IV, s. 311.

⁶⁹⁹ Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, D.İ.B., Yay., c. IV, s. 263.

⁷⁰⁰ Ankebût, 29/25.

onlara muvafakat eden A'meş مَوَدَّةً بَيْنَكُمْ, Diğer kırâat imamları ise مودةً بَيْنَكُمْ şeklinde okumuşlardır.⁷⁰¹

Burada مَوَدَّةً بَيْنَكُمْ okuyanlara göre mana “İbrahim onlara dedi ki: “Sırf aranızda dünya hayatına mahsus bir sevgi (ve çıkar) uğruna Allah'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz.” şeklinde olmaktadır. مَوَدَّةً بَيْنَكُمْ okuyanlara göre ise mana “aranızda bir sevgidir.” şeklinde olmaktadır. مودةً بَيْنَكُمْ okuyanlara göre ise mana “Siz Allah'ı bırakıp, bu putları dünya hayatında aranızda bir sevgi edindiniz.” şeklinde olmaktadır.⁷⁰²

وَلَوْ طَأَّ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ إِنَّا أَنَا أَنَا الْفَاحِشَةُ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ

“Lût'u da peygamber olarak gönderdik. Hani o kavmine şöyle demişti: “Gerçekten siz, sizden önce dünyada hiçbir toplumun yapmadığı bir hayâsızlığı işliyorsunuz.”⁷⁰³

Âyette geçen اِنْتُمْ kelimesini Nâfi, İbn-i Kesir, İbn-i Âmir, Hafs, Ebû Ca'fer ve İbn-i Muhaysın kesre okumuştur. Bu durumda lafız i'rap açısından bakıldığında haber konumundadır. Diğer kırâat imamları ise istifham hemzesi olarak okumuşlardır. İstifham hemzesi olarak okunan birinci hemzeye dair müfessirler; “Daha sonra ikinci olarak gelen istifhama dikkat çekmek için gelmiş bir hemze” olduğu yorumunu yapmışlardır.⁷⁰⁴ İstifham olarak okuyanlara göre âyetten kastedilenin inkâr olduğu ifade edilmektedir.⁷⁰⁵ اِنْتُمْ kelimesini tek hemzeli okuyanlar dikkate alındığında, bu haberin daha evvel geçen bir hayâsızlığı açıklamak üzere gelmiş bir emir olduğu, dolayısıyla buraya ikinci bir hemze getirmenin uygun olmayacağı, getirilirse sonra gelecek emir ile önce varit olan emirler arasındaki bağın kopacağı yorumları yapılmıştır.⁷⁰⁶ Bunun dışında azarlamaya matuf istifham edatı ile okuyanlar da mevcuttur. Bu şekilde okumak, önceki ve sonraki emirlerin müstakil bir ifade olduğunu izhâr etmektedir.

⁷⁰¹ İbn-i Atiyye, 1422, c. IV, 311.

⁷⁰² Çetin, 2012, 277.

⁷⁰³ Ankebût, 29/ 28.

⁷⁰⁴ Nâsirüddîn Ebî Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzi Beydavî, *el-Envâru't-tenzil ve Esrâru't-te'vil*, Daru'l-Kütüb'l-İlmiyye, Beyrut, c. II, s. 208.

⁷⁰⁵ Beydavî, t.y., c. II, s. 209.

⁷⁰⁶ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b.Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Bürdüni ve İbrahim Atfîş, Daru'l-Kütübü'l-Misriyye, Kahire, 1964, c. VII, s. 245.

Müfessirler, bu şekilde okumanın olumlu olduğunu beyan etmiştir.⁷⁰⁷ Bir başka yaklaşımda ise buradaki ifadenin istifham edatı olarak okunması hâlinde mananın “azarlama, başa kakma ve serzeniş” olabileceği ifade edilmektedir.⁷⁰⁸

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُوا أَهْلَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ

*“Elçilerimiz İbrahim’e müjde getirip, haberin olsun dediler: biz bu köyün halkını helâk edeceğiz çünkü onun halkı zalimdirler.”*⁷⁰⁹

Âyet-i kerîmede bulunan إِبْرَاهِيمَ kelimesi isimlerdeki Kırâat farklılıklarına olan bir örnektir. Zira İbrahim kelimesini İbn-i Âmir ve hulflü olarak İbn-i Zekvân إِبْرَاهِمَ şeklinde okumuşlardır. İbrahim isminin bu şekilde kullanımının Tevrat’ın bazı bölümlerinde geçtiği kelimenin daha evvel “yüce ata” anlamına gelen “Abram” kelimesi iken daha sonra “milletlerin atası, milletlerin babası” anlamında gelen “Abraham” kelimesine evrildiği ifade edilmektedir.⁷¹⁰ İbrahim kelimesi Kur’ân-ı Kerîm ve hadislerde “İbrahim” olarak zikredilirken, diğer İslamî kaynaklarda “İbrâhâm”, “İbrahim” ve “İbrahem” şeklinde de telaffuz edilmektedir. “İbrahim” kelimesinin farklılıklarını yediye kadar çıkartanların varlığı da bilinmektedir.⁷¹¹ Kelimenin menşei ile ilgili yapılan çalışmalarda kelimenin menşeinin Arapça olmadığı anlaşılmıştır. Dilbilimciler kelimenin kökeninin Süryanice veya İbranice olduğu bilgisini paylaşmışlardır. İbrahim isminin Süryanice kökenli bir isim olduğu kanısında olan Maverdî ve Ebû'l-Beka kelimenin “ebrahîm” olduğu ve manasında “merhametli baba” olduğu bilgisini paylaşmışlardır. Modern dilbilimciler ise kelimenin aslının İbrânîce “Abraham” olduğunu ifade etmişleridir.⁷¹² Kanaatimizce bu kullanım o dönemde yaşayan Yahudilerden nakledilen bir kullanımdır. Araştırmalar sonucunda “İbrahem” kullanımının manaya bir etkisine rastlanılmamıştır.

لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ

⁷⁰⁷ Kurtubî, 1994, c. VII, s. 246.

⁷⁰⁸ Semerkandî, 1997, c. III, s. 341.

⁷⁰⁹ Ankebût, 29/31.

⁷¹⁰ Ömer Faruk Harman, “İbrahim”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul, 2000, (c. XXI, s. 266-272.)

⁷¹¹ Harman, 2000, (c. XXI s. 269.)

⁷¹² Harman, 2000, (c. XXI, s. 269.)

*“Kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlük etsinler ve bir süre daha faydalansınlar bakalım! Ama ileride bilecekler.”*⁷¹³

Kâlûn, İbn-i Kesîr, Hamza, Kisaî, Halef, İbn-i Muhaysın ve A'meş bu kelimeyi sükûn ile وَلِيْتَمَنَّوْا şeklinde okumuştur. Bu okuyuşa göre mana *“Kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlük etsinler ve bir süre daha zevk alsınlar bakalım! İleride bilecekler.”* şeklinde olacaktır.⁷¹⁴ Lâm harfini sükûn okuyan kırâatlere göre mananın tehdit içeren bir emir olduğu müfessirlerce belirtilmiştir.⁷¹⁵

Beydavî de aynı şekilde buradaki lâmin tehdit için emir lâmı olduğunu belirtmiştir.⁷¹⁶

Sabûnî وَلِيْتَمَنَّوْا kelimesinin tehdit vechinde bir emir olduğunu beyan etmiş ve mananın *“Vermiş olduğum nimetleri hadi inkâr edin bakalım. Ömrünüzün sonuna kadar bu nimetlerden faydalanın. Fakat sonunda bu yaptıklarınızın sonucunu göreceksiniz.”* Şeklinde anlaşılabilirliğini ifade etmiştir.⁷¹⁷

Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlatılan tefsir çalışmasında âyetin meali verilirken yine emir kullanımını tercih edilmiş ve âyete *“Kendilerine bahşetmiş olduğumuz şeylere karşı nankörlük etsinler, zevk-u sefa sürsünler! Yakında anlayacaklar!”* anlamı verilmiştir.⁷¹⁸

قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ

*“İbrahim, "Ama orada Lût var" dedi. Onlar, "Orada kimin bulunduğunu biz daha iyi biliriz. Biz onu ve ailesini elbette kurtaracağız. Ancak karısı hariç. O geri kalıp helak edilenlerden olacaktır.”*⁷¹⁹

Burada لَنُنَجِّيَنَّهُ olarak nun harfini sakın okuyanlara göre kastedilen mana Lut peygamberin eşinin kâfir olduğunu teyide ve tembihe yöneliktir.⁷²⁰ لَنُنَجِّيَنَّهُ olarak

⁷¹³ Ankebût, 29/ 66.

⁷¹⁴ Çetin, 2012, 278.

⁷¹⁵ Celalüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammedi'l Mahalli, Celalüddîn Abdurrahman b. Ebû Bekir es-Suyûtî, *Tefsiru'l-Celaleyn*, Dar-ı İbn-i Kesîr, Beyrut 2005, s. 404.

⁷¹⁶ Beydavî, t.y., c. II, s. 214.

⁷¹⁷ Muhammed Ali es-Sabûnî, *Safvetü't-Tefasir*, Mektebü'l-Asriyye, yy, 2006, c. II, s. 905.

⁷¹⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Ku'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, Ankara 2017, c. IV, s.284.

⁷¹⁹ Ankebût, 29/ 32.

⁷²⁰ İbn-i Atiyye, 1422, c. IV, 311.

okunduğunda meleklerin verdikleri cevapta onların bu konuda bilgi sahibi oldukları hatta Hz. İbrahim'den daha fazla bilgiye sahip oldukları anlaşılmaktadır. “Ehl” kelimesinden maksat ise Lût ve ona inananların olduğu zikredilmektedir.

وَلَمَّا أَنْ جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سَيِّئًا بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالُوا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ إِنَّا مُنْجُونَكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا
امْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ

“Elçilerimiz kendisine geldiğinde Lût, onlardan dolayı huzursuz oldu ve ne yapacağını şaşırды. Ama onlar "korkma, üzülme!" dediler; "Biz seni ve eşin dışında bütün aileni kurtaracağız; eşin ise geride kalanlar arasında yer alacak.”⁷²¹

Âyet-i kerîmede farklı okunan kelime مُنْجُونَكَ kelimesidir. İbn-i Kesir, Şu’be, Hamza, Kisaî, Ya’kub, Halef, İbn-i Muhaysin ve A’meş bu kelimeyi tahfif yani مُنْجُونَ şeklinde okumuşlar, Diğer kırâat imamları ise tahkîk yani مُنْجُونَ şeklinde okumuşlardır. Bu tahfif ve teşdit okuyuşun mana üzerinde bir etkisinin olmadığı söylenmiştir.⁷²²

İbn-i Âşûr kelimenin öncesinde gelen “korkma” ve “üzülme” anlamındaki nehiyleri açıklamaya matuf olduğunu ifade etmektedir.⁷²³ Umumdan istisna için getirildiği ifade edilen kelimenin aynı manaya sahip iki farklı okuyuş olduğu söylenebilir.

إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَىٰ أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رَجْرًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ

“Biz, yoldan çıkmalarının cezası olarak bu memleket halkının üzerine gökten alçaltıcı bir bela indireceğiz!”⁷²⁴

Âyet-i kerîmedeki altı çizili lafzı İbn-i Âmir ve iki okuyuşundan biri ile Âsım⁷²⁵ dışındaki diğer kırâat imamları مُنْزِلُونَ şeklinde okumuşlardır. Bununla beraber sahîh kırâat imamlarının dışında olan Ameş’in مُنْزِلُونَ okuduğu nakledilmektedir.⁷²⁶ Farklı olarak İbn-i Âmir ve Âsım مُنْزِلُونَ okumuştur. Manaya etkisi bakımından değerlendirildiğinde kelime tahfif okunuşta if’al babında

⁷²¹ Ankebût, 29/ 33.

⁷²² Semerkandî, 1997, s. 373.

⁷²³ İbn Âşur, 1984, s. 245.

⁷²⁴ Ankebût, 29/ 34.

⁷²⁵ Semerkandî, 1997, yy. c. II, s.632.

⁷²⁶ İbn-i Atiyye, 1422, c. IV, 316.

okunmuşken, teşdit okuyuşta ise tef'îl babında okunduğu görülecektir. Farklı kalıplarda okunmasına rağmen yapılan araştırmalarda bu durumun manaya herhangi bir etkisi tesbit edilememiştir.

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

“Allah’tan başka varlıkların korumasına sığınanların durumu, örümceğin durumuna benzer: Örümcek, (ağını) kendine bir yuva yapar, ama yuvaların en çürüğü de örümceğin yuvasıdır. Keşke bilselerdi!”⁷²⁷

Âyet-i kerîme’deki الْبُيُوتِ kelimesi iki farklı şekilde okunmaktadır. Birincisi “الْبُيُوتِ” şeklinde, ikincisi ise “الْبُيُوتِ” şeklindedir. Âyette Allah’ın dışında dost edinenlerin durumu anlatılmıştır. Bu durumu ifade için Allah, örümceğin evini misal vermiştir. Nasıl ki örümceğin evi soğuktan ve sıcaktan örümceği koruyamıyorsa Allah’ın dışındaki edinilen dostlar (putlar veya şeytan) da Allah’ın azabından kendi dostlarını koruyamaz, fayda veremez. Yani Allah kendisinden başka dost edinenlere “Sizin inandıklarınız, bilerseniz en zayıf inançtır, varlıklardır.” demek istiyor.⁷²⁸

Akla şöyle bir soru gelebilir: Acaba kırâat farklılıklarının âyetin manasının kuvvetlendirilmesinde, tahsisinde veya farklı bir şekilde yorumlanmasında tesiri var mıdır? Akla gelen soruya cevap mahiyetinde yapılan araştırmalar sonucunda bu okuyuş farklılığının manaya herhangi bir etkisinin olmadığı söylenilebilir.

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

“Allah, onların kendisini bırakıp da ne türlü şeylere yalvarıp yakardıklarını şüphesiz bilmektedir. O, azîzdir, hakîmdir.”⁷²⁹

Âyette مَا يَدْعُونَ kelimesini Ebû Amr, Âsım, Ya’kub ve Yezîdî “مَا يَدْعُونَ” şeklinde okurken diğer kırâat imamları ise “مَا تَدْعُونَ” şeklinde okumuşlardır. “مَا تَدْعُونَ” okunan kırâat vechine göre siga gaipten muhataba dönüşmektedir. Bu vecheye göre مَا تَدْعُونَ şeklindeki okuyuşta Kureyş müşrikleri muhatap alınmış ve onlara hitap edilmiştir. Dolayısıyla mana *“Ey insanlar! Allah sizin (müşriklerin)*

⁷²⁷ Ankebût, 29/ 41.

⁷²⁸ Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed b. İbrahim b. Ömer el-Hâzin, *Lübâbü’t-Te’vil fi Meâni’t-Tenzil*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, s. 401.

⁷²⁹ Ankebût, 29/ 42.

Allah'tan gayri taptığınız şeyleri bilmektedir.” şeklinde olmaktadır. Diğer kırâate göre ise siga gaiptir ve mana “*Ey insanlar! Allah, onların Allah'tan gayri taptığı şeyleri bilmektedir.*” şeklinde verilmektedir.

يُدْعُونَ okunuşu dikkate alındığında geçmiş ümmetlerden bir haber şeklinde mana verilmiştir. Allah, o toplulukların içerisinde Allah'tan başkasına kulluk edenleri, dolayısıyla helak olacakları bilmektedir.⁷³⁰

Taberî, tefsirinde bu mananın isabetli olmadığını ifade edip görüşünü şöyle temellendirmektedir: Âyetin önceden yaşamış bir topluluktan haber verdiğini düşünelim. Kur'ân'ın bu âyetinin nazil olduğu dönemde böyle bir topluluk yoktu ve evvelen onlar helak olmuşlardı. Eğer kastedilen ikinci mana doğru olsaydı âyetin metninin *إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا كَانُوا يَدْعُونَ* şeklinde inzal olması gerekirdi. Dolayısıyla Taberî'ye göre mana “*Ey Kavim! Allah, kendisinden başka şeylere tapanların halini bilir. Bilin ki taptıklarınız, size fayda da zarar da veremez.*”⁷³¹ şeklinde olmalıdır.

Mekkî ise tefsirinde *مَا تَدْعُونَ* okunduğunda âyetin manasının “*Allah, sizin kendisinden başka taptıklarınızın hâlini bilir. Onlar size ne fayda ne de zarar verir.*” olabileceğini ifade etmiştir.⁷³²

Sonuç olarak *يَدْعُونَ* okuyanlara göre kastedilen önceki topluluklar iken; *تَدْعُونَ* okuyanlara göre ise kastedilen Kureyşli müşrikler veya Mekkeli kâfirlerdir.⁷³³ Beğavî de Basra ekolünün ve Âsım'ın *يَدْعُونَ* okuduklarını dolayısıyla bu okuyuşla daha önceki milletlerin kastedildiğini belirtmiştir.⁷³⁴

وَقَالُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ

⁷³⁰ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Camiu'l-Beyan An Te'vil-i Âyi'l-Kur'an*, thk. Ahmet Muahmmmed Şakir, Müessesetü'r-Risale, 2000, c. XVIII, s. 401.

⁷³¹ Taberî, 2000, 405.

⁷³² Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Taâlib Hammûş b. Muhammed b. Muhtar el-Kaysî, *el-Hidaye ilâ bulûğu'n-nihâye fî'ilmî me'âni'l-kur'ân ve tefsîrihî ve ahkâmihî ve cümelin min fûnûni ulûmih*, thk. Mecmûatü resaili Câmiiyyeti bi kelimetî't-derâsâti'l-ulye ve el- bahsül ilmî, yy., 2008, c. IX, s. 5630-5631.

⁷³³ Muhammed Senâullah el-Mazharî, *et-Tefsîru'l- Mazharî lisenâillahi'l- Mazhariyyi*, thk. Ğulam Nebiyyi Tusî, Mektebetü'r-Rüşdiyye, Pakistan, h.1412., c. VII, s. 203.

⁷³⁴ Hüseyin b. Mesud b. Muhammed el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Abdürrezzâk el Mehdî, Dârü İhyâi't-Türâsi el-Arabi, Beyrut, 1420, c. III, s. 557.

“Onlar hâlâ, “Rabbinden ona bazı mucizeler indirilmeli değil miydi?” diyorlar. De ki: “Mucizeler yalnız Allah’ın katındadır; ben sadece bir uyarıcıyım.”⁷³⁵

Âyet-i Kerîmede geçen **آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ** kelimesi bazı kırâatlerde cemi olarak okunurken bazı kırâatlerde ise müfred **آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ** olarak okunmuştur. Âyetteki kırâat farklılıkları müfessirlerin bu lafzı farklı yorumlamalarına neden olmuştur. Cemi kalıbında okuyanlara göre müfessirler **آيَاتٌ** kelimesinden kastın Hz. Musa’nın asası, Hz. Salih’in develeri ve Hz. İsa’nın sofrası gibi Hz. Peygamber’den (s.a.v.) önceki peygamberlere verilen mucizeler olduğunu ifade etmişlerdir. Müşrikler “İsmi geçen peygamberlerin doğruluğunu tasdik mahiyetinde nasıl mucizeler gelmiş ise Hz. Muhammed’e de bunun gibi mucizeler gelmeli değil miydi?” diyerek mucize beklentilerini belirtmişlerdir. Zira müşrikler Kur’ân’ı- Kerim’i beşeri aciz bırakan bir olay olarak görmemekteydi. Kelimenin müfred olarak okunduğu kırâate göre müfessirler âyette geçen **آيَةٌ** kelimesine müşriklerin mucize beklentisi içerisinde olma hallerini ifade anlamını vermişlerdir.

Sa’lebî âyete senden önceki indirilen peygamberlere verildiği gibi sana da mucizelere verilmeli değil miydi? manasını vermiştir.

Semerkandî’ye göre ise kelimeyi cemi okuyanlara göre **آيَاتٌ** kelimesinden maksat Kur’ân’ın âyetleridir. Müfred okunan kırâate göre ise **آيَةٌ** kelimesinden maksat Hz. Muhammed’in (s.a.v.) peygamberliğini tasdik eden bir delildir.⁷³⁶

Aslında Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Kur’ân’ı yazmamış olması O’nun peygamberliğine en büyük delildir. Fakat ona inanmayanlar Kur’ân’ı delil kabul etmedikleri için başka bir delil istemektedirler. Dolayısıyla âyete “Onlar hâlâ, “Rabbinden ona bir mucize indirilmeli değil miydi?” diyorlar. şeklinde de mana verilebilmektedir.

يَوْمَ يَعْشَاهُمْ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

“Azabın kâfirleri üstlerinden ve ayaklarının altından bürüyeceği gün, Allah onlara, “Yaptıklarınızın cezasını tadın” diyecektir.”⁷³⁷

⁷³⁵ Ankebût, 29/ 50.

⁷³⁶ Semerkandî, 1997, s. 402.

⁷³⁷ Ankebût, 29/ 55.

Âyet-i kerîmede geçen وَيَقُولُ ifadesi iki farklı şekilde tilâvet edilmiştir. Nâfi, Âsım, Kisaî, Halef, ve onlarla aynı okuyan A'meş Yi ile وَيَقُولُ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise kelimeyi ن harfî ile وَقُولُ şeklinde okumuşlardır. Burada fail değiştiği için mana da değişmektedir. وَيَقُولُ okunduğunda azapla görevlendirilenin yani meleklerin fail olduğu, وَقُولُ olarak okunduğunda da bu ifadeyle biz emrediyoruz diyerek failin Allah olduğu ifade edilmiştir.⁷³⁸ Aynı şekilde yine bazı kaynaklarda bu konuda failin Allah veya O'nun emriyle bazı meleklerin olduğu beyan edilmiştir.⁷³⁹ Beğavî, failin Allah'ın azapla vazifelendirdiği melekler olduğunu ifade etmektedir.⁷⁴⁰ Ayrıca Allah'tan hikâye eder gibi cemi kalıbıyla nakletme anlamına geldiği de müfessirlerin beyanları arasındadır.⁷⁴¹

وَيَقُولُ olarak okuyanlara göre fail mülk sahibidir, yani onları azapla görevlendiren Allah'tır.

Burada faille alakalı bir başka yorum ise Ebû Hayyan'dan gelmektedir. Ebû Hayyan lafzı ن ile وَقُولُ şeklinde okunduğunda bunun "azamet" manasına geldiğini beyan eder.⁷⁴² Alusî kelimenin وَقُولُ şeklinde okunduğunu dolayısıyla da failin cehennem olduğunu ifade etmiştir.⁷⁴³

Müfessirlerin yorumlarından anlaşıldığı üzere bu lafızdaki kırâat farklılıkları nedeni ile failin kim olduğu net bilinmemektedir. Sonuç olarak failin Allah, görevli melekler veya cehennem olduğu yönünde üç farklı yorum ortaya çıkmıştır. Failin Allah veya görevli melekler olması durumunda nihaî anlamda failin Allah olduğu sonucuna varılabilir. Zira melekleri vazifelendiren de Allah'tır.

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ

⁷³⁸ Suyutî, 2005, s. 403.

⁷³⁹ Beydavî, t.y., c. II, s. 212.

⁷⁴⁰ Beğavî, 1420, c. III, s. 594.

⁷⁴¹ Semerkandî, 1997, 403.

⁷⁴² Ebû Hafs Ömer b. Ali ed-Dımeşkî İbn-i Adil, *el-Lübab fi Ulûmi'l-Kitab*, thk. Adil Ahmed Abdul Mecûd ve Ali Muhammed Muavviz, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, c. XV, s. 367.

⁷⁴³ Şahâbeddin Muhammed b. Abdullah el-Hüseyni el-Âlûsî, *Ruhu'l-Meanî fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azîmi ve Sebi'l-Mesâni*, yy., t.y., c. XV, s. 305.

“Her can ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz.”⁷⁴⁴

تَرْجَعُونَ kelimesini Ebû Bekir Şu’be يُرْجَعُونَ şeklinde okumuştur. Ya’kub ve İbn-i Muhaysın تَرْجَعُونَ şeklinde, diğer kırâat imamları ise tahkîk ile okumuşlardır. Bu âyet kırâat farklılıkları bakımından ele alındığında Âsım’ın ilk râvisi Ebû Bekir Şu’benin (ö.190) يَرْجَعُونَ vechi karşımıza çıkar. Bu vecihle okunduğunda âyete “ahirette amellerinin karşılığını alacak olanlardan haber verme” manası verilmiştir. تَرْجَعُونَ okunan veçhe göre ise “ahirette amellerinin karşılığını alacak olanlara söylenen bir söz, hitap” manası verilmiştir.⁷⁴⁵

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ

“İman edip salih amel işleyenler var ya, onları içinden ırmaklar akan ebedi kalacakları cennet köşklerine yerleştireceğiz. Çalışanların mükâfatı ne güzeldir!”⁷⁴⁶

Âyette altı çizili kelimeyi Hamza, Kisâî, Halef ve A’meş لَنُبَوِّئَنَّهُمْ şeklinde okumuşlardır. Bunun dışında Ebû Ca’fer لَنُبَوِّئَهُمْ şeklinde, diğer kırâat imamları ise tahkîk olarak لَنُبَوِّئَنَّهُمْ şeklinde okumuşlardır. Bu okumaların âyetin tefsirine de etkileri olmuştur. Kelime tahkîk ile okunduğunda mana “onları indireceğiz, yerleştireceğiz, iskânını sağlayacağız” şeklinde olur.

Taberîye göre لَنُبَوِّئَنَّهُمْ ile لَنُبَوِّئَهُمْ vechilerinin manaları birbirine yakın olmakla beraber aralarında küçük farklılıklar vardır. لَنُبَوِّئَهُمْ vechinden “bir eve yerleştirme” anlaşılmalıdır. Dolayısıyla kelimeye “kendileri için hazırlanmış olan bir eve yerleştirme, indirme” anlamı verilmiştir. لَنُبَوِّئَهُمْ vechinde ise kelimeye “iman edenlere sağından solundan ırmaklar akan cennetler ve uzun bir süre kalmak için Allah’ın evlerinden bir ev verileceği” şeklinde anlam verilmiştir.⁷⁴⁷ Kelimenin sözlük manasına bakıldığında lafız “oturmak, uzun süre ikamet için yerleşmek, misafirler için hazırlanmış oda veya misafir odası” gibi anlamlara gelmektedir.⁷⁴⁸ Buna binaen bu âyet-i kerîme “cennette kendileri için hazırlanmış bir eve kalıcı bir şekilde yerleştirme” şeklinde tefsir edilebilir.

⁷⁴⁴ Ankebût, 29/ 57.

⁷⁴⁵ Semerkandî, 1997, 403.

⁷⁴⁶ Ankebût, 29/58.

⁷⁴⁷ Taberî, 2000, 403.

⁷⁴⁸ Mutcalı, ty., 102.

Maturidî bu iki veçhe göre âyeti tefsir ederken لَنْبَوْنَهُمْ için “hazırlamak” manasını vermiş; لَنْتَوِيْنَهُمْ için ise ikamet manasını vermiştir.

Semerkandî de tefsirinde لَنْبَوْنَهُمْ için ikamet etme manasını verirken لَنْتَوِيْنَهُمْ için ise indirmek manasını tercih etmiştir.⁷⁴⁹

Ferrâ’dan nakille bu iki vechin anlam bakımından birbirleriyle aynı olduğu ifade edilmiştir. Yani Ferra’ya göre ikamet etmek ile bir eve inmek, yerleşmek aynı anlamdadır.⁷⁵⁰

لَنْبَوْنَهُمْ rivâyeti için kimi müfessirler “uzun bir süre kalma” için “en yüksekteki eve iskân” anlamı vermişlerdir.⁷⁵¹

Bir takım müfessirler لَنْتَوِيْنَهُمْ vechine “ikamet” لَنْبَوْنَهُمْ vechine “oturacakları mekâna ulaşma” anlamı vermiştir.⁷⁵²

Bir kısım müfessir لَنْتَوِيْنَهُمْ vechinde kullanılan ثَوِيَ fiiline istinaden “bir kişinin ikamet etmesi” manasını vermiş, وَأَثَوِيْتَهُ dendiğinde de “eve gelen kişinin orada ikamet etmesi” anlamını vermiştir.⁷⁵³

Yorumlardan da anlaşılacağı üzere bu farklı okuyuştan iki mana ortaya çıkmıştır. Herhangi bir eve ikamet maksadı olmaksızın gelmek manası لَنْبَوْنَهُمْ kalıbından çıkartılmışken; herhangi bir eve uzun süreli bir ikamet maksadı ile gelmek manası da لَنْتَوِيْنَهُمْ kalıbından çıkartılmıştır. Sonuç olarak Allah’ın müminler için hazırladığından bahsettiği evi ifade için لَنْتَوِيْنَهُمْ vechi daha uygundur.

2.3.2.2. Ahzâb Sûresindeki Kırâat Farklılıklarının Tefsire Etkileri

وَأَتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

“Rabbinden sana vahyedilene uy. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”⁷⁵⁴

⁷⁴⁹ Semerkandî, 1997, 403.

⁷⁵⁰ *Meâni'l-Kur'an*, thk. Ahmed Yusuf en-Necati, Muhammed Ali en-Neccar ve Abdulfettah İsmail, Daru'l-Mısır, Mısır, Ebu Zekeriya Yahya b. Ziyâd b. Abdullah b. Manzûr ed-Deylemi el- Ferrâ', t.y., c. II, s. 318.

⁷⁵¹ Maverdî, *en-Neketü ve 'l-Uyûn*, t.y., yy., s. 403.

⁷⁵² Ebu'l-Muzaffer Mansur b. Muhammed b Abdilcebbar b. Ahmed el-Maruzi es-Semâni, *Tefsiru'l-Kur'an*, thk. Yâsir b. İbrahim ve Ğanim b Abbas b. Ğanim, Daru'l-Vatan, Riyad, 1997, c. IV, s. 190.

⁷⁵³ Beğavî, 1420, c. III, s. 565.

⁷⁵⁴ Ahzâb, 33/2.

Ebû Amr Yezidî ve Hasan kelimeyi *يَعْلَمُونَ* şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır.⁷⁵⁵ İki vechin manaya etkisi üzerinde müfessirler farklı yorumlar yapmışlardır. Örneğin Mekki b. Ebi Talip tahkîk okunuşa göre mananın “Allah sizin bu kitapda ve bu kitabın dışında yaptıklarınızdan haberdardır.” anlamına geldiğini ifade etmiştir. *يَعْلَمُونَ* vechine göre ise âyetin manasının “O, kafirlerin ve müşriklerin yaptıklarından haberdardır.” şeklinde olacağını beyan etmiştir.⁷⁵⁶

Kelime incelendiğinde *يَعْلَمُونَ* vechinde gaib sigasının, *تَعْمَلُونَ* vechinde muhatab sigasının kullanıldığı görülecektir. Dolayısıyla *يَعْلَمُونَ* vechine göre ayet kâfirlerden haber vermektir. Diğer veche göre ise kasıt bütün insanlardır.⁷⁵⁷ Allah, kimin kabul edip kimin de reddedeceğini ezeli ilmiyle biliyor olmasına rağmen genelli içine alan bir emir vermiştir.⁷⁵⁸

Sülemî, İbn-i Ebî İshâk ve Ebû Amr *يَعْلَمُونَ* yani gaip siga ile okumuşlardır. Buna göre mana “yaptıklarını bilendir” şeklinde olmaktadır. Yani Allah, kafirlerin ve münafıkların yaptıklarını çok iyi gören ve bilendir anlamı verilmiştir.⁷⁵⁹ *يَعْلَمُونَ* okunduğunda âyete Allah’ın o münafık ve kafirlerin kurduğu tuzaklardan haberdar olduğu anlamı verilmiştir.⁷⁶⁰ Yine aynı vecihle okunduğunda Allah’ın münafıkların ve kâfirlerin yaptıkları hilelerden haberdar olduğu ve bu hilelerden peygamberini koruyacağı manası verilmiştir.⁷⁶¹ Ayrıca ifade etmek gerekirse *تَعْمَلُونَ* olarak okunduğunda müfessirler hitabın Hz. Peygamber’e (s.a.v.) yapıldığını ve kalıbın cemî olmasının da ta’zîm için olduğunu açıklamışlardır.⁷⁶²

وَأَلُو دُخَلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَأَتَوْهَا وَمَا تَلْبَثُوا بِهَا إِلَّا بَسِيرًا

⁷⁵⁵ Rivayete göre Hz. Peygamber, yanına gelen münafık ve müşriklere daha yumuşak davranıyormuş. Onların isteklerini kabule yeltenmişti. Bunun üzerine Ahzâb suresinin bu ayeti nazil oldu ve Hz. Muhammed’e (s.a.s.) onlara uymaması emredildi.

⁷⁵⁶ Mekki b. Ebi Talip, 1429,

⁷⁵⁷ Ebû Ca’fer Muhammed b. el-Hasan b. Ali et-Tusî, *et-Tibyân fi Tefsîri’l-Kur’ân*, thk. Ahmed Habib Kasîr, el-Mektebu’l-İlâmu’l-İslamiyye, h.1409, c. VI, s. 325..

⁷⁵⁸ Maturîdî, c. VIII, s. 348.

⁷⁵⁹ Kurtubî, 1994, c. XIV, s. 115.

⁷⁶⁰ Ebû’l-Berekât Hâfizüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, thk. Yusuf Ali Bedîvî, *Medârikü’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vil*, Daru’l-Kelîmü’d-Dayyib, Beyrut, 1998, c. III, s. 15.

⁷⁶¹ Beydavî, t.y., c. II, s.239.

⁷⁶² İbn-i Adil, 1998, c. XV, s. 497.

“Eğer Medine'nin her tarafından üzerlerine gelinseydi ve kendilerinden karışıklık çıkarmaları istenseydi, hiç tereddüt etmeden bunu hemen yaparlardı; o konuda fazla gecikmezlerdi.”⁷⁶³

Eldeki musahafatta لَاتُوهَا şeklinde geçen kelimeyi Nâfi, İbn-i Kesîr, Ebû Ca'fer ve İbn-i Zekvân لَاتُوهَا şeklinde diğer kırâat imamı ise tahkîk yani لَاتُوهَا şeklinde okumuşlardır. Bazı kaynaklarda kelime لَاتُوهَا olarak okunduğunda “fitneye gelirlerdi” şeklinde tefsir edilmiştir.⁷⁶⁴ Med ile لَاتُوهَا şeklinde okunduğunda ise mananın “can-ı gönülden seve seve yaparlardı” şeklinde olduğu belirtilmiştir.⁷⁶⁵ Ayrıca âyette muhatap alınanların münafıklıklarının üst derecede olması hasebiyle onların hemen imanlarından dönebildikleri belirtilmiş ve Hz. Bilal örneği verilerek olay dramatize edilmiştir. Hz. Bilal'in yapılan işkenceler karşısında dininden dönmediği, diğerlerinin ise dinlerinden hemen dönüp müşriklerin isteklerini yerine getirdikleri ve imanlarından dönmeleri, medli okunuşa delil olarak zikredilmiştir. Dolayısıyla mananın “kendi öz nefislerinden verirlerdi” şeklinde olabileceği ifade edilmiştir.⁷⁶⁶

Maturîdî âyeti şirke çağırıldıklarında hemen onlara olumlu cevap verirler, malları veya dinleri kendilerinden istendiğinde onları vermekten kaçınmazlar şeklinde tefsir etmiştir.⁷⁶⁷

Semerkandî hem medli hem de medsiz okunuşa göre âyeti tefsir etmiştir. O'na göre medli okunursa, mana mallarını ve dinlerini isteyen Ebû Süfyan ve yanındakilere hemen verirler anlamına gelir. Medsiz olarak okunduğunda ise fitneye, şirke veya savaşa çağırıldıklarında hemen icabet ederler ve o fitnenin içinde yer alırlar anlamına gelebileceğini bildirmiştir. Bununla beraber iki okuyuşun da tek bir anlamda birleştiğini beyan etmiştir.⁷⁶⁸

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا

⁷⁶³ Ahzâb, 33/14.

⁷⁶⁴ Kurtubî, 1994, c. XIV, s. 149.

⁷⁶⁵ Kurtubî, 1994, c. XIV, s. 149-150.

⁷⁶⁶ Kurtubî, 1994, c. XIV, s. 149.

⁷⁶⁷ Maturîdî, 2005, c. VIII, s. 363.

⁷⁶⁸ Semerkandî, 1997, 419.

“Ey Peygamber hanımları! İçinizden kim apaçık bir çirkinlik yaparsa onun cezası iki kat verilir. Bunu yapmak Allah'a göre pek kolaydır.”⁷⁶⁹

Altı çizili ibareyi İbn-i Kesîr, İbn-i Âmir ve hulflü bir şekilde ona muhalefet eden İbn-i Muhaysın يُضَعَّفُ لَهَا الْعَذَابُ şeklinde okumuşlardır. Ebû Amr, Ebû Ca'fer, Ya'kub, Yezîdî ve Hasan ise son harfin harekesini ötre olarak yani يُضَاعَفُ لَهَا الْعَذَابُ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise tahkîk yani يُضَاعَفُ لَهَا الْعَذَابُ şeklinde okumuşlardır. Mezkûr lafızda hitap öncelikle peygamber hanımlarına aittir. Onlarla ilgili hüküm konusunda kırâat vechi nasıl bir farklılık ortaya çıkarmıştır?

Müfessirler âyetin tefsirine farklı yorumlar getirmişler ve bazıları Peygamber eşlerinden birisinin zina ettiği varsayılır ve bu konuda onların cezalandırılması düşünülürse, konularının büyüklüğü sebebiyle cezası da büyük olmalı, dolayısıyla iki kat olmalıdır şeklinde yorumlamışlardır. Nasıl bir köleye nispetle hür olan bir kişiye uygulanan had cezası aynı değilse buradada öyle düşünmek icap etmektedir demişlerdir. Buna göre lafızdan çıkartılan iki katın anlamı iki defa veya iki mislidir.⁷⁷⁰

Bir diğer yaklaşım da يُضَاعَفُ ile يُضَعَّفُ arasındaki fark dikkate alınarak âyet yorumlanmıştır. Buna göre bu iki kullanım birbirinden farklıdır. Dolayısıyla يُضَاعَفُ vechine göre mana “kat be kat, pek çok katlar” anlamına gelir. Fakat يُضَعَّفُ vechine göre ise mana “iki kat” anlamına gelmektedir. Bu fikirde olanlardan birisi de Ebû Amr'dır ve يُضَعَّفُ لَهَا الْعَذَابُ okuyuşunu tercih etmiştir.⁷⁷¹

Ebû Ubeyde konu ile alakalı olarak يُضَاعَفُ لَهَا الْعَذَابُ dan üç kat azap anlaşılmalı demiştir.⁷⁷²

Bazı müfessirler bu yorumun isabetsiz olduğunu ifade etmişler ve iddalarını şöyle delillendirmişlerdir. Azap, ecirden daha fazla olamaz. Çünkü Allah, “Biz onlara ecirlerini iki kat veririz” demiştir. Dolayısıyla azap da iki katıdır. Yine bir başka âyetinde “Onlara azaptan iki kat ver!” demesi azabın iki misli olduğu anlamına gelir.⁷⁷³

⁷⁶⁹ Ahzâb, 33/30.

⁷⁷⁰ Kurtubî, 1994, c. XIV, s. 175.

⁷⁷¹ Kurtubî, 1994, c. XIV, s. 175.

⁷⁷² Ma'mer b. Müsenna et-Teymî el-Basrî Ebu Ubeyde, (thk) Muhammed Fuat Sezgin, *Mecâzû'l-Kur'an*, Mektebetü'l-Hancı, Kahire 1381, c. II, s. 136.

⁷⁷³ Mekkî b. Ebî Talip, 1429.

Bu konuda bir başka görüş ise “ona azabı iki kat artırılır” ifadesinden maksadın dünya ve ahiret azabı olduğu yönündedir

İbn-i Atiyye’ye atfedilen görüşe göre, peygamber eşlerinin aksine diğer insanların dünyada çektikleri azap ahiretteki azaba karşılık olacaktır. Ahirette tekrar aynı cezayı çekmelerine gerek kalmayacaktır. Peygamber eşleri ile ilgili böyle bir durum olamayacağına göre azabın iki kat arttırılmasından kastedilen dünya ve ahiret azabıdır.⁷⁷⁴

Taberî tefsirinde kırâat farklılığına değinmiş ve bu âyetin manasının farklı yorumlanabileceğini ifade etmiştir. Taberî’ye göre يُضَعَّف okunduğunda bu kelime bir şeyi katlamak, bir şeyin katını yapmak demektir. Yani bir nesneyi veya eylemi iki nesne veya iki eylem yapmak demektir. Böylece mana diğer insanlara nazaran peygamber eşlerine dünya ve ahirette iki kat azap verilecek şeklinde olacaktır. يُضَاعَف okunduğunda ise mana bir nesneyi, eylemi iki misli yapmak anlamına gelir. Bu da eylemin üç katı olması demektir. Bu durumda mana diğer insanlara nazaran peygamber eşlerine dünya ve ahirette üç kat azap verilecek şeklindedir. Taberî “Biz de يُضَعَّف vechini tercih ettik”⁷⁷⁵ demek sûretiyle kendi düşüncesini belirtmiştir.

Ebû Ubeyde ve Ebû Amr azabın يُضَاعَف okunduğunda üç katı, يُضَعَّف okunduğunda ise iki katı olacağı kanaatindedirler.⁷⁷⁶

Maturîdî, iki kat cezadan maksadın bu dünyada hem had hem de recm cezası olduğunu ifade etmektedir.⁷⁷⁷ Dolayısıyla Maturîdî, bu kelimeye iki misli azap anlamı vermiştir.

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

“Ey Peygamber hanımları! Evlerinizde oturun. Eski cahiliye günlerindeki gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Resûlüne itaat edin. Ey Peygamberin ev halkı! Allah sizden ancak günâh kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”⁷⁷⁸

⁷⁷⁴ Kurtubî, 1994, c. XIV, s. 175.

⁷⁷⁵ Taberî, 2000, 321.

⁷⁷⁶ Mekkî b. Ebî Talip, 1429.

⁷⁷⁷ Maturîdî, 2005, c. VIII, 378.

⁷⁷⁸ Ahzâb, 33/33.

وَقَرْنَ kelimesini Nâfi, Âsım ve Ebû Ca'fer hariç bütün kırâat imamları وَقَرْنَ şeklinde okumuşlarken, diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır. وَقَرْنَ فِي وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ okuyanlara göre bu kelimeye “evlerinizde oturun” anlamı, وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ vechine göre ise bu kelimeye “vakarlı, ağırbaşlı olun” anlamı verilmiştir.⁷⁷⁹ Âyetin devamında gelen “Eski cahiliye günlerindeki gibi siz de açılıp saçılmayın.” mealine göre “ağırbaşlı olun” şeklinde verilen anlamın daha isabetli olduğu söylenebilir. Bu görüşü Mukatil b. Süleyman tefsirinde paylaşmıştır.⁷⁸⁰

Taberî tefsirinde bu iki okuyuşa değinmiş ve وَقَرْنَ vechine vakar sahibi olun ve evinizde oturun anlamı vermiştir. Aynı şekilde وَقَرْنَ vechine de evlerinizde oturun anlamı vermiştir.⁷⁸¹ Yine bazı müfessirler kesreli okunduğunda mananın vakar anlamına geldiğini, fethalı okunduğunda ise mananın karar anlamına geldiğini belirtmişlerdir.⁷⁸²

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

“Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir, fakat o, Allah'ın Resülü ve nebilerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.”⁷⁸³

Kelimeyi Âsım ve Hasan وَخَاتَمَ, bu iki imamın dışındakiler ise وَخَاتِمَ okumuşlardır. Bu iki vechiye bakıldığında bazı müfessirler mananın peygamberlerin sonuncusu veya peygamberliği sona erdiren son peygamber olduğunu ifade etmişlerdir.⁷⁸⁴ Zira bu fiilin anlamları içerisinde nihâyet, son ve mühür gibi anlamlar mevcuttur.

Semerkandî meseleyi özel olarak incelemiş ve kelimenin esre vechi ile okunduğunda mananın “peygamberlerin sonuncusu”, fetha ile okunduğunda ise “peygamberliği sona erdiren kişi” olarak belirtmiştir.⁷⁸⁵

Sa'lebî ت harfinin fetha ile okunduğunda mananın “peygamberlerin sonuncusu”, kesra ile okunduğunda da mananın “nübüvveti ile peygamberliği sona erdiren kişi” şeklinde olduğunu belirtmiştir.⁷⁸⁶

⁷⁷⁹ Çetin, 2012, 289.

⁷⁸⁰ Mukatil b. Süleyman, *Tefsir'u-Mukatıl*, yy., t.y., c. III, s. 82.

⁷⁸¹ Taberî, 2000, 322.

⁷⁸² Maturîdî, 2005, c. VIII, s. 381.

⁷⁸³ Ahzâb, 33/40.

⁷⁸⁴ Yazır, 1992, 321.

⁷⁸⁵ Semerkandî, 1997, 433.

⁷⁸⁶ Sa'lebî, 2015, c. XXI, 471.

İbn'ül-Cevzî ت harfinin kesre ile okunduğunda kelimeye “nebiliğin mühürlenmesi, bitirilmesi veya sona erdirilmesi” anlamını verirken, fetha ile okunduğunda kelimeye “peygamberlerin sonuncusu” anlamı verileceğini beyan etmiştir.⁷⁸⁷ İbn'ül-Cevzî eserinde bu görüşünü teyit mahiyetinde şunları söylemiştir: İbn-i Abbas, bu kelimedenden kastedilen mananın peygamberlerin sonuncusu olduğunu, eğer peygamberimizle nübüvvet nihâyete ermeseydi peygamberlik müessesesinin Hz. Peygamberimiz'in (s.a.v.) çocuklarıyla devam edeceğini söylemiştir.

Nesefî de bu konuda diğer müfessirler gibi düşünmektedir. Ona göre fetha ile okunduğunda âyete “peygamberlerin sonuncusu”, kesre ile okunduğunda ise “peygamberliği sona erdiren kişi” olarak mana verilmelidir. Bu konuda Nesefî, İbn-i Mesûd'un وَلَكِنْ نَبِيًّا خَتَمَ النَّبِيِّينَ “Nebiliği sona erdiren bir peygamberdir.” kırâatını delil getirerek tezini savunmuştur.⁷⁸⁸

Yukarıda ismi geçen müfessirler kırâat farklılıklarına bağlı olarak bu iki yaklaşımdan farklı bir görüş belirtmemişlerdir. Bütün müfessirler Hz. Peygamber'den sonra peygamber gelmeyeceği hususunda hemfikirdir. Bu noktada Hz. Peygamber'in o esnada erkek evladının hayatta olmaması ve Allah'ın “Muhammed sizin erkeklerinizden hiç kimsenin babası değildir” demesi, kendi soyundan devam eden bir peygamberlik olgusunun olmayacağı anlamındadır. Hatta Hz. Zeynep ile evlenmesi Hz. Peygamber'in evlatlıklarından birisi de olsa peygamberlik olgusunun devam etmeyeceği hakikatini izhâr mahiyetindedir. Zira önceki peygamberlerin evlatlarından yine peygamberlik devam etmiştir. Allah (cc) Hz. Muhammed (s.a.v.) ile artık vahyin gelmeyeceğini ve peygamberliğin tamamen bittiğini ifade etmiştir.⁷⁸⁹

رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا

*"Ey Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onları büyük bir lanete uğrat."*⁷⁹⁰

Âsım, hulflü olarak Hişâm ve Hasan كَبِيرًا şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ve Hişâm (ikinci vechi) كَثِيرًا şeklinde okumuşlardır. Bu iki vechin

⁷⁸⁷Cemaleddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, nşr., Abdürrezzak el-Mehdî, *Zâdü'l-Meysîr fi İlmi't-Tefsîr*, Daru'l-Kütübü'l-Arabiyye, Beyrut, 1422, c. III, s. 470.

⁷⁸⁸Nesefî, 1998, c. III, s. 34.

⁷⁸⁹Abdül Mün'im Ahmet Tuaylib, *Fethu'r-Rahman fi Tefsiri'l-Kur'an*, Daru'l-İslam, Kahire, 1995, 256.

⁷⁹⁰Ahzâb, 33/68.

anlam bakımından aynı olduğunu belirten müfessirlerin yanı sıra **كَبِيرًا** vechine büyük bir azap, **كَثِيرًا** vechine de azabın çok ve sürekli olacağı manasını veren müfessirler mevcuttur.⁷⁹¹

Tusî **كَثِيرًا** vechine “azap üzerine azap”, “peş peşe azap” anlamı vermişken, **كَبِيرًا** vechine bu azabın, fasık kişinin azabından daha büyük bir azap olduğunu ve bunun da kâfirlerin azabı olduğunu belirtmiştir.⁷⁹²

Zemahşerî ise bu konuda **كَثِيرًا** vechinin “sayı bakımından azabın çokluğuna” işaret ettiğini ifade etmiş, **كَبِيرًا** vechinin ise “azabın büyüklüğüne, şiddetine ve de ağırlığına” işaret ettiğini belirtmiştir.⁷⁹³

Celâleyn, tefsirinde **كَثِيرًا** dan maksat adet, **كَبِيرًا** dan maksat ise büyüklüktür, demiştir.⁷⁹⁴ Netice olarak kırâat farklılığından kaynaklı iki mana ortaya çıkmıştır.

يَأْيُهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالَكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبْتَ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

*Ey Peygamber! Biz sana mehirlelerini verdiğin eşlerini, Allah'ın sana ganimet olarak verdiklerinden elinin altında bulunan kadınları; seninle beraber hicret eden, amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını ve teyzelerinin kızlarını sana helal kıldık. Ayrıca, diğer müminlere değil de, sana has olmak üzere, mehirsiz olarak kendini Peygamber'e bağışlayan, Peygamber'in de kendisini nikâhlamak istediği herhangi bir mümin kadını da (sana helal kıldık.) Mü'minlere eşleri ve sahip oldukları cariyeleri hakkında farz kıldığımız şeyleri elbette bilmekteyiz. Bütün bunlar, sana herhangi bir zorluk olmaması içindir. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.*⁷⁹⁵

Şâz kırâatlerden Hasan-ı Basrî kırâatine göre altı çizili kelime **أَنْ وَهَبَتْ** şeklinde okunmuştur. Ayrıca A'meş **وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً وَهَبَتْ** şeklinde okumuştur. Âyet-i

⁷⁹¹ Semerkandî, t.y., 427; Maverdî, t.y., 427.

⁷⁹² Tusî, 1409, c. V, s, 340.

⁷⁹³ Ebu'l-Kasım Muhammed b. Amr b. Ahmed ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmir't-Tenzil*, Daru'l-Kütübü'l-Arabiyye, Beyrut, 1407, c. III, s. 562.

⁷⁹⁴ Suyutî, 2005, 428.

⁷⁹⁵ Ahzâb, 33/50.

kerîme’de peygamberimizin evliliği ile ilgili konular ele alınmış, mehir vermeden evlenebileceği hanımlarla ilgili hükümler işlenmiştir. Cumhuriyetin kırâatinde *إِنْ وَهَبْتَ* okunuşu, mahfuz olan “Peygambere helal olur” cevabının “eğer hibe ederse” şeklindeki şartıdır.⁷⁹⁶ Hasan-ı Basrî kırâatine göre *أَنْ وَهَبْتَ* olarak okunan kelimedeki “belirli bir kadın” anlamı çıkartılmıştır. Oysa cumhura göre bu kelime *إِنْ وَهَبْتَ* şeklinde okunur ve anlamı belirli bir kadın ile sınırlı değil, daha geniş kapsamlı bir ifadedir. Diyanet İşleri Başkanlığı bu âyet-i kerîme’nin anlamını verirken cumhuriyetin kırâatını dikkate almıştır.

İmam Kurtubî tefsirinde en-Nahhâs’tan nakille hemzenin esreli okunmasının daha geniş kapsamlı bir anlama gelebileceğini aktarmış ve kendini bağışlayan kadınların birden çok olduğunu belirtmiştir. Hemzenin üstün olarak okunduğunda anlamın muayyen bir kadın hakkında olduğunu ifade etmiş ve bu okuyuşun da “bağışladı diye” anlamlandırılan kadın kelimesinden bedel olduğunu veya *لَأَنْ* “bağışlamak için” anlamına geldiğini belirtmiştir.⁷⁹⁷

Bir kısım müfessirler konu ile ilgili olarak eğer bu kelime fethalı okunursa buradan geçmişte yaşanıp bitmiş, ileride yaşanmayacak ve tek kadına mahsus bir hadisedir yorumunu yapmışlardır. Eğer esreli okunursa geniş bir anlam ifade edeceğinden tek kadından bahsedilemeyeceği gibi mazide olup biten bir durum olmayıp istikbalde de her an gerçekleşebilecek bir durumun anlaşılabilirliğini ifade etmişlerdir.⁷⁹⁸

Maturîdî ve Semerkandî bu âyetle ilgili fikirlerini beyan ederken mehirsiz olarak kendini Peygamber'e bağışlayan kadının bu durumunun şahsına mahsus olduğunu ve diğer mümin kadınları kapsamadığını söylemiştir.⁷⁹⁹ Dolayısıyla bu iki müfessir Hasan-ı Basrî Kırâatini esas alarak âyeti tefsir etmiştir.

Özetle, Kırâat farklılığından kaynaklı olarak ortaya iki ayrı görüş zühur etmiştir. Bunların birincisi Hz. Peygamber’in mehirsiz nikâh uygulamasını belirli bir kadınla ve geçmişle sınırlandıran görüştür. İkincisi geçmişte belirli bir kadınla

---

⁷⁹⁶ Bayram Demircigil, *Hasan-ı Basrî Kırâatinin Fıkhi Hükümlere Etkisi*, Akademik Bakış Dergisi, Eylül-Ekim 2017, S. 63, s. 183.

⁷⁹⁷ Kurtubî, 1994, c. XIV, s. 209-210.

⁷⁹⁸ Yahya b. Sellam Ebi Sa’lebe et-Teymiye, *Tefsiru Yahya b.Sellam*, Daru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 2004, c. II, s. 729.

⁷⁹⁹ Maturîdî, 2005, c. VIII, s. 401.

sınırlandırmayan görüştür. Şunu da ifade etmek gerekir ki konuya farklı bir perspektifle yaklaşan şaz bir Kırâattır. Şazz Kırâatların fikhî açıdan delil olarak kullanılamayacağı görüşü de mevcuttur.

2.3.2.3. Sâffât Sûresindeki Kırâat Farklılıklarının Tefsire Etkileri

إِنَّا زَيْنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ

“Biz en yakın göğü ziynetlerle, yıldızlarla donattık.”⁸⁰⁰

Bu âyet-i kerîmenin farklı olarak okunan kısmını Şu’be بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ şeklinde, Hafs, Hamza, Hasan Basrî ve A’meş بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ şeklinde, bir kısım kırâat imamları بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ şeklinde, Diğer kırâat imamları ise بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ şeklinde okumuşlardır. Tefsirlerde farklı kırâatler nedeniyle farklı manaların verildiği görülmüştür. İbareyi بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ okuyanlara göre “biz dünya semasını yıldızlarla süsledik”,⁸⁰¹ “dünya semasını yıldız süsü ile süsledik”⁸⁰² veya “dünya semasını ziynetlerle, yıldızlarla süsledik”⁸⁰³ gibi anlamlar verilmiştir. Bu farklı anlamların izahına gelince, ilk olarak الْكَوَاكِبِ kelimesini زِينَةٌ kelimesinden bedel düşünüp ona göre mana verilmiştir. İkinci olarak بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ vechidir. Burada الْكَوَاكِبِ kelimesini بِزِينَةٍ kelimesinin tefsiri gibi değerlendirilmiş “biz dünya semasını süsümüz olan yıldızlarla süsledik” veya “biz orada yıldızları süslemekle dünya semasını süsledik”⁸⁰⁴ şeklinde anlamlandırılmıştır.

Bir diğer okuyuş şekli ise بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ kırâatidir ki bu vecih izafet tamlaması olarak belirtilmiş ve mana da ona göre verilmiştir. Bu kırâate göre İbn-i Abbas’tan nakille mana “yıldızların ışığı ile dünya semasını süsledik”⁸⁰⁵ şeklindedir.

M.Ali es-Sâbunî tefsirinde bu âyeti “Işıklı yıldızlar ile size yakın olan dünya semasını süsledik” şeklinde tefsir etmiştir.⁸⁰⁶ بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ olarak

⁸⁰⁰ Sâffât, 37/6.

⁸⁰¹ Semerkandî, 1997, 446; Maverdî, t.y..., 446.

⁸⁰² Sa’lebî, 2015, c. XXII, 322.

⁸⁰³ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 64.

⁸⁰⁴ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 64.

⁸⁰⁵ Beğavî, 1420, c. IV, s. 26.

⁸⁰⁶ Sâbunî, 2006, c. II, s. 1025.

okunduğunda ise mana *زينتها الكواكب بان* takdiri ile “dünya semasının süsü yıldızlardır.”⁸⁰⁷ş ekinde verilmiştir.

Zemahşerî eserinde bu konuya dair değerlendirmelerinde, eğer mastar olarak düşünülürse yine aynı takdirle “onun süsü yıldızlardır”⁸⁰⁸ manasına gelebileceğini bildirmiştir.

Görüldüğü üzere aynı âyetin farklı şeklide yorumlanmasında kırâat farklılıklarının etkisi mevcuttur. Mevcut kelimeyi bir kısmı izafet olarak değerlendirmiş ve ona göre mana vermişken bir kısmı bedel olarak düşünmüş ve ona göre mana vermiştir. Kısaca bu âyete kırâat farklılığından kaynaklı “yıldızla”, “yıldızların süsü ile”, “yıldızları süsleyerek”, “yıldız ve ziynetle” ve “yıldızların ışığı ile” süsledik gibi manalar verilmiştir.

لا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى وَيُقَدِّفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ

“Onlar, yüce topluluğu (ileri gelen melekler topluluğunu) dinleyemezler. Kovulmaları için her taraftan taşta tutulurlar.”⁸⁰⁹

Âyet-i kerîme’de altı çizili olarak belirtilen kelimeyi Hafs, Hamza, Kisaî, Halef ve onlara muvafakat eden A’meş tahkîk, Diğer kırâat imamları ise لا يَسْمَعُونَ şeklinde okumuştur. Âyette meleklerin konuşmalarının şeytan tarafından dinlenemediğinden bahsedilmektedir. Kırâat farklılığının manaya etkisine bakacak olursak kelime tahkîk okunduğunda mana yukarıdaki gibi “dinleyemezler, dinlemeye çalışsalar dahi dinleyemezler” şeklindedir.

Sa’lebî tefsirinde kelimenin şeddeli okunduğunda İbn-i Mücahid’in rivâyetine istinaden mananın “onlar dinliyorlar, lakin işitemiyorlardı” anlamına geldiğini belirtmektedir.⁸¹⁰ Teşdit vechinde okuyanlara göre mana ne işitmeye kalkışabilirler ne de işitebilirler şeklindedir.⁸¹¹Hatta bırakalım işitmeyi, âyetin devamında gelen “Kovulmaları için her taraftan taşta tutulurlar” ifadesinden işitme eyleminden menedildikleri anlaşılmaktadır. Zira التَّسْمِعُ kelimesi işitmeyi talep etmek anlamına gelmektedir.⁸¹²

⁸⁰⁷ Mekkî b. Ebî Talip, 1429.

⁸⁰⁸ Zemahşerî, 1407, c. IV, s. 35.

⁸⁰⁹ Sâffât, 37/8.

⁸¹⁰ Sa’lebî, 2015, c. XXII, 324.

⁸¹¹ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 65.

⁸¹² Zemahşerî, c. V, s. 455.

Zemahşerî eserinde İbn-i Abbas'tan nakille bu fiil ile beraber âyetin, onlar işitmek istiyorlar, ama işitemiyorlar anlamına geldiğini bildirmektedir. Aynı âyetle ilgili olarak şeddeli kırâatte, kulak vermek, dinlemek istemek anlamlarının olduğu, fakat dinlemeyi istemekten bile menedildikleri anlamı verilmiştir.⁸¹³

Mekkî'ye göre kelimenin şeddeli okunduğunda mananın “duymaktan ve dinlemekten menedildiği” şeklinde olabileceğini, tahfif olarak okunduğunda ise “meleklerin söylediklerini dinlemeye meyletmiyorlardı” şeklinde olabileceğini belirtmiştir.⁸¹⁴

Maverdi İbn-i Abbas'dan gelen rivâyete dayanarak şeytanın mele-i a'la'yı dinlediğini, fakat işitemediğini ifade etmiştir. Maverdî Katade'den rivâyetle de şeytanın hem duymaktan hem de dinlemekten menedildiğini aktarmıştır.⁸¹⁵

Müfessirler kelimenin şeddeli okunduğunda âyetin, işitmeyi istiyorlar, ancak işitemiyorlar anlamına geldiğini belirtmişlerdir. Bununla beraber şeddeli okunuştan kastedilenin, işitme işleminin gerçekleşmediğinin mübalağalı bir şekilde ifadesidir, demişlerdir. Aynı müfessirler tahfif okunuşun semanın şeytandan korunduğunun belirtilmesinin ardından, onların hâlini beyana yönelik bir başlangıç cümlesi olduğunu yoksa şeytanın bir vasfı olmadığını ifade etmişlerdir.⁸¹⁶

Yapılan değerlendirmelerden hareketle şeddeli olarak okunan Kırâat dikkate alındığında âyette ifade edilenin şeytanın melekleri dinlemesine müsaade edilmediği, tahfif okunuşuna göre ise dinlemelerine müsaade edildiği, fakat buna rağmen duyamadıkları anlaşılabilir.

بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ

“Hayır, sen onların hâline şaşkınlık duyarken onlar ise alay ediyorlar.”⁸¹⁷

Altı çizilmiş kelimeyi Hamza, Kisaî, Halef ve onlara muvafakat eden A'meş عَجِبْتَ şeklinde diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır. Müfessirler, kelimenin merfu okunduğu vakit fâilin Allah, mansub okunduğu vakit ise peygamber olduğunu belirtmişlerdir.

⁸¹³ Çetin, 2012, 303.

⁸¹⁴ Mekkî b. Ebî Talip, 1429.

⁸¹⁵ Maverdî, t.y., 446.

⁸¹⁶ Mazharî, 1412, c. VIII, 107.

⁸¹⁷ Sâffât, 37/12.

Ferrâ, merfu okunuşun Ali'nin, İbn-i Mesud'un kırâati olması nedeniyle kendisine daha hoş geldiğini belirtmiş ve tercihinin onların kırâatı olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla fâili Allah olarak kabul etmiştir.

Bazı müfessirler müstetir bir emirle peygamberin fâil olduğu şeklinde bir tevil yoluna da gitmişlerdir. Merfu okunuşu esas alan müfessirler Allah'ın taaccüb etmesi fikrinin Allah için uygun olmadığını düşünüp onu tevil etmişlerdir. Allah'ın taaccübünün beşer taaccübünden farklı olduğunu, insanın bilmediği şeyler karşısında taacüb edeceğini, fakat Allah için böyle bir durumun caiz olmadığını belirtmişlerdir.⁸¹⁸ Dolayısıyla fetha vechiyle okumuşlardır. Fetha vechi tercih edilirse alay edenlerin bu davranışlarının karşılığı onlara verilirken, “verilen karşılığın büyüklüğü konusunda sen şaşıracaksın” şeklinde de mana verilmiştir.⁸¹⁹

Kurtubî bu âyetin yorumunda عَجِبْتَ kırâatini esas alarak failin peygamber olduğunu ifade etmiş ve âyetin manasının “Ey Muhammed! Sen sana indirilen Kur'ân'a şaşırırken onlar onunla alay ediyorlar.” şeklindeki olabileceğini ifade etmiştir.⁸²⁰

Herevî naklen “ben şaşırıyorum” ifadesinden Allah'ın şaşması, bu ifadeden maksadın “onların şaşmalarının cezasını verdim” olduğunu belirtmiştir.⁸²¹ Yani, Herevî de merfu okumuş ve şaşırma eylemini Allah'a yakıştıramaması nedeniyle tevil yoluna gitmiştir.

Sonuç olarak kelime fetha okunursa fail peygamber ve mana “sen, sana indirilen Kur'ân'a şaşırırken onlar ise onunla alay ediyorlar” şeklinde, merfu okunursa fail Allah ve mana “ben şaşırıyorum onlar ise alay ediyorlar” şeklinde anlaşılabilir.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ

“Ancak Allah'ın halis kulları başka.”⁸²²

Altı çizili olan kelimeyi Nâfi, Âsım, Hamza, Kisaî, Ebû Ca'fer, Halef ve A'meş tahkik, diğer kırâat imaları ise الْمُخْلِصِينَ şeklinde okumuşlardır. Yakup ise

⁸¹⁸ Ferrâ, t.y., c. II, s. 384.

⁸¹⁹ Sehl b. Abdullah et-Tüsteri, *Tefsiru't-Tüsteri*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2002, s.380.

⁸²⁰ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 69.

⁸²¹ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 70.

⁸²² Sâffât, 37/40.

ha-i sekt ile vakf yapmıştır. Yapılan incelemede iki farklı okuyuşun müfessirlerin yorumlarına etki ettiği görülmüştür. Lâm harfi fethalı okunduğunda lafız “Allah’ın kendisine dini, itâati ve doğruluğu için halis kıldığı kişiler” anlamına gelirken, esreli okunduğunda “ihlasla Allah’a ibadet eden kimseler” anlamına gelmektedir.⁸²³

Abdurrahman Çetin eserinde bu konuya dair bilgi vermiş ve الْمُخْلِصِينَ kelimesinin “sırf Allah’a itaat için seçilmiş”, “lekesiz kimse” anlamına geldiğini; الْمُخْلِصِينَ kelimesinin ise “dini yalnız Allah’a tahsis eden ihlaslı kimse” anlamına geldiğini belirtmiştir. Çetin, tahkîk okuyuşa göre mananın “Allah’ın kendisini kötülüklerden arındırdığı, ihlasla erdirdiği kimseler müstesna” şeklinde olduğunu ifade etmiştir. Diğer kırâate göre ise mananın “İnancı ve ibadeti sadece Allah için olanlar müstesna” şeklinde olduğunu aktarmıştır.⁸²⁴ Şirbinî de eserinde bu görüşte olduğunu belirtmiştir.⁸²⁵

Birçok müfessir buradaki istisnanın munkatı bir istisna olduğunu ve Allah’a karşı gelenlerin azaba çarptırılacağı, ihlaslı kimselerin ise bu azabı tatmayacağı anlamına geldiğini ifade etmişlerdir.⁸²⁶

لَا فِيهَا عَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ

“Onda sersemletme özelliği yoktur. Onlar, onu içmekle sarhoş da olmazlar.”⁸²⁷

Cennette verilecek nimetlerin özelliklerinden bahsedilen bu âyette altı çizili kelimeyi Hamza, Kisaî, Halef ve A’meş يُنْزَفُونَ, Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır. Tahkîk okuyuşta mana yukarıda verildiği gibidir.

Hamr’ın baş ağrısı, akli gidermesi, karın ağrısı yapması gibi özellikleri vardır. Baş ağrısı veya baş döndürmesi gibi bir özelliğinin olmadığı manası ise عَوْلٌ kelimesinden çıkarılmış ve يُنْزَفُونَ kelimesine de “sarhoş olmazlar”, “akılları

⁸²³ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 76.

⁸²⁴ Çetin, 2012, 305.

⁸²⁵ Abdurrahman b. Muhammed el-Hatîb eş-Şirbinî, es-Siracü’l-Münir, fi’l-iadeti alâ ma’rifeti ba’zi meani kelami Rabbine’l- Hakimi’l- Habir, Daru’l- Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 2004.

⁸²⁶ Sâbunî, 2006, 1028.

⁸²⁷ Sâffât, 37/47.

gitmez” anlamı verilmiştir.⁸²⁸ يُزْفُونَ vechine gelince kelimeye “sarhoş olmazlar” anlamının dışında “içeceklerinin bitmeyeceği” anlamı verilmiştir.⁸²⁹

Kurtubî Mehdevî ve Küşeyrî’nin de belirttiği gibi يُزْفُونَ kelimesinin “sarhoş olmazlar” anlamında olmadığını söylemiştir. Ona göre önce gelen “onda akli karıştırıcı bir zarar yoktur” emri sebebiyle gelecek olan ikinci kısım “onu içmekle sarhoş olunmaz” diyerek tefsir etmenin tekrar anlamına geleceğini, dolayısıyla da böyle bir anlamın verilmesinin doğru olmadığını belirtmiştir. Bu nedenle kelimeye “içeceklerinin tükenmeyeceği” şeklinde mana vermenin daha uygun olduğunu belirtmiştir.⁸³⁰

Semerkandî de bu kelimenin kesralı okunduğunda iki anlama geldiğini ve bunlardan birisinin “içecekleri ebediyen bitmez” olduğunu ifade etmiştir.⁸³¹ Bunun dışında bu kelimeye kesralı okunduğunda “hasta olmazlar” anlamı da verilmiştir.⁸³² Netice itibariyle lafzın kesralı veya fethalı okunması belirtilen şekilde mana farklılığına sebep olmuştur.

فَأَقْبِلُوا إِلَيْهِ يَزْفُونَ

“Kavmi (telaş içinde) koşarak ona doğru geldi.”⁸³³

Altı çizili kelimeyi Hamza ve A’meş يُزْفُونَ şeklinde, diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır.

Âyette Hz. İbrahim’in onların inandıkları putlarını kırdıktan sonra bu işi kimin yaptığını öğrenen putperestlerin Hz. İbrahim’e gelmelerini anlatmaktadır. Bu durumu ifade eden kelimeye farklı anlamlar verilmiştir. Fakat bu anlamlar arasında büyük farklar yoktur. Tahkîk olarak okunması durumunda “yürüyerek, hızlıca geldiler”,⁸³⁴ “yavaş yavaş ve herhangi bir kimsenin ilahlarına zarar ve ziyan vermeyeceğini düşünerek geldiler”, “yürümek ve koşmak arası bir

⁸²⁸ Semerkandî, 1997, 447.

⁸²⁹ Çetin, 2012, 306.

⁸³⁰ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 79.

⁸³¹ Semerkandî, 1997, 447.

⁸³² Kurtubî, 1994, c. XV, s. 79.

⁸³³ Sâffât, 37/94

⁸³⁴ Tusî, 1409, c. V, s. 420.

yürüyüşle geldiler”,⁸³⁵ “kızgınlıklarından titreyerek ve böbürlenerek geldiler” gibi anlamlar verilmiştir.⁸³⁶

يُرْفُونَ vechine göre ise el-Ferrâ, kişiyi uzaklaşmak zorunda bırakmak anlamında bir fiil olduğunu zikrederek âyete “telaş içinde koşmak zorunda bırakıldılar” anlamını vermiştir.

Zemahşerî ise “hızlıca ona doğru itildiler” anlamını vermiştir.⁸³⁷ Tahfif olarak okunduğu bilinen başka bir vecih de vardır fakat onun anlam üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ
سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ

“Çocuk kendisiyle birlikte koşup yürüyecek yaşa gelince İbrahim ona, "Yavrurum, ben rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm. Düşün bakalım, ne dersin?" dedi. O da, "Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın" dedi.”⁸³⁸

Altı çizili kelimeyi Hamza, Kisaî, Halef ve A'meş مَدًا ثُرِي şeklinde, diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır. Tahkîk okuyanlara göre mana “emredilen şeyle ilgili görüşün nedir?” şeklindedir.⁸³⁹ Kelime ötreli olarak مَدًا ثُرِي şeklinde okunursa mananın “işaret edilen şeyle ilgili senin sabrın ve olgunlaşman konusunda görüşün nedir?” şeklinde olabileceği belirtilmiştir.⁸⁴⁰

Bir diğer yaklaşım “Sen bana hangi yolu gösterirsin?” şeklindedir.⁸⁴¹ Bu mana يُرِي -أَرَى fiilinin okunması nedeniyle verilmiştir. Zira bu fiilin anlamı “gösterdi” veya “gösterir” şeklindedir.

İmam Kurtubî el-Ferra'dan nakille onun “Yani bir düşün, sabredebilecek misin yoksa sabredemeyecek misin?” dediğini bildirmektedir. Ayrıca aynı eserde ed-Dahhak ve A'meş'in farklı bir rivâyeti de nakledilmiş ve kelimeye “sana

⁸³⁵ Sa'lebî, 2015, c. XXII, 364.

⁸³⁶ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 95.

⁸³⁷ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 95.

⁸³⁸ Sâffât, 37/102.

⁸³⁹ Suyutî, 2005, 450.

⁸⁴⁰ Taberî, 2000, 449.

⁸⁴¹ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 103.

gösterilir” anlamı verilmiştir.⁸⁴² Burada belirtmeliyiz ki Ferra’dan nakledilen “Yani bir düşün, sabredebilecek misin yoksa sabredemeyecek misin?” görüşü âyetin bağlamına daha uygundur. Zira âyetin devamında Hz. İsmail’in “*Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın*” beyanı vardır.

اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأُولِينَ

*“Yaratıcıların en güzelini, sizin ve geçmiş atalarınızın Rabbi olan Allah’ı bırakarak "Ba'l'e mi tapıyorsunuz?”*⁸⁴³

Kelimeleri Hafs, Hamza, Kisâi Ya’kub, Halef, Hasan Basrî ve A’meş tahkîk okumuşlardır. Tahkîk okuyuşu tercih edenler cümleyi *وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ* cümlesine döndürüp sıfat gibi değerlendirmişlerdir.⁸⁴⁴ Dolayısıyla manayı yukarıdaki gibi vermişlerdir. Veyahutta bedel olarak düşünüp ona göre mana verilmiştir ki aynı anlamdadır.⁸⁴⁵ Diğer kırâat imamları *اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ* şeklinde okumuşlardır. Merfu olarak okunduğunda mananın müstetir bir zamir takdiri ile “O Allah’tır, Rabbinizdir.” şeklinde verilebileceği ifade edilmiştir.⁸⁴⁶ Nehhas da aynı kanaati taşımaktadır. Hatta bir takdire ihtiyaç olmadan dahi aynı mananın verilebileceğini, zira cümlenin bir iptida cümlesi olduğunu ifade etmiştir.⁸⁴⁷

---

⁸⁴² Kurtubî, 1994, c. XV, s. 103.

⁸⁴³ Sâffât, 37/126.

⁸⁴⁴ Semerkandî, 1997, 450.

⁸⁴⁵ Sa’lebî, 2015, c. XXII, 422.

⁸⁴⁶ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 117.

⁸⁴⁷ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 117.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ankebût, Ahzâb ve Sâffât Sûrelerindeki Kırâat Farklılıklarının Tefsire Etkileri adlı bu çalışmada belirlenen konular titizlikle araştırılmıştır. Konunun/ çalışmanın sınırlarının belirlenmesi için çalışmada Ferş bölümü üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu bölüm çerçevesinde kırâat farklılığı tespit edilen lafızların siga değişikliği, harf değişikliği, lafız farklılığı veya hareke farklılığı şeklinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Tespit edilen okuyuşların bazıları tefsir yorumlarına etki etmişken bazıları da etmemiştir. Örneğin Ankebût sûresi 17. âyette tespit edilen *ترجعون* lafzı meçhul ve malum şeklinde siga farklılığı olmasına rağmen âyetin tefsirinde herhangi bir yorum farklılığına neden olmamıştır. Yine aynı sûrenin 41. âyetinde hareke farklılığı şeklinde tespit edilen *البيوت* lafzı âyetin tefsirine etkisi olmayan fakat ferş kısmında zikredilen bir okuyuştur. Aynı şekilde 25. âyette tespit edilen “İbrahim” lafzının farklı okunması yine âyetin yorumlanmasında herhangi bir etki meydana getirmemiştir. Ancak hareke farklılığı şeklinde tespit edilen bütün kıraat farklılıklar tefsire etki etmemiştir denilememektedir. Bu konuda Ahzâb sûresi 33. âyetteki *وقرن* lafzı sarîh bir örnektir. Kaf harfi hem fetha hem de kesre ile okunmuştur. Hereke farklılığı şeklinde lafzın farklı okunması âyetin tefsirinde yorum farklılığına neden olmuştur. Yani kesre vechine göre lafza vakarlı, ağırbaşlı olun manası verilmiştir. Fethalı okunduğunda ise aynı lafza evlerinizde oturun anlamı verilmiştir. Hareke farklılığının âyetlerin yorumlanmasına etki edebildiğini gösteren bir diğer örnek ise Ahzâb sûresi 40. âyettir. Âyette geçen *...fakat o Allah'ın rasûlü ve nebilerin sonuncusudur...* yorumu *خاتم* lafzındaki te harfinin fethalı ve kesreli okunmasına göre değişiklik göstermiştir. Fetha okunursa lafza peygamberlerin sonuncusu, kesre okunursa lafza peygamberliği sona erdiren kişi anlamı verilmiştir.

Kırâat farklılıkları meselesine genel manada bakıldığında birçok meseleyi etkileyebilecek mahiyette olduğu görülmektedir. Kırâat farklılıkları fikhî veya itikadi konularda farklı hükümlerin veya inançların ortaya çıkmasında dahi etki edebilmiştir. Abdest âyeti bu konuya dair verilebilecek en güzel örneklerdendir. Çalışılan Ahzâb sûresi otuzuncu âyette Hz Peygamber (s.a.v.)’in eşlerine dair “*İçinizden kim apaçık bir çirkinlik yaparsa onun cezası iki kat verilir.*” Âyetinin yorumlanmasında kıraat farklılığı dikkate alınmıştır. İki kat ceza anlamının çıkarıldığı lafız, mufâale ve tefil bablarında iki farklı şekilde okunmuştur. Mufâale

babı dikkate alındığında lafza “kat be kat ceza” anlamı verilmişken, tefil babı dikkate alındığında ise “iki kat ceza” anlamı verilmiştir. Yine Peygamberimiz’in (s.a.v.) evliliği hakkında nazil olan Ahzâb sûresi 50. âyetin “*Ayrıca, diğer mü'minlere değil de, sana has olmak üzere, mehirsiz olarak kendini Peygamber'e bağışlayan, Peygamber'in de kendisini nikâhlamak istediği herhangi bir mü'min kadını da (sana helal kıldık.)*” şeklinde yorumlanması bu alana dair verilebilecek bir örnektir. Âyette zikredilen hanımın durumunun sadece bu kadınla mı sınırlı yoksa bütün kadınları kapsayan bir durum mu olduğu konusunda zihinleri netleştirmek için kırâat farklılığından istifade edilmiştir. Sonuçta bu durumun bütün kadınları kapsamayacağı, sadece âyette zikredilen hanımla sınırlı olduğu yorumu kırâat farklılığından çıkartılmıştır. Lafız farklılığı şeklinde kırâat farklılığı olan kelimelerden bir diğeri Ahzâb sûresi 68. âyettedir. كَثِيرًا lafzının كَثِيرًا şeklinde okunmasıyla ayet ile ilgili olarak lanetin sayıca çok fazla olacağı yorumları yapılabilmektedir. Bir diğer sûre olan Sâffât sûresi 12. âyetteki “*Hayır, sen (onların haline) şaşkın onlar ise alay ediyorlar.*” ifadesinin tefsirinde taaccub sıfatının Allah için uygun olmayacağı düşüncesiyle farklı kırâatlerden istifade edilerek buradaki “*sen*” ifadesinden kastedilenin Allah olmadığı dolayısıyla failin farklı olabileceği yorumlarının yapılması kırâat farklılıklarının tefsire etkilerine dair bir diğer örnektir.

Çalışmanın neticesinde belirlenen kırâat farklılıkları âyetlerin tefsirine bazen teyid, bazen yorum farklılığı, bazen de kastedilen mananın daha net anlaşılması mahiyetinde etki etmiştir. Fakat belirlenen kırâat farklılıklarının Allah'ın belirlemiş olduğu kesin hükümlerin tebdili veya tağyiri şeklinde yorumlanmasına veya haramı helâl, helâli haram yapan bir yorumlamaya meydan vermeyecek nitelikte olduğu anlaşılmıştır. Örneğin içki dinen haramdır. Sâffât sûresi 47. âyette içkinin haramlığının illetine dair bilgi verilmiştir. Bu bilgi kırâat farklılığı olan bir kelimedenden dolayı içkinin helalliğine tevîl edilmemiştir. Aksine müminlerin ahiretteki içeceklerinin sıfatı hükmünde içeceklerinin tükenmeyeceği şeklinde tevîl edilmiştir. Bir diğer örnek ise dinen tavsiye edilen istişare kültürüdür ki aynı sûrenin 102. âyetinde Hz. İbrâhim (r.a.) vasıtasıyla hatırlatılmıştır. O, oğluna kendisini kurban edeceğini ve bu konuda ne düşündüğünü sormaktadır. Burada kırâat farklılığı olan lafız sebebiyle istişarenin kaldırıldığı sonucu ortaya çıkmamıştır. Yani lafzın farklı okunmasıyla bu

uygulama iptal edilmemiştir. Ayrıca kırâat farklılıklarının bir kısım kimselerin dediği gibi Kur'ân'ın tahrifi değildir. Bilakis islam ile şereflenen her bir grubun kendi lehçelerinde inandıkları kitabın okunmasını temine yönelik bir uygulamadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) “Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun” buyurarak bu hakikati beyan etmektedir. Bu konuya ziyade elifler örnek olarak verilebilir. وَتُؤْوِي kelimesindeki hemze bazı kırâat imalarınca okunmamış ve lafız وَتُؤْوِي şeklinde okunmuştur. Dolayısıyla bu durum tahrifât kavramıyla değil kolaylık prensibiyle izah edilebilir. Kaldı ki bir kırâatin sahih olabilmesi için Arap gramerine uygunluğu ve sahih senetle Hz. Peygambere ulaşmasının yanında imam mushafa uygun olması şarttır. Ayrıca bu farklılık nedeniyle örnek gösterilen kelimenin manasında bir değişiklik de söz konusu değildir. Sonuç olarak kırâat farklılığının Kur'ân'ı Kerim'i okuma ve anlama hususunda kolaylık sağladığı, ayrıca müfessirlerin âyetlerin anlamlarını zenginleştirmek veya içinden çıkılması zor olan âyetlerin yorumlanmasında yardım almak için başvurdukları bir alan olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 1: Ankebût Sûresindeki Kırâat Farklılıkları Şeması

Sıra No	Âyet	Ana Metin	Kırâat Farklılığı Olan Lafızların Okunuşu	Lafızları Farklı Okuyan Kırâat İmamları (Rumuzları)
1	1	أَلَمْ أَحْسِبْ	الف ، لام ، ميم	ج , ف , جع
2	5	وَهُوَ	وَهُوَ	ب , ح , ر , جع , يع , يزيدى , حسن
3	6	الْعَالَمِينَ	الْعَالَمِينَ	يع
4	7	لَنُكَفِّرَنَّ	لَنُكَفِّرَنَّ	ازرق
5		سَيِّئَاتِهِمْ	سَيِّئَاتِهِمْ	ف , ازرق
6	8	إِلَى	إِلَى	يع
7		فَأَنبِئْكُمْ	فَأَنبِئْكُمْ	ف
8	10	أَوْذَى - أَمَّنَا	أَوْذَى - أَمَّنَا	ف , ازرق
9		يَقُولُ أَمَّنَا	يَقُولُ أَمَّنَا	ف , ازرق
10		جَاءَ	جَاءَ	ف , خلف , م
11		بِأَعْلَمَ بِمَا	بِأَعْلَمَ بِمَا	ح , يع , ي
12	11,13	الَّذِينَ آمَنُوا ، مع ائفالهم	الَّذِينَ آمَنُوا ، مع ائفالهم	ف
13	12	مِنْ خَطَايَاهُمْ/ خَطَايَاكُمْ	مِنْ خَطَايَاهُمْ/ خَطَايَاكُمْ	ج , ر , جع
14		شَيْءٍ	شَيْءٍ	ف , ل , ازرق , م , ع , سه
15	13	وَلَيْسَتُنَّ	وَلَيْسَتُنَّ	ف
16	14	فِيهِمْ	فِيهِمْ	يع
17		فِيهِمْ أَلْفٌ	فِيهِمْ أَلْفٌ	ج , ف , م , ع , ازرق , اسبھانی , د , جع , ب , ابن محیصن .
18	17	وَتَخْلُقُونَ إِفْكَأً		ف
19		تُرْجَعُونَ	تُرْجَعُونَ	يع , ابن محیصن , مطیعی ,
20	19	أَوْلَمْ يَرَوْا	أَوْلَمْ تَرَوْا	ف , ص , ر , خلف , مطیعی ,
21	19,20	يُبْدِي ، يُنْشِئُ	بيدى , بيدي	ف , ل
22	20	النَّشْأَةَ	النَّشْأَةَ ، النَّشْأَةَ	ف , د , ح , م , ن , سه , ابن محیصن , يزيدى
23	21	يُنْشِئُ		ف , ل
24	23	يُنْشِئُ		ف

(Devam ediyor.)

Tablo 2: (Devam)

25			مودة بينكم	د, ح, ر, يس, ابن محيصن, يزيدى
26	25	مودة بينكم	مودة بينكم	ع, ف, ح, اعمش
27			مودة بينكم	ا, ك, ص, جع, خلف
28		وماواكم	وَمَاوَاكُم	ج, ح, ف, جع, اسبحاني, يزيدى
29	26	رَبِّي اِنَّهٗ	رَبِّي اِنَّهٗ	ا, ح, جع, , يزيدى, ن
30	27	النُّبُوَّةُ	النُّبُوَّةُ	ا
32	28, 29	اِنَّكُمْ , اَنْتُمْ	اِنَّكُمْ , اَنْتُمْ	ا, د, ك, ع, جع, يع, ابن محيصن
33			اَنْتُمْ-اَنْتُمْ	ب, ج, د, ح, ل, ف, ص, ر, خل, جع, يس, يزيدى, ابن محيصن
34	29	قلوا اَنْتِنَا	قلوا اَنْتِنَا	ج, ح, ف, جع, يزيدى, ابن محيصن, ازرق
35	30	المُفْسِدِيْنَ	المُفْسِدِيْنَ	يع
36	31	رُسُلْنَا	رُسُلْنَا	ح, حسن, يزيدى
37		ابراهيم	ابراهيم	ك, ل, م
38	32	لنُنَجِّيَنَّهٗ	لنُنَجِّيَنَّهٗ	ف, ر, يع, خلف, ممطيعى,
39	33	سَيِّ	سَيِّ, سَيِّ, سَيِّ	ا, ك, ل, ر, ف, جع, ح, حسن, ابن محيصن, شنبوزى
40		مُنْجُوْكَ	مُنْجُوْكَ	د, ص, ف, ر, يع, خل, ابن محيصن, اعمش
41	34	مُنْزِلُوْنَ	مُنْزِلُوْنَ	ك
42	38	وَتُمُوْدَ	وَتُمُوْدَا	ع, ف, يع, حسن
43		مُسْتَبْصِرِيْنَ	مُسْتَبْصِرِيْنَ	يع
44	40	مَنْ اَعْرَفْنَا	مَنْ اَعْرَفْنَا	ج, ف, م, ص, سه
45		كَانُوا اَنْفُسَهُمْ	كَانُوا اَنْفُسَهُمْ	ف
46	41	اَلْبَيُوْتِ	اَلْبَيُوْتِ, اَلْبَيُوْتِ	ا, د, ك, ج, ح, ع, ف, جع, يع, خل, ابن محيصن, حسن, يزيدى
47		مَا يَدْعُوْنَ	مَا تَدْعُوْنَ	(Haricindekiler) ح, ن, يع, يزيدى
48	42	شَيْئِ	شَيْئِ, شَيْئِ, شَيْئِ	ف, ل, م, ع, سه, ازرق
49		وَهُوَ	وَهُوَ, وَهُوَ	ب, ح, ر, جع, يع, يزيدى, حسن
50	45	الفَحْشَاءُ	الفَحْشَاءُ	ف, ل

Tablo 1

Tablo 3: (Devam)

51		وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ	وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ	ف
52	46	هِيَ أَحْسَنُ	هِيَ أَحْسَنُ	ف
53	49	بَيِّنَاتِنَا	بَيِّنَاتِنَا	ف, ازرق
54	50	آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ	أَيَّةٌ مِنْ رَبِّهِ	د, ف, ص, خل, ر, ابن محيصن, اعمش
55		أَوَلَمْ يَكْفُهُمْ	أَوَلَمْ يَكْفُهُمْ	يس
56	51	عَلَيْهِمْ	عَلَيْهِمْ	ف, يع, اعمش
57		وَالْأَرْضِ	وَالْأَرْضِ	ج, ف, م, ع
58	52	الْخَاسِرُونَ	الْخَاسِرُونَ	يع, ازرق
59	55	وَيَقُولُ	وَيَقُولُ	د, ح, ك, ج, يع
60		يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ	يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ	ح, ف, ر, يع, خل, ابن محيصن
61	56	أَرْضِي وَاسِعَةً	أَرْضِي وَاسِعَةً	ك
62		فَاعْبُدُونِ	فَاعْبُدُونِي	يع, حسن
63	57	تُرْجَعُونَ	تُرْجَعُونَ / يُرْجَعُونَ	ص, يع, ابن محيصن
64	58	لَنُنَوِّبَهُمْ	لَنُنَوِّبَهُمْ / لَنُنَوِّبَهُمْ	ف, ر, خل, ج, اعمش
65		وَكَأَيِّنْ	وَكَأَيِّنْ	د, ف, ج, حسن
66	60	وَهُوَ	وَهُوَ	ب, ح, ر, ج, يع, حسن, يزدي
67	62	شَيْئٍ	شَيْءٍ, شَيْءٍ, شَيْئٍ	ف, ل, م, ع, سه, ازرق
68	64	لَهُيَ	لَهُيَ, لَهُيَ	ب, ح, ر, ج, يع, يزدي, حسن
69		بِمَا آتَيْنَاهُمْ	بِمَا آتَيْنَاهُمْ	ف, ازرق
70	66	وَلِيَتَمَنَّوْا	وَلِيَتَمَنَّوْا	ب, د, ف, ر, خلف, ابن محيصن, اعمش
71	68	جَاءَهُ	جَاءَهُ	ف
72	69	سُئِلْنَا	سُئِلْنَا	ح, يزدي, حسن

Tablo 1

Tablo 4: Ahzâb Sûresindeki Kırâat Farklılıkları Şeması

Sıra No	Âyet	Ana Metin	Kırâat Farklılığı Olan Lafızların Okunuşu	Lafızları Farklı Okuyan Kırâat İmamları (Rumuzları)
1	1	النَّبِيُّ	النَّبِيُّ ءُ	ا
2	2	تَعْلَمُونَ	يَعْلَمُونَ	ح, حسن, يزيدى
3	4	اللَّائِي	اللَّاءِ اللَّائِي	(ك, ن, ف, ر, ر, خل ile isbatı ile) ا, ج, د, ه, ز, ح, يع, جع, يزيدى, ابن محيصن (ك, ن, ف, ر, ر, hazfi ile)
4	4	تُظَاهِرُونَ	تُظَاهِرُونَ / تُظَاهِرُونَ تُظَهَّرُونَ	ا, د, ح, ك, ف, ر, ر, جع, يع, خل, اعمش,
5		وَهُوَ	وَهُوَ	ب, ح, ر, جع, يع, يزيدى, حسن
6	5	أَخْطَأْتُمْ	أَخْطَأْتُمْ	ج, ح, ي, ف, جع, اسبحانى, يزيدى,
7	6	النَّبِيُّ أَوْلَى	النَّبِيُّ ءُ أَوْلَى	ا, ف, ر, ر, خل, ازرق, اعمش
8	7	مِنَ النَّبِيِّينَ	مِنَ النَّبِيِّينَ	ا, ازرق
9	8	عَذَابًا أَلِيمًا	عَذَابًا أَلِيمًا	ج, ف, م, ع, سه
10	9	بِمَا تَعْمَلُونَ	بِمَا يَعْمَلُونَ	ح, يزيدى
11	10	الظُّنُونًا	الظُّنُونًا	د, ح, ع, ف, ر, ر, يع, خل, ابن محيصن
12	13	لَا مُقَامَ	لَا مُقَامَ	ا, د, ح, ك, ن, ص, ف, ر, ر, جع, يع, خل
13		وَيَسْتَأْذِنُ	وَيَسْتَأْذِنُ	ج, ح, ف, جع, ازىدى
14		النَّبِيُّ	النَّبِيُّ ءُ	ا
15		بَيُّوتِنَا	بَيُّوتِنَا	ا, ب, د, ك, ن, ف, ر, ر, خل
16	14	عَلَيْهِمْ	عَلَيْهِمْ	ف, يع, اعمش
17		سُئِلُوا	سُئِلُوا سُئِلُوا	ف
18		لَأَتَوْهَا	لَأَتَوْهَا	ا, د, م, جع
19	15	مَسْئُولًا	مَسْئُولًا مَسْئُولًا	ف, م, ع, سه
20	17	سُوَا	سُوَا / سُوَا	ف
21	18	هَلُمَّ النَّبَا	هَلُمَّ النَّبَا	ف
22		النَّاسِ	النَّاسِ	ح, ف, جع
23		فَأَحْبَدَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ	فَأَحْبَدَ اللَّهُ وَ أَعْمَالَهُمْ	ف

(Devam ediyor.)

Tablo 5: (Devam)

24	20	يَحْسِبُونَ	يَحْسِبُونَ	ا, د, ح, ر, يع, خل
25		يَسْأَلُونَ	يَسْأَلُونَ \ سَلُونَ \ يَسْأَلُونَ	ف, يس
26		عَنْ أَنْبِيَائِكُمْ	عَنْ أَنْبِيَائِكُمْ	ج, م, ع, ف, سه
27	21	أَسْوَةٌ	إِسْوَةٌ	ا, د, ح, ك, ف, ر, جع, يع, خل
28		فِي رَسُولِهِ أَسْوَةٌ	فِي رَسُولِهِ إِسْوَةٌ	ف
29	22	وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ	وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ	(feth vechiyle) ا, د, ح, ك, ن, جع, يع (İmale vechiyle) ص, ف, خل (taklil vechiyle) ج
30		إِلَّا إِيْمَانًا	إِلَّا إِيْمَانًا	ف, ازرق
31	24	شَاءَ أَوْ	شَاءَ أَوْ \ شَأْ أَوْ	ب, ه, ح, ز, يس, جع, اورق, ابن محيضر, يزيدي
32	24	عَلَيْهِمْ	عَلَيْهِمْ	ف, يع
33	26	صَيَّاصِيهِمْ	صَيَّاصِيهِمْ	يع
34		فَيَقْلُوبُهُمُ الرُّعْبُ	فَيَقْلُوبُهُمُ الرُّعْبُ فَيَقْلُوبُهُمُ الرُّعْبُ/ فَيَقْلُوبُهُمُ الرُّعْبُ/ فَيَقْلُوبُهُمُ الرُّعْبُ / فَيَقْلُوبُهُمُ الرُّعْبُ/ فَيَقْلُوبُهُمُ الرُّعْبُ/	ح, ف, ك, ر, جع, يع, خل, امش, حسن, يزيدي
35	27	لَمْ تَطَّوْهَا	لَمْ تَطَّوْهَا	ف, جع
36	27	شَيْئِي	شَيْئِي \ شَيْ \ شَيْ	ف, ل, م, ع, سه, ازرق
37	28-30	النَّبِيِّ	النَّبِيِّ ءُ	ا
38	30	مُبَيِّنَةٍ	مُبَيِّنَةٍ	د, ص, حسن, ابن محيضر
39		يُضَاعَفُ لَهَا الْعَذَابُ	يُضَاعَفُ لَهَا الْعَذَابُ / يُضَاعَفُ لَهَا الْعَذَابُ	د, ك, ح, جع, يع, حسن, ابن محيضر, يزيدي
40		يَا نِسَاءَ	يَا نِسَاءَ	ف, ل
41	31	وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِيهَا	وَيَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِيهَا	ح, ف, ر, خل, امش
42	32	مِنَ النِّسَاءِ إِن	مِنَ النِّسَاءِ إِن	ب, ه, ز, ح, جع, يس, ازرق, اسبھاني, ابن محيضر,
43	33	وَقَرْنَ	وَقَرْنَ	د, ح, ك, ف, ر, يع, خل

Tablo 6

Tablo 7: (Devam)

44		وَلَا تَبْرَحْنَ	وَلَا تَبْرَحْنَ	ه, ابن محيصن
45	33-34	يُبْرِتَكُنَّ	يُبْرِتَكُنَّ	ب, د, ك, ص, ف, ر, خل
46	33	الأولي	الأولي	ج, م, ع, ف, سه, ازرق
47	36	ان يَكُونَ لَهُمْ	ان تَكُونَ لَهُمْ	ا, د, ح, م, ج, يع, ابن محيصن, يزیدی
48		وَأَذْ تَقُولُ	وَأَقُولُ	ح, ل, ف, ر, خل
49	37	أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ	أَزْوَاجِ يَدْعِيَائِهِمْ	ف
50	38	النَّبِيِّ	انبيى	ا, ف, ر, خل, اعمش, ازرق
51	40	وَخَاتِمَ	وَخَاتِمَ	ا, د, ح, ك, ف, ر, ج, يع, خل
52		النَّبِيِّينَ	النَّبِيِّينَ	ا, ازرق
53		شَيْءٍ	شَيْءٍ / شَيْءٍ	ف, ل, م, ع, سه, ازرق
54	41	يَأْتِيهَا	يَأْتِيهَا	ف
55	42	الَّذِينَ آمَنُوا	الَّذِينَ آمَنُوا	ف
56	43	وَمَلَائِكَتُهُ	وَمَلَائِكَتُهُ	ف
57	45	النَّبِيِّ إِنَّا	النَّبِيِّ إِنَّا	ا
58	49	تَمْسُوهُنَّ	تُمَاسُوهُنَّ	ف, ر, خل, اعمش
59		عَلَيْهِنَّ	عَلَيْهِنَّ	يع
60	50	لِلنَّبِيِّ إِنْ	لِلنَّبِيِّ إِنْ	ب, ج, ازرق
61		النَّبِيِّ أَنْ	النَّبِيِّ أَنْ النَّبِيِّ وَنُ	ف, يع
62		عَلَيْهِمْ	عَلَيْهِمْ	ف, يع, اعمش
63	50	مَلَكَتْ أَيْمَانَهُمْ	مَلَكَتْ أَيْمَانَهُمْ	ج, م, ع, ف, سه
64	51	تُرْجِي	تُرْجِي	ا, ع, ف, ر, ج, خل
65	51	وَتُؤْوِي	وَتُؤْوِي وَتُؤْوِي	ف, جع
66		مُنْتَشَاءً	مُنْتَشَاءً	ل, ف
67		أَعْيُنُهُنَّ	أَعْيُنُهُنَّ ه	يع
38	52	لَا يَجُلُ	لَا تَجُلُ	ح, يع, يزیدی, حسن
69		وَلَا أَنْ تَبْدَلَ	وَلَا أَنْ تَبْدَلَ	ه, ابن محيصن
70	52-54	شَيْءٍ	شَيْءٍ / شَيْءٍ	ف, ل, م, ع, سه, ازرق

Tablo 8

Tablo 9: (Devam)

71		بُيُوتَ	بُيُوتَ	ج, د, ك, ص, ف, ر, خ, ل
72	53	النَّبِيِّ إِلَّا	النَّبِيِّ ءِ إِلَّا النَّبِيُّ وَنَ	ا, ب, ج, زرق
73	53	فَسَأَلُوهُنَّ	فَسَأَلُوهُنَّ	د, ف, ر, يع, خ, ل, ابن محيصن
74	53	مَنْ بَعْدَهُ أَبَدًا	مَنْ بَعْدَهُ يَبْدَأُ / مَنْ بَعْدَهُ يَبْدَأُ	ف
75	54	شَيْئًا	شَيْئًا / شَيْئًا	م, ع, ف, سه, زرق
76	55	وَلَا نِسَائِهِنَّ	وَلَا نِسَائِهِنَّ	ف
77	55	عَلَيْهِنَّ	عَلَيْهِنَّ	يع
78		أَبْنَاءَ إِخْوَانِهِنَّ	أَبْنَاءَ إِخْوَانِهِنَّ	ب, ج, ه, ز, ح, ت, يس, جع, زرق, ابن محيصن, يزدي
79	55	أَبْنَاءَ أَخَوَاتِهِنَّ	أَبْنَاءَ أَخَوَاتِهِنَّ	ا, د, ح, جع, يس, , ابن محيصن, يزدي
80		مَلَكَتْ أَيْمَانَهُنَّ	مَلَكَتْ أَيْمَانَهُنَّ	ج, م, ع, ف, سه
81	56	النَّبِيِّ	النَّبِيِّ ءِ	ا
82	59	يَا أَيُّهَا	يَا أَيُّهَا	ف
83	60	فِيهَا إِلَّا	فِيهَا إِلَّا	ف
84	65	فِيهَا أَبَدًا	فِيهَا أَبَدًا	ف
85	66-67	الرَّسُولَا - السَّبِيلَا	الرَّسُولَا - السَّبِيلَا	ا, ك, ص, جع, حسن, اعمش
86	67	سَادَاتِنَا	سَادَاتِنَا	ك, يع, ابن محيصن, حسن
87	68	أَتَيْهِمْ	ءِ اتَّيَهُمْ	ر
88	68	كَبِيرًا	كَثِيرًا	ا, د, ح, ك, ف, ر, جع, يع, خ, ل
89	69	كَلِّدِينَ ءَادُوا	كَلِّدِينَ ءَادُوا	ف, زرق
90	70	يَا أَيُّهَا	يَا أَيُّهَا	ف
91	72	الْإِنْسَانُ	الْإِنْسَانُ	ج, م, ع, ف, سه

Tablo 10

Tablo 11: Sâffât Sûresindeki Kırâat Farklılıkları Şeması

Sıra No	Âyet	Ana Metin	Kırâat Farklılığı Olan Lafızların Okunuşu	Lafızları Farklı Okuyan Kırâat İmamları (Rumuzları)
1	1-3	وَالصَّافَّاتِ صَفَتْ فَالرَّاجِرَاتِ رَجَرْنَ أَفَالْتَالِيَاتِ ذُكِّرْنَا	وَالصَّافَّاتِ صَفَتْ فَالرَّاجِرَاتِ رَجَرْنَا فَالْتَالِيَاتِ ذُكِّرْنَا	ح, ي, ف, يع
2	6	بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ	بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ	ص, ع, ف, حسن, اعمش,
3	8	لَا يَسْمَعُونَ	لَا يَسْمَعُونَ	ا, د, ح, ك, ص, جمع, يع
4	8	الْمَلَا	الْمَلَا	ف
5	11	فَاسْتَفْتَهُمْ	فَاسْتَفْتَهُمْ	يس
6	12	عَجِبْتُمْ	عَجِبْتُمْ	ف, ر, دخل, اعمش
7	16	عِذَا... أَنِنَّا	عِذَا... إِنَّا إِذَا... عِذَا	ا, ر, جمع, يع, ك
8	16	مِثْنَا	مِثْنَا	د, ح, ك, ص, جمع, يع
9	17	أَوْأَبَا غْنَا	أَوْأَبَا غْنَا	ب, ك, جمع, اسبهبائي, ابن محيصن
10	18	نَعْمُ	نَعْمُ	ر, شنبوزي
11	23	صِرَاطِ	سِرَاطِ	ز, يس, شنبوزي, ابن محيصن
12	24	مَسْئُولُونَ	مَسْئُولُونَ	ف, م, ع, سه
13	25	لَا تَنَاصَرُونَ	لَا تَنَاصَرُونَ	جمع, ه, ابن محيصن,
14	27	يَتَسَاءَلُونَ	يَتَسَاءَلُونَ	ف
15	35	قِيلَ	قِيلَ	ل, ر, يس, حسن, شنبوزي
16	36	أَنِنَّا	أَنِنَّا	ب, ج, د, ح, جمع, يس, يزیدی, ابن محيصن
17	40	الْمُخْلِصِينَ	الْمُخْلِصِينَ	ا, ن, ف, ر, جمع, دخل, يع, اعمش
18	45	عَلَيْهِمْ	عَلَيْهِمْ	ف, يع, اعمش
19	45	بِكَاسٍ	بِكَاسٍ	ح, ف, جمع, يزیدی
20	47	يُنزِفُونَ	يُنزِفُونَ يُنزِفُونَ	ف, ر, دخل, سج, اعمش
21	49	كَأَنَّهُنَّ	كَأَنَّهُنَّ	ف, اسبهبائي, يع

(Devam ediyor.)

Tablo 3: (Devam)

22	52	أَنْتُكَ	أَنْتُكَ\أَنْتَاكَ	ب, ج, د, ح, م, ف, ج, ع, يس, يزیدی, ابن محیصن
23	53	مُنْنَا	مُنْنَا	د, ح, ك, ص, ج, ع, یع
24	55	سَوَاء	سَوَاء	م, ف
25	56	لُتْرِدِين	لُتْرِدِينِي	ج, ع, حسن
26	60	لَهُوَ	لَهُوَ\لَهُوَه	ب, ج, د, ح, ر, ج, ع, یع, يزیدی, حسن
27	65	كَأَنَّهُ	كَأَنَّهُ	ف, اسدیهانی
28	65	رُؤُوسُ	رُؤُوسُ\رُوسُ	ف
29	66	فَمَالُونَ	فَمَالُونَ	ف, ج, ع,
30	72	فِيهِمْ	فِيهِمْ	یع
31	74	الْمُخْلِصِينَ	الْمُخْلِصِينَ	ا, ن, ف, ر, ج, ع, خل, اعمش
32	75	الْمُجِبُونَ	الْمُجِبُونَ\الْمُجِبُونَهُ	یع
33	78	فِي الْآخِرِينَ	فِي الْآخِرِينَ\الْمُجِبُونَهُ	ج, م, ع, ف, یع
34	86	أَنْفُكَ	أَنْفُكَ\أَنْفَاكَ	ب, ج, د, ح, ل, ف, ج, ع, يس, يزیدی, ابن محیصن
35	93	عَلَيْهِمْ	عَلَيْهِمْ	ف, یع, اعمش
36	94	يَرْفُونَ	يَرْفُونَ	ف, اعمش
37	99	سَيَهْدِين	سَيَهْدِينِي	یع, حسن
38	102	يَا بَنِيَّ	يَا بَنِيَّ	ا, د, ح, ك, ص, ف, ر, ج, ع, یع, خل
39	102	إِنِّي أُرِي...أَتِي أَدْبُحُكَ	إِنِّي أُرِي...أَتِي أَدْبُحُكَ	ا, د, ح, ج, ع, ابن محیصن, يزیدی
40	102	مَاذَا تُرِي	مَاذَا تُرِي	ح, م, ف, ر, ج, ع, خل, اعمش, ازرق
41	102	يَا أَبْتَ	يَا أَبْتَ\يَا أَبْتَهُ	ك, د, ج, ع, یع
42	102	سَتَجِدُنِي إِِنْ	سَتَجِدُنِي إِِنْ	ا, ج, ع
43	102	الصَّابِرِينَ	الصَّابِرِينَ\الصَّابِرِينَهُ	یع
44	103	اسلما	سَلْمَا	مطیعی
45	104	يَا بَرَاهِمُ	يَا بَرَاهِمُ	ف
46	105	قَدْ صَدَّقْتُ	قَدْ صَدَّقْتُ	ح, ل, ف, ر,

Tablo 3

Tablo 3: (Devam)

47		الرُّعْيَا	الرُّوْيَا / الرُّيَا	ج, ح, ت, ف, ي, ج, خ, ل, يزيدى, اسديهانى.
48	106	لَهُوَ	لَهُوَ لَهُوَ	ب, ح, ر, ج, ع, يع, يزيدى, حسن
49	106	الْبِلَاؤُ	الْبِلَاؤُ	م, ف
50	112	نَبِيًّا	نَبِيًّا	ا
51	118	الصِّرَاطِ	السِّرَاطِ	ز, ف, يس, ابن محيصن, مطيعى, خلاط
52	119	عَلَيْهِمَا	عَلَيْهِمَا	يع, شنبظ
53	123	وَإِنَّ الْيَأْسَ	وَإِنَّ الْيَأْسَ	ح, ك, ل, م, ابن محيصن, حسن
54	126	اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبَّ	اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ	ا, د, ح, ك, ص, جع
55	126	الْأُولَى	الْأُولَى / الْأُولَى	ج, م, ع, ف, يع, سه
56	128	الْمُخْلِصِينَ	الْمُخْلِصِينَ	د, ح, ك, يع
57	130	إِلْيَاسِينَ	أَلْ يَاسِينَ	ا, ك, يع, حسن
58	134	وَأَهْلُهُ أَجْمَعِينَ	وَأَهْلُهُ أَجْمَعِينَ / وَأَهْلُهُ أَجْمَعِينَ وَأَهْلُهُ أَجْمَعِينَ	ف, يع
59	137	عَلَيْهِمَا	عَلَيْهِمَا	يع, شنبوزى
60	142	وَهُوَ	وَهُوَ وَهُوَ	ب, ح, ر, ج, ع, يع, يزيدى, حسن
61	147	إِلَى مِائَةٍ	إِلَى مِائَةٍ	ف, جع
62	148	فَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى	فَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى	ج, ب, د, جع, ابن محيصن
63	149	فَسَنَفَعْنَاهُمْ	فَسَنَفَعْنَاهُمْ	يس
64	152	لَكَذِبُونَ اصْطَفَى	لَكَذِبُونَ اصْطَفَى	ج, جع
65	153	عَلَى النَّبِيِّ	عَلَى النَّبِيِّ	يع
66	155	تَذَكَّرُونَ	تَذَكَّرُونَ	ا, د, ح, ك, جع, يع
67	157	فَأَثَرُ	فَأَثَرُ	ج, ح, ف
68	160, 169	الْمُخْلِصِينَ	الْمُخْلِصِينَ	د, ح, ك, يع
69	163	صَالٍ	صَالِي	يع
70	168	الْأُولَى	الْأُولَى / الْأُولَى	ج, م, ع, ف, يع, سه
71	177	فَسَاءَ	فَسَاءَ	ل, ف
72	182	العالمين	العالمية	يع

Tablo 3

KAYNAKÇA

- Abdulhamid, Suât, *Teysîru 'r-Rahmân fi Tecvîdi 'l-Kur 'ân*, Daru't-Takva, 2001.
- Alp, Ahmet, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercümesi*, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2011.
- Âlûsî, Şahâbeddin Muhmûd b. Abdullah el-Huseynî, *Ruhu 'l-Meanî fi Tefsiri 'l-Kur 'âni 'l-Azîmi ve Seb 'il- Mesâni*, yy., t.y.
- Âsım Efendi, *Kamûs Tercümesi*, yy., t.y.
- Beğavî, Hüseyin b. Mesûd b. Muhammed, *Meâlimü 't-Tenzîl fi Tefsiri 'l-Kur 'ân*, thk. Abdürrezzâk el Mehdî, Dârü İhyâi 't-Türâsî el-Arabî, Beyrut, 1420.
- Beydavî, Nâsırüddîn Ebî Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *el-Envâru 't-tenzîl ve Esrâru 't-te 'vîl*, Daru'l-Kütüb'l- İlmiyye, Beyrut, t.y.
- Birgivi, Mehmed Efendi, *ed-Dürrü 'l-yetim*, yy., 1566.
- Cezerî, Ebû'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *en-Neşr fi 'l-Kırâati 'l-Aşr*, thk. Ali Muhammed Dabbâ', Daru'l- Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1960.
- _____, *Gâyetü 'n-nihâye fi tabakâti 'l-kurrâ*, Mısır, h. 1351
- _____, *Tabakât*, yy, t.y.
- _____, *Mukriîn ve Mürşidü 't-Tâlibîn*. Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1999.
- Çetin, Abdurrahman, *Kırâatların Tefsire Etkileri*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2012.
- _____, *Kur 'ân İlimleri ve Kur 'ân 'ı-Kerîm Tarihi*, Dergah Yay., İstanbul, 2012
- _____, *Kur 'ân Okuma Esasları*, Emin Yay., Bursa, 2015.
- Dabbâ', Ali Muhammed, *el-İdâe fi Beyâni Usûli 'l-Kırâe*, Mektebetü'l-Ezheriyye, Kahire, 1999.
- Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân, *et-Teysîru fi 'l-Kırâati 's- Sab 'a*, Daru'l-Kütübü'l-Arabiyye, Beyrut, 1984.
- _____, *et-Taḥdîd fi 'l-itḳân ve 't-tecvîd*, yy. 1987
- _____, *el-Ahrufu 's-Sab 'a li 'l-Kur 'ân*, Mektebetü'l-Menar, Mekke, 1987
- Demirci, Muhsin, *Kur 'ân Tarihi*, İFAV Yay, İstanbul, 2015,
- _____, *Tefsir Usûlü*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2013,

- Demircigil, Bayram, *Hasan-ı Basrî Kırâatinin Fıkhî Hükümlere Etkisi*, Akademik Bakış Dergisi, Eylül-Ekim 2017, S. 63, s. 183.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1978,
- Dımeşkî, İbn-i Adil Ebû Hafs Ömer b. Ali, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitâb*, thk. Ali Muavviz ve Adil Abdil Mevcudi, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.
- Dimyâti el-Benna, Ahmed b. Muhammed b. Ahmet, *İthâfu Fudelâi'l-Beşer bi'l-Kırâati Erbaa Aşer*, Daru'l-Kütübü'l- İlmiyye, Beyrut, t.y.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl veTefsiri*, yy., Ankara, 2017.
- Ebû'l-Bekâ, el-Hüseynî el-Kefevî, *Külliyâtu Ebi'l-Bekâ*, yy., İstanbul, h.1287.
- el-Cevzî, Cemaleddin Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed *Zadü'l-Meyisir fi-İlmi't-Tefsir*, nşr. Abdürrezzak el-Mehdî, , Daru'l-Kütübü'l-Arabiyye, Beyrut, 1422.
- Emin Efendi, Muhammed, *Umdetü'l-Hullân fi İdâhi Zübdeti'l-İrfân*, Mektebetü'l-Hanefiyye, İstanbul, 1287/1870.
- el-Ensârî er- Ruveyfî, Ebû'l Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Ali b. Ahmed, (Ö. 711-1311), *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, Daru Sâdır, 1414/1994.
- Ferrâ', Ebû Zekeriya Yahya b. Ziyâd b. Abdullah b. Manzûr ed-Deylemi, *Meâni'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Yusuf en-Necati, Muhammed Ali en-Neccar ve Abdullfettah İsmail, Daru'l-Mısır, Mısır, t.y.
- Feyizli, Hasan Tahsin, *Kırât-i Aşere*, D.İ.B. Yay., Ankara, 2016.
- Fîrûzâbâdî, Ebû Tahir Muhammed b. Yakup, *Beşâ'iru zevi't-temyîz fi lefâifi'l-kitâbi'l-'azîz*, thk. Muhammed Ali En-Neccar, el Meclisü'l-e'la li Şuûnu'l-İslamiye, Kahire, 1996.
- _____, *Kâmûsu'l-Muhît*, yy., Kahire, 1913,
- Hâfûf, Muhammed Faht, *el-Müeyssera fi'l-Kırâati'l-Aşri'l- Mütevâtireti min tarik-i tayyibeti'n-Neşri ve'l Kırâati'l-Erbaati Eş-şazzeti ve Tercihihe*, Daru İbn-i Kesir, Beyrut-Lübnan, 2016.
- Harman, Ömer Faruk, "İbrahim", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV yay., İstanbul, 2000, (c. XXI, s. 266-272.)

- Hâzin, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed, *Lübâbü't-Te'vil fi meâni't-Tenzîl*, thk. Abdusselam Muhammed Ali Şahin, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.
- Heyet, *İlmihâl*, TDV Yay., Ankara, 2004.
- İbn-i Âdil, Ebû'l-Hafs Siracuddin Amr b. Ali, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitâb*, thk. Şeyh Adil Ahmed Abdi' Mevcud, Daru'l-Kitabi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.
- İbn-i Âşûr, Muhammed Tâhir, *Tefsîrû't-tahrîr ve't-tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnûs, Tunus, 1984.
- İbn-i Atiyye, Ebû Muhammed Abdü'l-Hak b. Galib, *el-Muharramu'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Azîz*, thk. Abdusselam Abdüşşafi Muhammed, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1422.
- İbn Cüzeyy, el-Kelbî el-Gırnâtî, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, *et-Teshîl li ulûmi't-tenzil*, thk. Dr. Abdullah Halidî, Daru'l-Erkam b. Ebi'l-erkam, Beyrut, 1416.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, TDV yay., Ankara, 2007.
- İzmirli, İsmail Hakkı, *Târîh-i Kur'ân*, yy. t.y.
- Kadî, Abdulfettah b. Abdulğani b. Muhammed, *el-Vâfi fi şerhi's-Şatibiyye fi fi'l-Kırâati's-Seb'*, yy. t.y.
- Karaçam, İsmail, *Kırâat İlminin Kur'ân Tefsirindeki Yeri ve Mütevâtir Kırâatlerin Yorum Farklılıklarına Etkisi*, İstanbul, 1996.
- _____, *Kur'ân'ı Kerim'in Nüzûlü ve Kırâati*, İstanbul, 1974.
- Kaysî, Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed Hammûş b. Muhammed, *el-İbâne an Maâni'l-Kırâat*, Abdulfettah İsmail Şelebî, thk. Daru'n-Nahza, Kahire, t.y.
- Komisyon, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2006.
- Komisyon, *İlmihâl*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2012.
- Komisyon, *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2006.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Bürdûnî ve İbrahim Atfîş, Daru'l-Kütübü'l-Mısriyye, Kahire, 1964.

- Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *el-Muvatta*, Kuran Hakkındaki Rivayetler, yy., t.y.
- Ma'mer b. Müsenna et-Teymî el-Basrî, Ebû Ubeyde, *Mecâzü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Fuat Sezgin, Mektebatü'l-Hancî, Kahire, 1381.
- Maturîdî, Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Ebû Mansûr, *Te'vilat-u Ehli's-Sünneti*, thk. Mecdî Beslüm, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2005.
- Maverdî, Ali b. Muhammed b. Habib Ebû'l-Hasan el-Basrî, *en-Nüket ve'l-Uyûn* thk. Seyyîd b. Abdülmaksûd b. Abdürrahîm, Beyrut, 1412/1992.
- Mazharî, Muhammed Senaullah, *et-Tefsîrû'l-Mazharî lisenâillahi'l-Mazhariyyi*, thk. Ğulam Nebiyyi Tusî, Mektebetü'r-Rüşdiyye, Pakistan, 1412.
- Mekkî b. Ebî Talib, Ebû Muhammed Hammûş b. Muhammed b. Muhtar el-Kaysî, *el-Keşf 'an vücûhi'l-kırâ'âti's-seb' ve İlelihâ ve Hucecihâ*, thk., Muhyiddin Ramazan, Mısır, 1974.
- _____, *el-Hidâye ilâ bulûğu'n-nihâye fî'ilmî me'âni'l-kur'ân ve tefsîrihî ve ahkâmihî ve cümelin min fûnûni ulûmih*, thk. Mecmuâtü Resâili Câmiiyyeti bi kelimetî't-derâsâti'l-ulye ve el-bahsül ilmî, yy., 2008.
- Muhaysin, Muhammed Sâlim, *el-Muhezzeb fî'l-kırâati'l-aşr ve tecvidihâ min Tarîk-i Tayyibet'n-Neşr*, Mektebetü'l-Ezheriyye, Kahire, 1997.
- Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr'u-Mukâtil*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003.
- Mutcalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay. İstanbul, t.y.
- Nesefî, Ebû'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, thk. Yusuf Ali Bedîvî, Daru'l-Kelimü'd-Dayyib, Beyrut, 1998.
- Önen, Hacı, *Kırâat İlminin Gelişme ve Sistemleşme Süreci*, yy., Diyarbakır, 2015.
- Pakdil, Ramazan, *Ta'lim, Tecvid ve Kırâat*, İfav Yay., İstanbul, 2016.
- Pâlûvî, Abdülfettah, *Zübdetü'l-İrfan*, Âsitane, İstanbul, t.y.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. İbrahim, *El Keşfü ve'l Beyân an Tefsîr'il-Kur'ân*, Dâru't-Tefsîr, Cidde, 2015.
- Sabûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsir*, Mektebü'l-Asriyye, 2006,

- Saçaklızâde, Mehmet Efendi, *Cuhdu'l-Mukîl*, yy., t.y.
- Semâni, Ebû'l-Muzaffer Mansur b. Muhammed b Abdilcebbar b. Ahmed el-Maruzi, *Tefsiru'l-Kur'ân*, thk. Yâsir b. İbrahim ve Ğanim b Abbas b. Ğanim, Daru'l-Vatan, Riyad, 1997.
- Semerkindî, Ebû'l-leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed, *Bahru'l-Ulûm*, thk. Muhmud Madraci, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1997.
- Seyyid, Rızk et-Tavîl, *Madhal fi Ulûmi'l-Kırâat*, Mektebetu'l-Feysaliyye, Mekke, 1985.
- Suyutî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir, *Lubâbü'n-Nükûl fi Esbabî'n-Nüzûl*, Müessesetü Kütübü's-Sekafiyye, Beyrut, 2002.
- _____, *Eddurru'l-Mensûr fi't-Tefsiri'l-Me'sûr*, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 2000.
- _____, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebû'l Fadıl İbrahim, Mısır, el-Heyetü'l-Mısriyyet'l-Âmmetü lil küttâb, 1394/1974.
- _____, *Tefsiru'l-Celaleyn*, Dar-ı İbn-i Kesîr, Beyrut, 2005.
- Şirbînî, Abdurrahman b. Muhammed el-Hatîb, *es-Sirâcü'l-Münir, fi'l-iâdeti alâ ma'rifeti ba'zi meani kelami Rabbine'l-Hakimi'l-Habir*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân*, Mektebetü'l-Babi'l-Halebî, yy., h.1373.
- Temel, Nihat, *Kırâat ve Tecvid Istılahları*, İFAV Yay., İstanbul, 2013.
- Tehânevî, Muhammed Ali b. Ali, *Kitâb'u-Keşşâf'i-Istılahâti'l-Funûn*, Kalkuta, 1862.
- Tuaylib, Abdülmün'im Ahmet, *Fethu'r-Rahmân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, Daru's-Selâm, Kahire, 1995.
- Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. El-Hasan b. Ali, *et-Tibyân fi tefsiri'l-Kur'ân*, Ahmed Habib el Kusayr, Mektebatü İlm-i İslamiyye, 1409.
- Tüsteri, Sehl b. Abdullah, *Tefsîru't-Tüsteri*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2002.

- Yahya b. Sellam Ebi Sa'lebe et-Teymiye, *Tefsîru Yahya b. Sellâm*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Huzur Yay., İstanbul, 2003.
- Zebîdî, Muhammed Murtaza, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiril Kâmûs*, Mısır, h. 1306,
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Ma'rifetu'l Kurrâi'l Kibar Ale't-Tabakati ve'l-A'sar*, Darul-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1997.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Amr b. Ahmed, *Esâsü'l- Belâğa*, yy., Mısır, 1965,
- _____, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmiz't-Tenzîl*, Daru'l-Kütübü'l-Arabiyye, Beyrut, 1407.
- Zerkânî, Muhammed Abdülazîm, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Matbaatü İsâ Bâbî el-Halebî, Kahire t.y.
- Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed, Abdillâh, , *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Mısır, 1957.
- Zuhaylî, Vehbe, *Tefsîrü'l-Münîr*, Bilimevi Bas. Yay., İstanbul, 2005.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	Şükrü DİNLEK
Doğum Yeri-Tarihi	Fatsa-31.08.1977
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	9 Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	
Bildiği Yabancı Diller (varsa)	İngilizce ve Arapça
Bilimsel Faaliyetleri (varsa)	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet İşleri Başkanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	sukru.dinlek@diyanet.gov.tr
Tarih	08.01.2021